

**СТРАТЕГИЈА
ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ЗА ПЕРИОД ОД 2024. ДО 2030. ГОДИНЕ**

Стратешка платформа

нацрт

8.11. 2024. године

Садржај

1. УВОД	4
2. СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА	7
2.1. СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА	7
2.1.1. Република Српска – основни подаци.....	7
2.1.2. Анализа у области економског развоја.....	12
2.1.3. Анализа у области заштите животне средине и енергетике.....	25
2.1.4. Анализа у области друштвеног развоја	40
2.1.5. Анализа у области јавне управе	66
2.2. СТРАТЕШКО ФОКУСИРАЊЕ	74
2.2.1. SWOT анализа	74
2.2.2. Стратешки фокуси	78
2.2.3. Визија развоја	81
2.2.4. Стратешки циљеви са индикаторима	83

Скраћенице

АПИФ – Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге

БДВ – Бруто додата вриједност

БДП – Бруто домаћи производ

БиХ – Босна и Херцеговина

ГеоИСПС – Републички завод за геолошка истраживања Републике Српске

Ги-ТОЦ – Глобална иницијатива за борбу против транснационалног организованог криминала

ЕУ – Европска унија

ИКТ – Информационо-комуникационе технологије

ЈУ – Јавна установа

ММФ – Међународни монетарни фонд

МСП – Мала и средња предузећа

МУП РС – Министарство унутрашњих послова Републике Српске

SDG – Циљеви одрживог развоја (енглески: *Sustainable Development Goals*),

УН – Уједињене нације

ФБиХ – Федерација Босне и Херцеговине

CAF – Заједнички оквир за оцјену испуњености стандарда за управљање квалитетом у органима државне управе/службе (енглески: *Common Assessment Framework*)

GHG – Стакленички гасови (енглески: *Greenhouse Gases*)

1. УВОД

Стратегија одрживог развоја Републике Српске за период од 2024. до 2030. године, (у даљем тексту: Стратегија) представља стратешки документ, који утврђује дугорочне циљеве и приоритете развоја Републике Српске, којима се усклађују економски, друштвени и остали циљеви развоја, уз поштовање мјера заштите животне средине базиране на принципима одрживости, као и захтјева и приоритета проистеклих из процеса европских интеграција. Стратегија је израђена у складу са Законом о стратешком планирању Републике Српске¹, који уређује обавезу доношења Стратегије, њен обухват и надлежности за њену израду и доношење.

Имајући у виду искуство у спровођењу концепта одрживог развоја у претходним деценијама у свијету, као и растуће изазове за даљи развој, Уједињење нације су 2015. године, утврдиле 17 глобалних циљева одрживог развоја у оквиру Агенде 2030. за одрживи развој². Принцип да „нико не буде изостављен из развоја” је кључни принцип на којем се темељи Агенда 2030, како би се обезбидио просперитет за свакога, искоријенило сиромаштво и очували ресурси и здравље Планете. Да би се остварили глобални циљеви одрживог развоја, од свих земаља се очекује да дају свој допринос, да међусобно сарађују, као и да успоставе партнерства са свим заинтересованим странама, као предуслов за остваривање одрживог развоја на свим нивоима, глобалном, националном и локалном.

У вези са спровођењем Агенде 2030. Европска унија је покренула низ нових иницијатива и усвојила потребну регулативу како би се до 2050. године, достигла угљенична неутралност³ у Европи. Да би се то постигло очекује се да свака земља допринесе овом циљу у складу са својим специфичностима.

У складу са обавезама које је преузела Босна и Херцеговина у процесу ЕУ интеграција, као и у складу са Агендом 2030, у децембру 2020. године, је усвојен „Оквир за Циљеве одрживог развоја у Босни и Херцеговини”⁴. Наведеним оквиром су утврђени правци одрживог развоја у Босни и Херцеговини и то: Добра управа и управљање јавним сектором, Паметан раст и Друштво једнаких могућности, као и хоризонталне теме: Људски капитал за будућност и Принцип „да нико не смије бити искључен”. У оквиру сваког од наведених развојних праваца дефинисани су акцелератори и покретачи, који треба да доведу до жељених промјена до 2030. године, а утврђени су и конкретни подциљеви, као и индикатори помоћу којих ће се мјерити напредак. На тај начин је постављен шири оквир, који представља основу за стратешко планирање, односно утврђивање приоритета, мјера и активности у Босни и Херцеговини, у оквиру уставних

¹ Службени гласник Републике Српске, број: 63/21

² <https://sdgs.un.org/2030agenda>

³ Неутралност угљеника јесте равнотежа између емисије угљеника и његове апсорпције из атмосфере у поноре угљеника.

⁴ <https://www.undp.org/bs/bosnia-herzegovina/publications/okvir-za-realizaciju-ciljeva-odrzivog-razvoja-u-bosni-i-hercegovini>

надлежности, ради доприноса остваривању циљева одрживог развоја Агенде 2030, као и ради остваривања сопственог одрживог развоја.

Стратегија одрживог развоја Републике Српске је, у складу са напријед наведеним, конципирана да омогући балансиран раст и развој за добробит појединца и друштва у цјелини, као и да постави основ за одрживи развој Републике Српске у будућности. Стратегија представља основ за израду секторских стратешких докумената, развојних и секторских стратегија јединица локалне самоуправе, спроведбених докумената и буџета Републике Српске и јединица локалне самоуправе.

Сам процес израде Стратегије је спроведен у складу са основним начелима стратешког планирања, Законом и Уредбом о стратешким документима у Републици Српској⁵ (даље у тексту Уредба). У првој фази израђена је ситуациона анализа ради утврђивања постојећег стања, која је укључила и сагледавање уједначености територијалног и секторског развоја, међународне трендове и положај Републике Српске у односу на остале релевантне земље, као и сагледавање изазова и потенцијала за даљи развој. Ситуациона анализа је доступна на следећем [линку](#), а у самој Стратешкој платформи је, према тематских областима, приказан њен сажетак. На основу ситуационе анализе тематске радне групе су спровеле стратешко фокусирање и сачиниле приједлог визије, стратешких циљева и индикатора за праћење напретка у остваривању стратешких циљева. На Нацрт стратешке платформе су спроведене јавне консултације и Нацрт стратешке платформе је дискутован у широком партиципативном процесу, уз учешће свих заинтересованих субјеката (институције јавне управе, јавна предузећа и јавне службе, јединице локалне самоуправе, организације цивилног друштва, представници академске заједнице, привреде, међународних организација и донатора и грађани). Нацрт стратешке платформе био је доступан за достављање коментара јавности на интернет презентацији Владе.

У следећим фазама, посебне тематске радне групе ће сачинити приједлог приоритета, мјера и кључних стратешких пројеката, укључујући и приједлоге индикатора за праћење успеха у њиховом спровођењу. Након тога, у сарадњи тематских радних група, представника институција и експерата, биће припремљени приједлози осталих дијелова Стратегије: опис унутрашње и међусобне усклађености Стратегије, оквирни финансијски план за њено спровођење, оквир за спровођење, праћење, извјештавање и вредновање стратегије и прилози. На Нацрт стратегије ће, такође, бити спроведене широке јавне консултације са свим заинтересованим субјектима након чега ће документ бити упућен у процедуру усвајања.

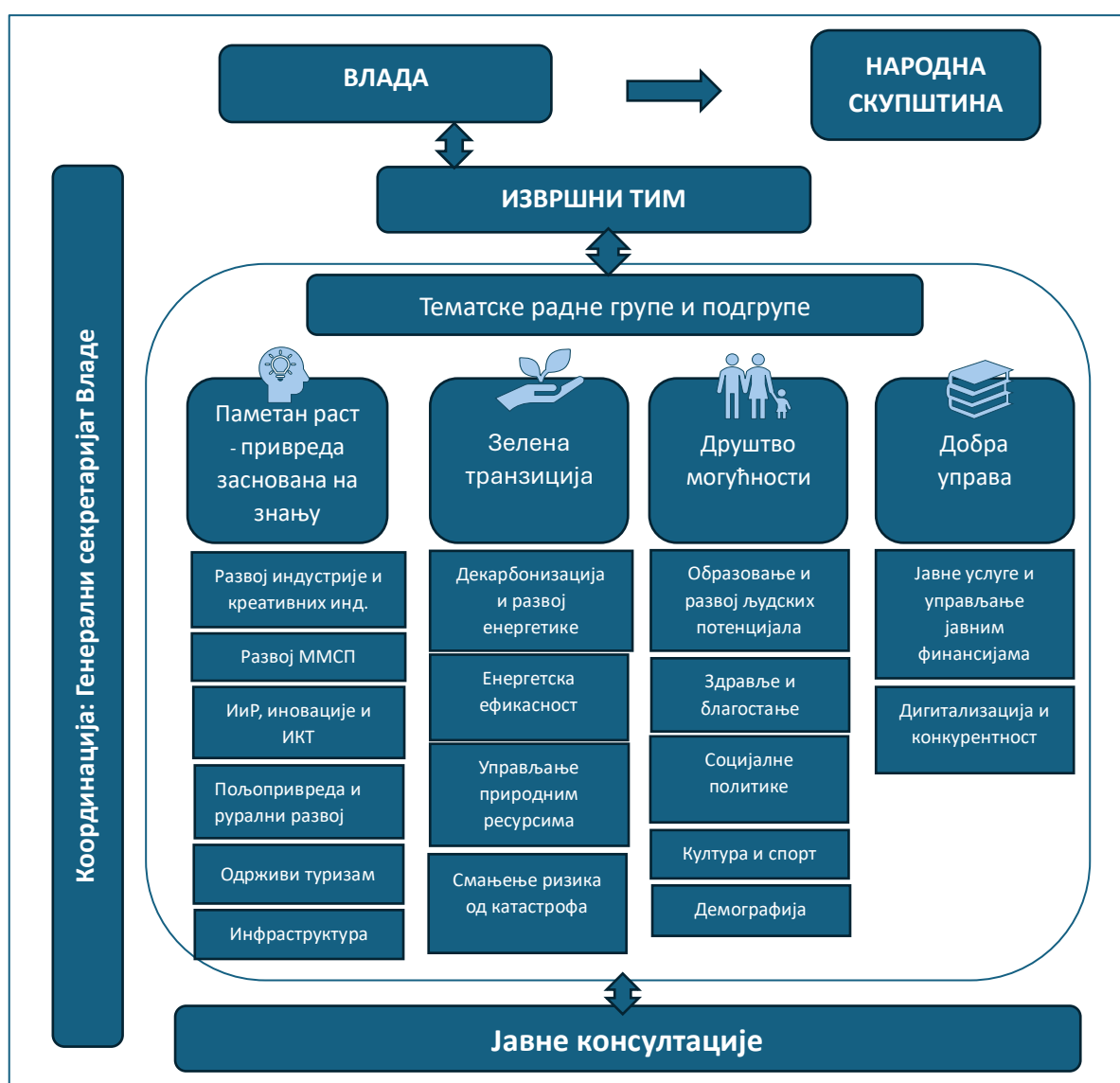
Организациону структуру за израду Стратегије чинио је Извршни тим за израду Стратегије, Генерални секретаријат Владе Републике Српске, тематске радне групе и посебне тематске радне групе (**Слика 1.**)

Генерални секретаријат Владе Републике Српске је, у сарадњи са републичким органима управе, јединицама локалне самоуправе и другим заинтересованим

⁵ „Службени гласник Републике Српске”, број 94/21)

субјектима, координирао процесом израде Стратегије, у складу са законом. Извршни тим за израду Стратегије, је основала Влада Републике Српске са задатком да усмјерава процес израде Стратегије. Такође, за израду садржаја Стратегије, Влада Републике Српске је формирала четири тематске радне групе, а за сваку од тематских радних група је одређен њен координатор/ица.

Подршку изради Стратегије пружио је УНДП кроз пројекат *Translating the SDG Framework in BiH into sustainable and inclusive growth Programme - SDG2BIH*, који је финасирала Шведска и пројекат *Advancing Public Finance Management in Bosnia and Herzegovina - PFM*, који је подржала Влада Словачке. Пројекти су обезбиједили експертску подршку за методолошки приступ, израду потребних анализа и дијелова Стратегије, као и подршку раду тематских радних група.

Слика 1. Организациона структура за израду и усвајање Стратегије

2. СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА

2.1. СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА

2.1.1. Република Српска – основни подаци

Положај и опште карактеристике

Република Српска је проглашена 9. јануара 1992. године, а као државни ентитет Босне и Херцеговине верификована је Дејтонским мировним споразумом и потписивањем мира у Паризу, 14. децембра 1995. године. Према подацима из Пописа становништва, домаћинстава и станова из 2013. године⁶, у Републици Српској је становало укупно 1.170.342 лица. Резултати пописа из 2013. године показују и то да је у Републици Српској укупан број домаћинстава износио 408.825, а станова 584.261.

Површина територије Републике Српске је 24.666 km² што представља 48,5% територије БиХ. Дужина укупне границе територије Републике Српске је око 2.102 km, без Дистрикта Брчко, а са Дистриктом око 2.160 km. Република Српска заузима сјеверне, источне и већи дио јужних дијелова БиХ. Источни и јужни дио пружа се од ријеке Саве на сјеверу до планине Орјен на југу, у дужини (у правој линији) од 265 km, и на правцу Соколац–Рудо има максималну ширину 80 km. Западни дио Републике Српске пружа се у правцу исток–запад од Дрине до Уне, у дужини од 230 km, и на правцу Виторог–Сава има максималну ширину од 115 km. У цјелини посматрано, Република Српска има дужину од око 480 km и просјечну ширину од 52 km (у правој линији). Најсјевернија тачка Републике Српске је 45°16'34"СГШИ, налази се на ријеци Сави наспрам Јасеновца у Републици Хрватској, а најјужнија 42°33'19"СГШИ на јужним падинама Орјена.

Границе Републике Српске су одређене међународно признатом границом према Републици Србији, Црној Гори и Републици Хрватској и међуентитетском линијом према Федерацији Босне и Херцеговине. Од укупне дужина границе Републике Српске (2.170 km) на међуентитетску линију отпада 1.080 km. У односу на површину своје територије Република Српска има несразмјерно дуге и неправилне границе и такав карактеристичан облик значајно утиче на унутрашњу комуникацију, саобраћајну повезаност и економску интеграцију међусобно удаљених западних и јужних дијелова Републике⁷.

Географски положај и повезаност

Геоморфолошки изглед Републике Српске карактеришу различити облици. У сјеверном перипанонском дијелу брежуљкасти терени, изграђени од кенозојских

⁶ Попис је спроведен на основу Закона о попису становништва, домаћинстава и станова БиХ 2013. године и Закона о организацији и спровођењу пописа становништва, домаћинстава и станова 2013. године у Републици Српској

⁷ Измјене и допуне Просторног плана Републике Српске до 2025. године

наслага, постепено се спуштају у равничарске просторе са алувијалним заравнима и ријечним терасама који уједно чини и најплоднији дио Републике Српске.

То је простор од планине Грмеч, преко Козаре, Озрена па до планине Мајевице. Између се налазе ниске планине попут Мотајице и Требовца. Према југу, равничарски простор преко брежуљкастог терена прелази у планинско подручје које се простира од падина Влашића, преко Виторога, Мањаче па до Клековаче, које је изузетно богато шумом и изворима ријека (Сана, Врбања). Планински дио у источном дијелу Републике Српске је такође богат шумама и изузетним потенцијалом за туризам. Простира се од Јахорине, Сјемећа, преко Зеленогоре па до Маглића који је уједно и највиши планински врх у Републици Српској са 2.386 метара надморске висине.

Најдуже ријеке које протичу кроз Републику Српску су Дрина (308 km), Сава (205 km) и Врбас (131 km) које припадају црноморском ријечном сливу. Све мање ријеке у Републици Српској, осим оних на подручју Источне Херцеговине, такође припадају црноморском сливу. Све воде јужно од планинског превоја Чемерно, на подручју Источне Херцеговине припадају јадранском ријечном сливу (Требишњица, Неретва). Поред Дрине и Саве, веће ријеке у Републици Српској су и Врбас, Босна, Сана, Врбања, Уна и Требишњица.

Највеће језеро Републике Српске је Билећко језеро (на Требишњици) површине 27,06 km², док је највеће природно језеро Штиринско (на Зеленгори), површине 0,129 km².

Република Српска је смјештена на контакту двију великих природно-географских и друштвено-економских регионалних цјелина — панонске и средоземне. У саобраћајно-географском смислу овакав њен положај има посебан значај, јер је просјецају виталне комуникационе везе. То се првенствено односи на меридијански правац, који међусобно повезаним ријечним долинама Босне и Неретве, пресијеца динарски планински комплекс и повезује средњоевропску и средоземну макрорегију. Ништа мањег значаја није нити упоредни правац који повезује Републику Српску са средњобалканским и западноевропским простором. У том погледу, важан је излаз Републике Српске на ријеку Саву, којом се веже на европску ријечну саобраћајницу Рајна—Мајна—Дунав. Простор Републике Српске представља спону панонског и јадранског басена са једне стране, и западне Европе и средишњег Балкана, с друге стране.

Из перспективе саобраћајне повезаности посебан значај за просторну интеграцију Републике Српске и њених градова има планирани паневропски Коридор V, односно његов крак Vc, који треба да повеже Будимпешту и Осијек, преко Вукосавља и Добоја, са луком Плоче на Јадрану. Правац аутопута Нови Град – Бањалука – Бијељина, са краком Бањалука – Градишка, има изузетан значај у смислу односа са Коридором X, а на југу веза Требиња са Јадранско–јонском магистралом, која може значајно да повећа степен приступачности овог града Републике Српске. С друге стране постоји недостатак модерне, брзе саобраћајнице која би повезала општине и градове од Бијељине до Требиња и тако остварила осовински коридор дуж Републике Српске.

Климатске карактеристике

Република Српска се налази у сјеверном умјереном појасу и могу се издвојити три климатска поднебља:

- средоземно, са варијантама класичне и измијењене средоземне климе;
- планинско, који обиљежава обиље снијега зими, и пријатна и свјежа љета;
- континентално, са варијантама умјерено-континенталне и континенталне климе.

Различити климатски утицаји који се осјећају на простору Републике Српске су резултат природних елемената и законитости опште циркулације ваздушних маса на ширем простору. Сјеверни перипанонски дио припада умјерено континенталном климатском појасу у коме се осјећа и панонски (степски) климатски утицај са сјевера. Љета су топла, а зиме већином умјерено хладне, са просјечном годишњом температуром изнад 10°C. Падавине су углавном равномјерно распоређене, а највеће количине се излучују када су и најпотребније пољопривредним културама (мај—јун). Количина падавина по правилу опада идући од запада (1500 mm) према истоку (700 mm) због утицаја западних ваздушних струјања.

Планинска и планинско-котлинска (претпланинска) варијанта климатског утицаја осјећа се на највећем дијелу Републике Српске. Пространи планински масиви имају планинску климу чије су одлике свјежа и кратка љета, а дуге хладне и снежне зиме. Сњежне падавине су обилне и дуго се задржавају, а висина падавина је изнад 1200 mm. За разлику од планинске климе ових простора, брежуљкаста подручја, те котлине и долине имају нешто блажу климу — котлинску. Главне њене одлике су умјерено топла љета и доста хладне зиме, са просјечном годишњом температуром испод 10°C, и висином падавина од 700—1000 mm.

Јужни дио Републике Српске, односно простор Херцеговине (Хумине) има средоземну климу, док се простор Рудина одликује прелазном варијантом између климе Хумина и планинске климе. Клима Хумина се одликује утицајем са мора, па су љета врло топла а зиме доста благе. Просјечна годишња температура се креће од 14°C до 16°C. У овој поднебљу је смјештен најтоплији град Републике Српске и Босне и Херцеговине, град Требиње. Распоред падавина је неповољан, пошто кише највише падају у јесен и у зиму а најмање у љето, када се јављају и краћи сушни периоди. Кишне падавине доминирају над сњежним. За разлику од оваквих климатских одлика херцеговачких хумина, климу Рудина углавном карактеришу ниже љетне температуре и знатне зимске сњежне падавине

Природни ресурси

Природне одлике Републике Српске су веома сложене, што је резултат њене припадности различитим природногеографским цјелинама и њиховој геоморфолошкој еволуцији. У сјеверном перипанонском дијелу брежуљкасти терени изграђени од

кенозојских наслага постепено се спуштају у равничарске просторе са алувијалним заравнима и ријечним терасама који уједно чини и најплоднији дио Републике Српске. Према југу равничарски простор преко брежуљкастог терена прелази у планинско подручје које заузима и највећи дио површине Републике Српске.

Минералне сировине Републике Српске имају велики значај за њен целокупни привредни развој уз важну напомену да су минералне сировине (сем геотермалне енергије) необновљиви ресурс који је у природи просторно ограничен количином и квалитетом. Генерално, у погледу заступљености врста минералних сировина Република Српска не располаже великим лежиштима свјетског значаја већ се углавном ради о лежиштима мањих размера, па је из тих разлога још важније осигурати рационално кориштење расположивих минералних сировина како би се задовољавале и потребе будућих нараштаја.

Република Српска располаже са енергетским, металичним и неметаличним минералним сировинама. Енергетске сировине укључују мрки угљаљ (кога чине лежишта у експлоатацији: „Угљевик” и „Миљевина”, те „Медна” код Мркоњић Града) и лигнит (са два лежишта у експлоатацији: „Гацко” и „Станари” и налазиштем „Бистрица” код Приједора).

Када је у питању нафта и гас Република Српска располаже са два перспективна подручја у погледу проналажења економски интересантних лежишта, а то је подручје: Посавине и подручје Источне Херцеговине.

Геотермална енергија обухвата топле и вреле воде, које су индициране на више мјеста (Б. Лука, Лакташи, Дворови, Теслић, Вишеград, Љешљани и др.), а које се за сада углавном користе у балнеолошке сврхе. Велики потенцијал овог енергента очекује се на подручју Посавине, с тим да изискује веома значајна улагања за истраживање, али и значајне могућности (због виших температура) и знатно шири домен примјене (загријавање просторија, алеја за узгој поврћа и цвијећа, као и узгој рибе и др.).

Металичне сировине представљене су рудама жељеза (највећа лежишта жељезне руде у бившој СФР Југославији, налазе се у подручју Љубије, чије резерве од преко 100 милиона тона обезбјеђују вијек трајања експлоатације више деценија), боксита (лежишта на потезу Власеница – Милићи – Сребреница, која су окосница снабдијевања фабрике глинице Бирач у Зворнику) и рудама олова и цинка (највеће лежиште „Сасе” Сребреница, које у производима концентрата олова и цинка садржи значајну количину сребра и кадмијума).

Остале металичне минералне сировине као што су: манган (подручје Борја и Узломац), бакар (подручје Теслића), жива (Отомаљ – Шипово), антимон (Сребреница, Србине), никл и кобалт (Вардиште), литијума, магнезијума, калијума и бора (Лопаре), су појаве које указују на могућност проналажења лежишта ових минералних сировина. У сврху примјене концепта одрживог развоја и рационалног приступа кориштењу минералних ресурса треба пажљиво дефинисати одговарајуће политике и приступ даљим геолошким истраживањима.

Неметаличне минералне сировине представљене су лежиштима бентонита, барита, хризотил азбеста, каолинисаног гранита (највеће лежиште у бившој СФР Југославији налази се у подручју Кобаша – Србац, оно је и сада основни снабдијевач керамичких произвођача у некадашњој СФР Југославији), гипса, техничког грађевинског камена (кречњаци, доломити, магматске стијене) опекарске глине, архитектонско грађевинског камена (укусни камен), природни пигменти, керамичке и ватросталне глине, кварцног пијеска.

Сем наведених неметаличних минералних сировина у Републици Српској постоје перспективна подручја за проналажење сљедећих сировина: цементни лапорци (неогени басен Љешљана, Гацка и остали неогени басени); кухињска со (подручје Лопара и Мајкић Јапре – Оштра Лука), кварцне сировине (подручје Мотајице и Мркоњић Града), магнезити (подручје Рудог и Теслића), туфови – пуцолански додаци за производњу цемента (подручје Челинца и Прњавора), зеолити, који сеупотребљавају за пречишћавање разних течности и уља, одстрањивање разних мириса итд. (подручје Челинца и Милића). Постоји могућност проналажења лежишта зеолита и у другим неогеним басенима.

Уз релативно богатство истражених природних необновљивих ресурса, као што су минералне сировине жељезне руде, боксита, угља и нафте, Република Српска има изузетан потенцијал за активирање обновљивих извора енергије, као што су вода (у средишњем дијелу РС), геотермални извори (на сјевероистоку), биомаса (у шумском ареалу), соларна енергија (на југу) и вјетар (на југу и сјеверу).

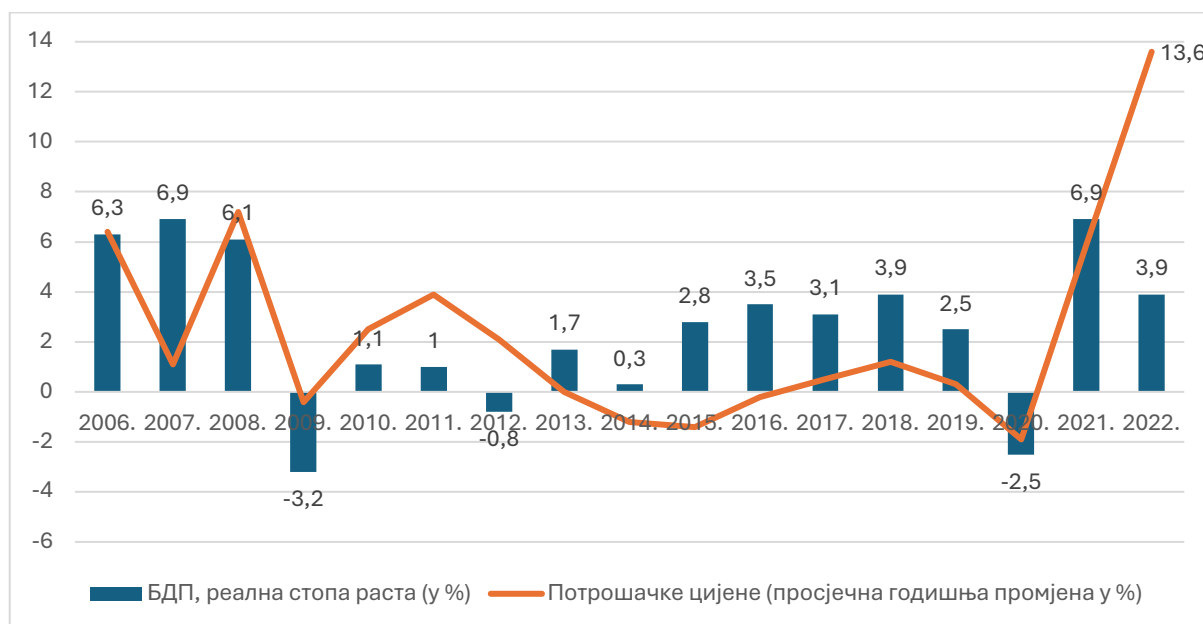
У складу са Измјенама и допунама Просторног плана Републике Српске до 2025. године, интензивнија изградња енергетских подсистема, према јединственој стратегији развоја енергетике, треба да допринесе бржем и рационалнијем развоју привреде и бољем позиционирању Републике Српске у европском окружењу. Ипак, потребно је узети у обзир да природни ресурси (воде, шуме, пољопривредно земљиште, минералне сировине) представљају истовремено драгоцене, али и веома осјетљиве елементе природног, тј. еколошког система и његовог диверзитета, са посебном улогом код уређења предјела и очувања квалитетне животне средине и, изнад свега, код економског развоја Републике Српске. Код већине природних ресурса (воде, шуме, земљиште) неопходно је имати у виду њихову мултифункционалност, која упућује на пажљиво билансирање приликом утврђивања јавних политика, односно и билансирање приликом дефинисања стратегија њиховог интегралног коришћења.

2.1.2. Анализа у области економског развоја

Макроекономска кретања у Републици Српској

На макроекономска кретања у Републици Српској, у последњих петнаест година, утицале су значајне промјене и изазови, који су били присутни на глобалном, европском, регионалном и домаћем нивоу, као што су глобална рецесија, пандемијска криза, инфлаторни притисци, политичка нестабилност, промјене геополитичке динамике и технолошких трендова. У наредном периоду, Република Српска се налази пред новим изазовима, али и приликама, посебно у контексту процеса интеграције у ЕУ.

БДП Републике Српске је имао значајан тренд дугорочног раста, са периодима рецесије и експанзије. Након периода криза и смањења БДП-а, у 2009. и 2012. години, забиљежен је раст до 2019. године, а затим је пандемија COVID-19 донијела нове изазове, али и шансе за опоравак и раст (**Слика 2**). Пројекције Међународног монетарног фонда (ММФ) указују на очекивани раст у наредном периоду, што је позитиван знак за економску стабилност. Економска активност у Републици Српској усклађена је с трендовима у земљама ЕУ и на Западном Балкану.

Слика 2. БДП, реална стопа раста и инфлација у Републици Српској (Извор: Републички завод за статистику Републике Српске)

Од 2006. до 2021. године, Република Српска имала је значајне варијације у стопама инфлације, при чему је, у годинама привредне рецесије и стагнације био присутан дефлаторни притисак на економију. У 2022. години, били су присутни додатни изазови, као што су појачани инфлаторни притисци и изразито високе стопе раста цијена

роба и услуга. Пандемијски опоравак, проблеми у ланцима снабдијевања и криза у Украјини довели су до значајног повећања свјетских цијена, посебно енергената и хране.

Подаци о спољнотрговинској размјени Републике Српске такође, потврђују напредак домаће економије. Извоз такође, има дугорочни тренд раста. Истовремено, увоз има сличан тренд, подстакнут потребама потрошача и предузећа. Иако спољнотрговински биланс и даље показује дефицит, покривеност увоза извозом је расла (са нпр. 59,8% у 2015. на 75,7% у 2022. години). Међутим, када се посматрају количине, Република Српска извози 3,3 милиона тона робе, а увози 2,5 милиона тона. Кључни разлог дефицита, није у количини робе која се извози него у њеној вриједности. У просјеку, килограм извезене робе кошта 1,56 КМ, док килограм увезене робе кошта 2,77 КМ. То указује да је кључни дефицит – дефицит у стварању додатне вриједности и недостатак паметног раста, односно, приступа чији је циљ да се обезбиди претварање иновативних и продуктивних идеја у производе и услуге који могу да доведу до отварања висококвалификованих и високо плаћених радних мјеста, што би водило ка већој продуктивности и убрзаном расту, уз очување природног капитала и смањење неједнакости у друштву.

Инвестиције, како домаће тако и стране, су важни фактори за економски раст и стабилност у Републици Српској. Укупне инвестиције у Републици Српској су показале различите трендове током година. Раст је забиљежен у 2014. години, а затим се брзина раста стабилизује током наредних година, да би затим значајан скок забиљежен у 2022. години. Приливи страних директних инвестиција у Републику Српску су релативно мали, посебно када се у 2022. години, упореде са сусједним државама, не само у апсолутним износима (Србија 8,3 млрд КМ; Хрватска 6,6 млрд КМ; Република Српска 394 мил. КМ), већ и релативно, као удјело у БДП-у у 2022. години (Србија 7,23% БДП-а; Хрватска 5,12% БДП-а; Република Српска 2,71% БДП-а). Политичка нестабилност у Босни и Херцеговини доприноси изазовима у привлачењу директних страних инвестиција, одвраћању инвеститора и ометању економског раста. Влада Републике Српске је усвојила Стратегију привлачења страних инвестиција за период 2021-2027. године, која има за циљ повећање инвестиција, ефикасности и конкурентности кроз трансфер технологија и подршку новим компанијама са страним капиталом.

Економска задуженост Републике Српске је умјерена, у 2022. години је износила 43,7% БДП-а. Спољни дуг је растао осим у 2017. години, што указује на потребу за додатним изворима финансирања. Унутрашња задуженост је имала тренд смањења до 2018. године, затим је почела расти. Проценат дуга у односу на БДП показује опадајући тренд, осим у 2020. години, што је било узроковано пандемијом и што одражава значај економског раста за смањење удјела дуга у БДП-у. Умјерена задуженост омогућава даље кориштење задуживања за подстицање економског раста, али истовремено изискује одговорно управљање дугом за одрживост финансијске ситуације и дугорочни економски развој. У одсуству финансирања јавног дуга од стране међународних финансијских институција, изазов може представљати проналажење додатних извора задуживања у комплексном економском и међународном окружењу.

Тржиште рада

Анализа радне снаге у Републици Српској за период од 2009. до 2022. године, посебно указује на изазове смањења радне снаге због одласка радника у иностранство и негативног природног прираштаја. Одлазак радне снаге резултат је тражње за бољим условима рада или већим платама у другим земљама, посебно у ЕУ. Негативан природни прираштај додатно отежава ситуацију, ограничавајући број младих и потенцијално запослених у будућности. Пад радне снаге има значајне посљедице на економију, ограничавајући производне капацитете и конкурентност. Анализа географске дистрибуције промјена у радној снази у Републици Српској у 2022. години показује разлике између различитих географских подручја. Већи градови и урбане средине биљеже већи број запослених у поређењу са мањим, руралним општинама, које се суочавају са миграцијама радне снаге и недостатком економских могућности. Такође, постоји дебаланс између источног и западног дијела Републике Српске.

Када је у питању запошљавање, број запослених је растао током привредне експанзије до 2019. године, али је пандемија имала одређени утицај у 2020. години. Након пост-пандемијског опоравка, запосленост је почела расти, при чему су и даље присутне разлике између већих градова и мањих општина и источног и западног дијела Републике Српске. У 2023. години, стопа запослености је износила 42,6%⁸.

Смањење броја незапослених у Републици Српској, током анализираног периода, може изгледати позитивно, међутим, постојећи тренд садржи дубље изазове. С тим у вези, економски раст и стварање нових радних мјеста допринијели су смањењу броја незапослених, али је значајан дио радно способних који су престали бити незапослени, нашао посао у иностранству. Присутни одлив радне снаге у иностранство, осим што креира дефицит квалификованих кадрова у земљи, такође представља форму депопулације. У 2020. години, дошло је до привременог раста незапослености услед пандемије, али је, након тога, настављен првобитни тренд. Највећи изазов на тржишту рада ће у догледно вријеме бити недостатак домаће радне снаге за развој привреде. То може довести до потребе за увозом стране радне снаге, што доноси додатне изазове, посебно у контексту дебате о присуству странаца на домаћем тржишту радне снаге. Стопа незапослености у Републици Српској износи 9,1%, што је резултат значајног пада у периоду од 2019. до 2023. године, и поред изазова проузрокованих пандемијом.

Анализа плата у Републици Српској од 2010. до 2022. године, открива да су плате стално расле. Упоредна анализа продуктивности и плата открива да је у првих неколико година анализираног периода, тј. од 2014. до 2019. године, забиљежен много израженији раст продуктивности у односу на раст плата. То може бити повољно за

⁸ Републички завод за статистику Републике Српске, саопштење о Анкети о радној снази, 2023.
https://www.rzs.rs.ba/front/article/6424/?left_mi=None&up_mi=&add=N

предузећа и власнике капитала, али не и за раднике који добијају смањен дио новостворене додатне вриједности што доприноси расту неједнакости. Супротно томе, већи раст плата је био у 2019. години, а посебно у 2020. години, што је последица успорења економије и пандемијске кризе. Такав тренд може бити изазов за економију, с обзиром да раст плата без подржавајућег раста продуктивности може довести до притиска на трошкове за предузећа и ограничити конкурентност економије.

Као одговор на изазове на тржишту рада, Влада Републике Српске је усвојила Стратегију запошљавања Републике Српске за период 2021–2027. године, фокусирајући се на повећање запослености, мобилност радне снаге, социјални дијалог и равноправне могућности. Ова стратегија има за циљ стварање стабилног и усклађеног тржишта рада, што је кључно за остваривање оптималног економског развоја.

Структура привреде Републике Српске

По подацима Пореске управе Републике Српске, крајем 2022. године, у Републици Српској је пословао 44.791 привредни субјекат, укључујући 19.197 правних лица и 25.594 предузетника. Микро, мала и средња предузећа (ММСП) и даље доминирају са 99,79% свих субјеката, од чега микро субјекти чине већину у структури правних лица и предузетника. Влада Републике Српске је усвојила Стратегију развоја МСП за период 2021–2027. године. Циљеви стратегије укључују подршку новим предузетницима, јачање конкурентности у глобалним ланцима вриједности и прелазак на конкурентност засновану на знању и иновацијама. Очекује се да ове активности допринесу стварању одрживе привреде и повећању запослености у Републици Српској.

Од укупно 19.197 правних лица, према подацима АПИФ Републике Српске, укупан број активних привредних друштава је 11.330. Ово је око 11 активних предузећа на 1.000 становника, што је значајно ниже у односу на Хрватску, гдје је просјечно 35 активних предузећа на 1.000 становника⁹. То значи да би Република Српска морала имати још најмање три пута више предузећа, да би се приближила степену развијености најмање развијене чланице ЕУ.

Секторска структура

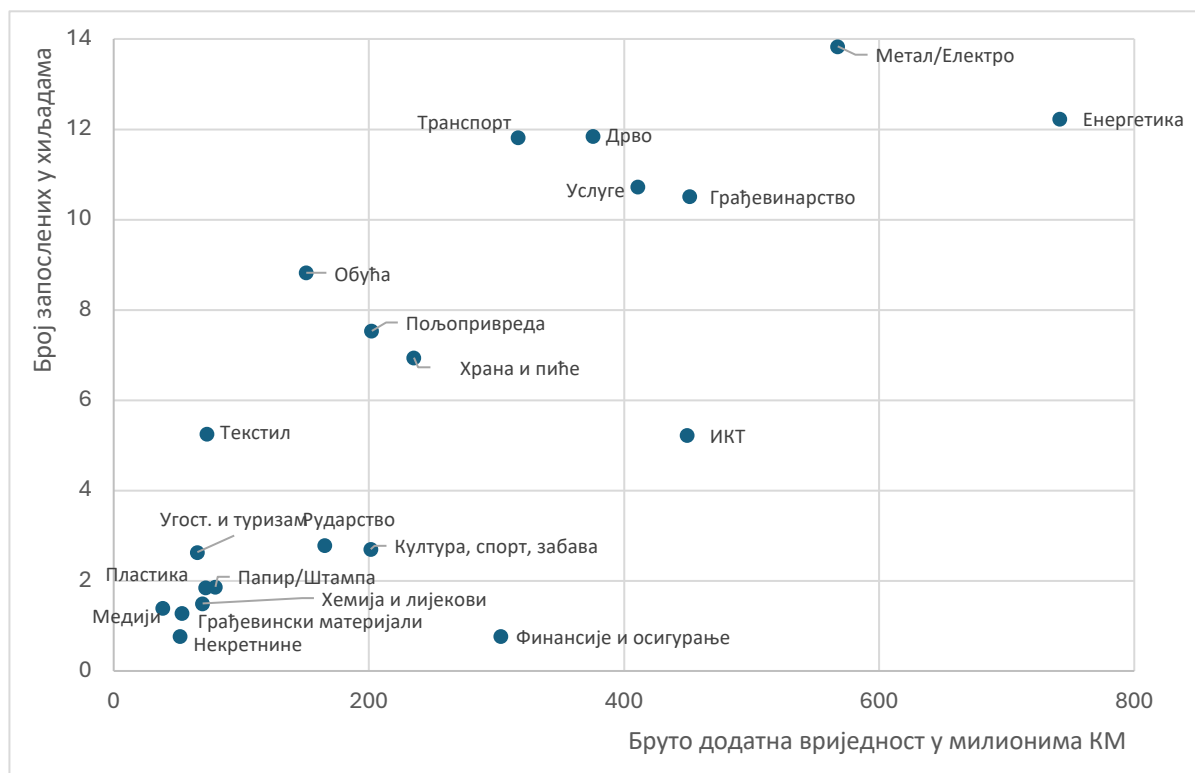
Што се тиче секторске структуре привреде, трговина је најбројнији сектор са 28% предузећа, док прерађивачка индустрија има значајну присутност у секторима прераде дрвета, металне индустрије и производње хране и пића. Информационо-комуникационе технологије (ИКТ) су забележиле значајан раст у последњих 10 година.

БДВ сектора привреде у Републици Српској показује да трговина (1,5 млрд. КМ), енергетика (742 мил. КМ) и металска/електро индустрија (566 мил. КМ) доминирају по учешћу у укупном економском расту. Додатно, сектори као што су ИКТ, услуге, и

⁹ Државни завод за статистику Републике Хрватске, Приопћење, "Број и структура пословних субјеката по жупанијама" <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58277>

дрвопрерада такође имају значајан допринос у БДВ-у, што одражава разноврсност економске структуре и потенцијал за далекосежни економски просперитет.

У погледу броја запослених, сектор трговине се такође, истиче са највећим бројем запослених (35.864), док и енергетика, дрвопрерада, транспорт и складиштење, као и металска и машинска индустрија, имају значајан број радника, што одражава њихову економску важност и улогу у запошљавању (Слика 3).

Слика 3. Бруто додатна вриједност и број запослених по секторима, 2022. година*

(Извор: АПИФ РС, *Напомена: Сектор трговине који има и највећу БДВ и највећи број запослених није приказан због прегледности)

Извоз

Извоз је кључан за економију и друштво Републике Српске са различитих аспеката. Он доприноси отварању нових радних мјеста и повећању животног стандарда. Најзначајнији сектори за извоз у Републици Српској укључују металску индустрију, дрвопрераду и енергетику. Ти сектори генеришу значајан приход кроз извоз, што им омогућава ширење пословања и отварање нових радних мјеста.

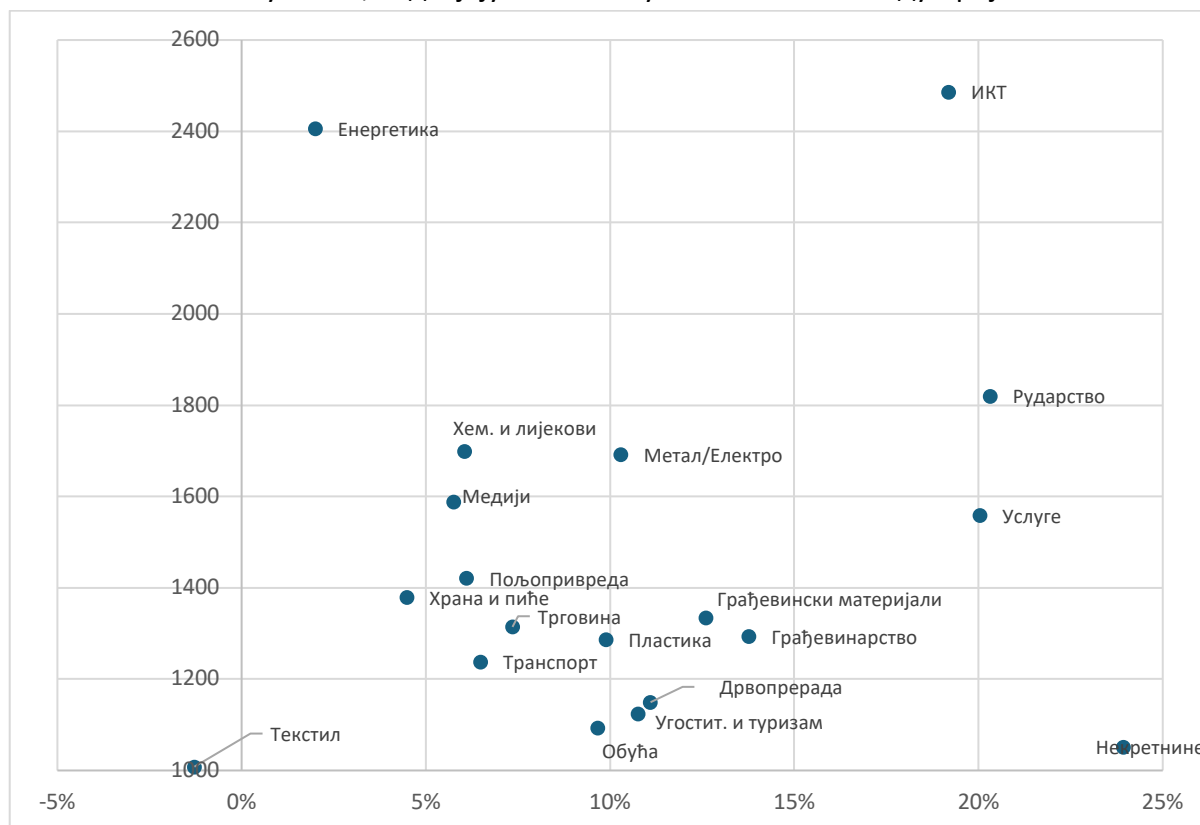
Металска и машинска индустрија је највећи извозник са вриједношћу извоза од 1,2 милијарде КМ, што је показатељ њене конкурентности и значаја на међународном тржишту. Сва прерађивачка индустрија је од кључног значаја за економски развој Републике Српске, што потврђује и Стратегија развоја индустрије Републике Српске 2021–2027. године. Ова стратегија има за циљ стварање јаке, одрживе и глобално

конкурентне индустрије која ће допринијети укупном економском расту и подизању квалитета живота грађана.

Профитабилност

Профит и профитабилност су важни показатељи успјешности и квалитета пословања у економији Републике Српске. Подаци о укупној добити по секторима, показују да се одређени сектори издвајају у погледу профитабилности. Трговина се посебно издваја, са значајним укупним профитом у односу на друге секторе (820 мил. КМ), даље слиједе грађевинарство (231 мил. КМ) и металска и машинска индустрија (202 мил. КМ). Прерађивачки сектори, као што је дрворерада, су такође, значајни по питању укупне добити (**Слика 4**).

Упоредна анализа стопе добити као индикатор приход капитала и просјечне мјесечне бруто плате као индикатор прихода рада (Слика 4.), показује да ИКТ сектор стоји врло високо и по питању профита и по питању плата. Енергетика је високо по платама, али предзадња по профитабилности. Рударство има високу профитабилност, али нешто ниже плате. Слична ситуација је и са услугама. Већина других сектора је груписана са сличним нивоима профита и плата, с тим да се по лошијим резултатима, поготово по питању плата, издвајају кожа и обућа и текстилна индустрија.

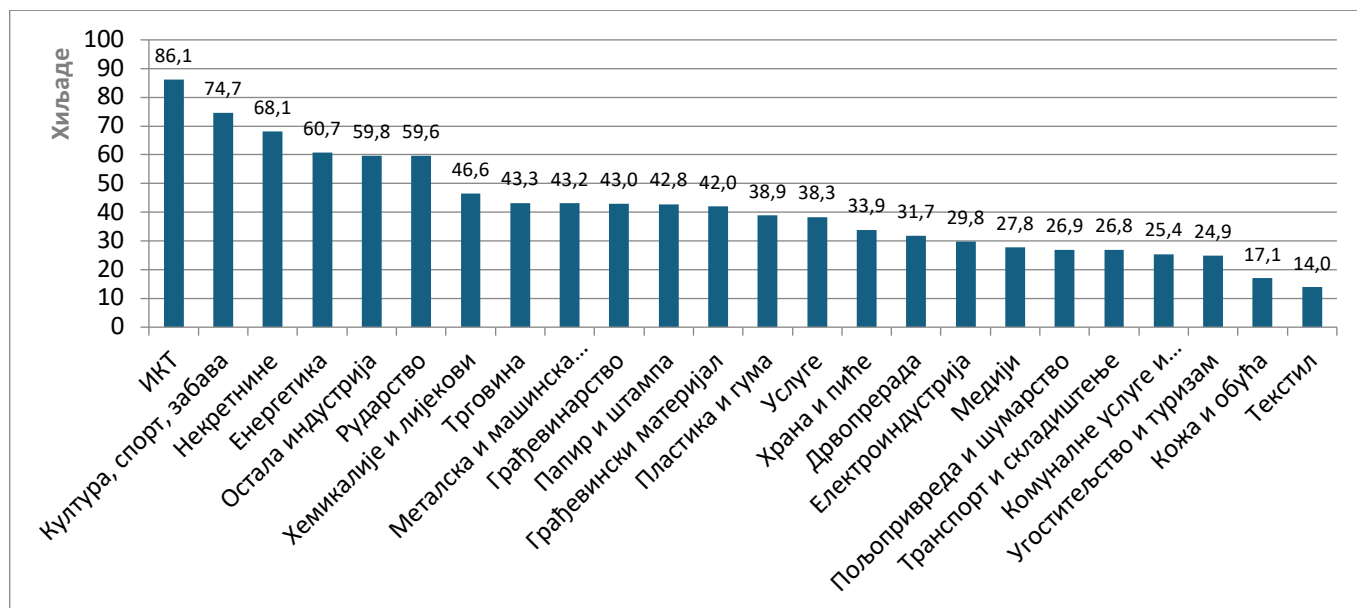
Слика 4. Стопа добити (у %) и просјечна бруто плата (у КМ), 2022. година¹⁰

¹⁰ Напомена: Сектор финансија и осигурања има просјечну бруто плату од 3263 КМ, па није приказан због прегледности

Продуктивност

Продуктивност представља један од основних показатеља успјешности економије. Продуктивности у Републици Српској, приказана кроз вриједности БДВ-а по раднику, биљежи тренд раста, са 30.850 КМ БДВ-а по раднику у 2015. години, до 41.730 КМ у 2022. години. Овај раст указује на повећану способност генерисања вриједности из ограничених ресурса, што је кључно за економски раст. Међутим, продуктивност у Републици Српској је релативно ниска у односу на земље у окружењу и развијене земље. У случају Републике Српске, гдје је БДП по раднику износио 50.700 КМ у 2022. години, постоји видљива разлика у односу на земаље у окружењу, као што су Република Србија (81.000 КМ), Република Хрватска (148.000 КМ), Република Словенија (154.000 КМ), а посебно у односу на развијене земље као што је Њемачка (190.000 КМ). Наведене земље имају значајно више вриједности БДП-а по раднику, што је резултат већег фокуса на високу додатну вриједност у њиховим економијама, употребу напредних технологија, истраживање и развој, као и конкурентну привреду која извози више производа и услуга са вишом додатном вриједношћу.

На **Слици 5.** је приказана продуктивност појединих сектора унутар економије Републике Српске. Ако се изузме сектор финансија и осигурање, који остварује изузетно високих 394 хиљаде КМ БДВ-и по запосленом, највишим нивоом продуктивности, односно нивоом БДВ-а по запосленом издваја се сектор ИКТ. Најнижу продуктивност има индустрија коже и обуће, те текстилна индустрија. Сектори са високом продуктивношћу обично су повезани са напредним технологијама, иновацијама и високом стручношћу радне снаге. Ови сектори имају потенцијал за паметан раст, да створе већу додатну вриједност по јединици рада, што значи веће профите и веће плате и, посљедично, већи животни стандард.

Слика 5. Продуктивност сектора – БДВ по раднику, 2022. година (у хиљ. КМ) (извор: АПИФ РС)

Индустријски сектори с потенцијалом за паметан раст

Идентификација индустријских сектора с потенцијалом за паметан раст представља кључни аспект за економију и друштво у Републици Српској. У вези с тим, сектори су идентификовани на основу четири критеријума: ниво створене додатне вриједности, профитабилност, ниво плата у сектору и учешће у извозу. Ниво створене додатне вриједности указује на знање уграђено у производе и услуге, профитабилност је битна за одрживост, висок ниво плата у сектору показује његову корисност за друштво. Такође, извозна оријентација је изузетно битна за економски раст и запосленост.

Анализа индекса конкурентности сектора реалне економије у Републици Српској показује да су металска, машинска и електроиндустрија, најкориснији индустријски сектори када је у питању паметан раст. ИКТ сектор такође има добре перформансе осим у извозу, што је утицало на његов ранг. Сектори као што су текстил и производња коже имају мање могућности за напредак због ниских цијена рада и релативно ниске профитабилности и нису погодни за паметан раст, док су сектори као што су металска/електро индустрија, дрвопрерада и пластика најпогоднији за даљи развој, због великих могућности раста додатне вриједности, извоза, профита и плата. С тим у вези, од индустријских сектора се издвајају металска/електро индустрија, дрвопрерада и пластика, као сектори са највећим развојним потенцијалом у Републици Српској. Додатно, производња енергије је важна за развој свих других сектора домаће привреде.

Идентификација сектора економије знања, која се базира на знању и иновацијама, је значајна за процену потенцијалом за даљње унапређење конкурентности у Републици Српској. Највише индексе конкурентности у Републици Српској имају дјелатности као што је израда софтвера и сличне ИКТ услуге. Те дјелатности пружају могућности за развој високостручних рјешења и услуга које могу конкурисати на глобалном тржишту, као и могућности за трансфер знања и иновација, што је кључно за повећање конкурентске предности.

Друге значајне дјелатности у овом контексту су услужне активности базиране на знању као што су научно-технолошке, стручне и организационе услуге, које такође, доприносе ефикасности и конкурентности привреде, креирајући основе за одрживи економски развој и побољшање квалитета живота у Републици Српској¹¹.

Узимајући у обзир све наведено, сектор ИКТ уз прерађивачку индустрију је већ сада кључан за развој у Републици Српској и представља један од најзначајнијих развојних потенцијала, као чинилац у стварању модерне, технолошки развијене економије.

¹¹ Спортске активности су имале висок ниво конкурентности, али је то дијелом било условљено активношћу једне фирме која се бави трансферима фудбалских играча, а не стварним привредним активностима. Такође, добре перформансе дјелатности из подручја културе и забаве су углавном посљедица активности игара на срећу.

И поред тога што су одређени сектори ниско ранжирани, као што је прерада хране и пића и туризам и угоститељство, њихов стратешки значај опредељује да буду укључени у шире планове развоја.

Република Српска економски напредује, али је још увијек кључни проблем економије ниска додатна вриједност производа и услуга. То се закључује на основу вриједности извоза и, посебно, на основу врло ниске продуктивности у поређењу са окружењем и развијеним земљама у свијету. Ти подаци указују да се Република Српска мора снажније и брже кретати ка вишем нивоу додатне вриједности у својој економији и интензивније се усмјерити ка већем кориштењу знања, технологије, иновација, истраживања и развоја.

Истраживање, развој и иновациони потенцијали

Истраживање, развој и иновациони потенцијали представљају кључне факторе за технолошко унапређење привреде Републике Српске. У Републици Српској, међутим, ти сектори нису адекватно развијени. Бруто домаћи издаци за истраживање и развој у Републици Српској износе само 0,2% БДП-а, што је значајно мање од просјека у развијеним земљама (2-3% БДП-а), и што ограничава иновативни потенцијал домаћих предузећа. Према резултатима анкете Републичког завода за статистику иновације су релативно ријетке с обзиром на мали број фирми које су учествовале. Постоји дио фирми које су успјешно увеле иновативне активности, али овакве иницијативе су још увијек на маргинама. Највише иновативних активности су у сектору финансија и осигурања, са 48% иновативно активних фирми у овом сектору. ИКТ сектор је такође, знатно активан у иновацијама, док је прерађивачка индустрија на трећем мјесту. Међутим, већина фирми у овим секторима није фокусирана на иновације. Слаба потражња за истраживачко-развојним услугама и иновацијама дио је проблематике у Републици Српској, при чему се фирме суочавају са конкуренцијом на међународном тржишту и недостатком сарадње с државним научно-истраживачким системом. Недостатак стручног кадра је још један изазов за привредне субјекте, што је проблем који може значајно угрозити њихову конкурентност и иновативност.

Предузећа (привредни субјекти) у Републици Српској истичу недостатак финансијске помоћи од јавног сектора и неадекватну стручну помоћ у истраживању и развоју. Анкета Републичког завода за статистику је показала да резултати истраживања, које спроводе јавне институције, попут универзитета и научно-истраживачких института, не доприносе значајно привреди. Недостатак финансијске подршке води ка релативно малим потенцијалима за истраживање и развој, што отежава иновације и конкурентност привреде. Већина научно-истраживачких капацитета је концентрисана у високом образовању и државним институцијама и то у две врсте државних научно-истраживачких института, универзитетским и државним, при чему се универзитетски више баве основним истраживањем, док су државни фокусирани на примењено истраживање важно за привреду и индустрију. Продуктивност научника је ниска у поређењу са развијеним земљама. Један од показатеља је број патената, гдје је

Република Српска знатно испод просјека. Постојећи недостатак повезаности између науке и пословне заједнице доприноси ниским потенцијалима за иновације и развој.

Влада Републике Српске је усвојила Стратегију развоја науке и технологије, високог образовања и информационог друштва у Републици Српској за период 2023–2029. године, која има за циљ да олакша иновативни раст кроз боље покретање и усклађивање истраживања и развоја са другим областима развоја. Основни стратешки циљеви наведене стратегије укључују унапређење капацитета и утицаја истраживања и развоја, атрактивности и квалитета високог образовања, развој информационог друштва и електронске управе, као и увођење концепта паметне специјализације, што би повећало конкурентност и економски раст у Републици Српској.

На основу спроведене анализе иновационог потенцијала у Републици Српској за потребе паметне специјализације у Републици Српској (сагледавање квантитативних и квалитативних података о различитим секторима и њиховог потенцијалног доприноса економском развоју), изведени су закључци и идентификовани потенцијалне приоритетне области за паметну специјализацију у Републици Српској, који укључују:

- информационе технологије и дигитализацију;
- металску и електроиндустрију;
- дрвну индустрију;
- производњу пластике;
- производњу хране и пића;
- туризам и угоститељство и
- производњу енергије и заштиту животне средине.

ИКТ индустрија је на значајном узлазном тренду у економији Републике Српске, с перспективом за додатни раст и нове пословне могућности. Индустрија се дијелом састоји од фирми које функционишу као подизвођачи, фокусирајући се на кодирање за одређене сегменте, док друге раде на развоју софтверских рјешења према клијентским спецификацијама, а неке дизајнирају сопствене производе. Основни извор конкурентске предности је стручно искусно особље, али постоји изазов у тренутном одливу талената у ЕУ и западне земље, што може довести до губитка интелектуалног капитала и смањених иновација. Индустрија се такође, суочава са изазовима у приступу капиталу и инфраструктурним проблемима. За развој иновација у овом сектору, препоручује се помјерање од чистог кодирања за друге, према дизајнирању и развоју сопствених производа, како би се остварила конкурентност и раст у ИКТ сектору Републике Српске. **Дигитализација привреде** у Републици Српској има велики потенцијал међусекторског партнерства за подстицање иновација, проширење тржишта и стварање међусобно корисних партнерстава. ИКТ сектор, као водећи у међусекторској сарадњи, може утицати на иновације и дигиталну трансформацију различитих индустрија у Републици Српској. ИКТ може пружити паметна рјешења за оптимизацију производних процеса у металској и електроиндустрији, дрвној индустрији и другим

секторима. Сарадња се такође фокусира на управљање ланцима снабдијевања и усвајање еколошки прихватљивих технологија.

Металска и електроиндустрија је водећи индустријски сектор у Републици Српској и највећи извозник. Има значајан потенцијал за раст продаје, извоза и запошљавања, са снажном базом и дугом традицијом у развоју активности, као и потенцијал за усвајање модерних технологија. Суочава се с изазовима као што су релативно ниска позиција у ланцима вриједности са доминантним ЕУ партнерима и миграција стручњака у ЕУ. Ипак, има предности као што су стручна радна снага, квалитетни производи, ниже цијене и логистичка погодност за извоз. Како би подигла своју конкурентност, индустрија треба да се фокусира на производе веће додатне вриједности и напредне технологије као што су паметна производња, роботика и одрживе праксе. Неопходно је улагање у стручну радну снагу и програме обуке за нове технологије како би се искористили иновациони потенцијали и подигла конкурентност сектора.

Дрвна индустрија Републике Српске је позната по висококвалитетним производима и намештају који су тражени како на домаћем, тако и на међународном тржишту. Њене снаге укључују добру репутацију и способност производње стандардних производа високог квалитета по нижим цијенама од конкуренције. Такође, локација која је близу тржишта ЕУ олакшава логистику и смањује трошкове транспорта. Међутим, ова индустрија се суочава и са слабостима, као што су недостатак радне снаге у занатским вјештинама и у дизајну, што ограничава њен развој. Могућности развоја ове индустрије леже у унапређењу производа и процеса кроз ангажовање високо образоване радне снаге и примјену савремених метода. Такође, ширење на нове тржишне нише и креирање више финалних производа са већом додатом вриједношћу представљају прилике за раст и развој. Уз све ово, индустрија се суочава са пријетњама, као што су недостатак доступности високо образованог особља и недовољна технолошка инфраструктура за иновације и развој производа. Недостатак повјерења и сарадње између фирми у овом сектору такође представља изазов за његов напредак.

Индустрија пластике у Републици Српској је мала, али растућа грана економије, која се истиче на тржишту по прилагодљивости и капацитетима за рециклижу. То је омогућило индустрији да задовољи различите потребе купаца и да допринесе одрживости. Постоји посвећеност циркуларној економији, што укључује производњу на бази рециклираних и биоразградивих материјала. Ова индустрија се шири кроз извоз на тржишта ЕУ, са фокусом на конкурентне цијене и квалитет производа. Близина тржишта ЕУ доприноси логистичкој предности и нижим трошковима транспорта и електричне енергије у Републици Српској. Међутим, ова индустрија се суочава са изазовима, као што су смањене радне снаге, раст цијена улазних ресурса и регулаторне препреке. Међутим, предности у прилагодљивости, рециклирању и одрживости остварују стабилну основу за раст.

Поред тога што **прехранбена индустрија** није довољно конкурентна у односу на друге секторе, **посматрана заједно са примарном производњом хране,**

пољопривредним сектором, представља значајан стратешки потенцијал. Република Српска има разноврсну и развијену производњу хране и пића, што представља једну од њених конкурентских предности. Ово обухвата пољопривреду, сточарство, прераду хране и производњу пића, укључујући млијечне производе, месне производе, пекарске производе, конзервисано поврће и воће, сокове, газирана пића, минералну воду и алкохолна пића. Овој индустрији погодују повољни услови за примарну производњу, традиционални и аутохтони производи, увођење нових технологија, стратедијски положај Републике Српске, ниски трошкови производње, квалитет и безбједност хране. Током периода од 2006. до 2022. године, удио пољопривреде у БДП-у је пао са 13,6% на 7,5%. Овај пад одражава изазове у конкурентности и пољопривредној производњи. Недовољна конкурентност и продуктивност пољопривреде проистичу из екстензивне производње и малих пољопривредних газдинстава (просјечно три хектара по газдинству), што ограничава интензивнију и ефикаснију производњу. Преко 54.000 запослених ради у пољопривреди, што чини 13,3% од укупног броја запослених у Републици Српској. Анализа производње различитих култура и сточарских производа током периода од 2013. до 2022. године показује значајне флукутације. Структура употребе ораница показује интензивнију производњу крмног биља и индустријског биља, док су површине под житима релативно константне. Влада Републике Српске је усвојила Стратегију развоја пољопривреде и руралних подручја за период 2021–2027. године. Потенцијал за иновације у овој индустрији лежи у модернизацији процеса производње, развоју нових производа према захтјевима потрошача, усвајању напредних технологија обраде и паковања, развоју еколошки прихватљивих материјала за паковање, као и у интеграцији аутоматизације и роботике у процесе производње. Иновативни производи, подржани квалитетом и безбједношћу, могу проширити присуство на међународном тржишту и допринијети економском расту. Препоруке за сектор укључују подршку локалним брендовима, развој производа по специфичним захтјевима тржишта, усмеравање ка аутоматизацији производње и стимулисање иновација кроз субвенције и подстицаје за истраживање и развој.

Слично као са пољопривредом и прехранбеном индустријом, и **сектор туризма** и угоститељства има стратешки значај за Републику Српску. У сектору туризма и угоститељства у Републици Српској, бруто додата вриједност у 2022. години, остала је на истом нивоу као и у 2019. години, и износила је 186 мил. КМ. У 2020. години, туристички сектор се суочио са значајним изазовима, највише изазваним пандемијом, што је довело до смањења посјета и ноћења, док је док је у 2021. и 2022. години, дошло до опоравка и раста до нивоа у 2019. години. Раст је забиљежен посебно у броју долазака и ноћења страних туриста. Преовладавајући туристички производи укључују културне и природне атракције, али су концентрисани на ограничен број дестинација, што са собом носи одређене изазове. У претходном периоду је привлачење туриста било успјешно али је присутан проблем ниског нивоа иновација и инвестиција, што ограничава њену конкурентност на глобалном тржишту. Пандемија је утицала на овај сектор тако што је усмјерила пажњу на потребу за интегрисаним приступом и побољшањем пословног

окружења. Кључни изазови за туризам у Републици Српској укључују високу сезонску зависност, кратко трајање боравка туриста и низак ниво иновација у развоју производа и услуга. Потребно је уложити у развој нових туристичких производа базираних на богатом културном и природном наслеђу, а такође и у привлачење инвестиција за модернизацију инфраструктуре и унапређење искуства посјетилаца. Препоруке за даљи развој туризма укључују побољшање инфраструктуре за ски туризам, развој екотуризма и туризма базираног на културним историјским догађајима, као и улагање у фестивалски туризам који привлачи младе туристе. Влада Републике Српске је усвојила Стратегију развоја туризма за период од 2021. до 2027. године, која је усмјерава будуће активности и мјере на стварање одрживог и привлачног туристичког окружења. Ова стратегија има за циљ да учини Републику Српску најпожељнијом туристичком дестинацијом на Западном Балкану, позиционирајући је као мјесто за активни одмор, аутентична искуства и развој базиран на одрживости.

Саобраћајна инфраструктура

За економски развој и технолошко унапређење привреде Републике Српске потребна је адекватна пратећа инфраструктура. Друмски саобраћај се непрекидно унапређује и шири своју инфраструктуру, што је резултирало сталним порастом превоза путника и робе на друмским путевима. Такође, усмеравање инвестиција ка друмском саобраћају, уз употребу савремених технологија, допринијело је бржем и ефикаснијем превозу. Путнички жељезнички саобраћај је у претхоном периоду имао различиту динамику, док је превоз робе на жељезници био стабилан, што указује на његову значајну улогу у логистици и превозу. Ваздушни саобраћај показује тенденцију раста у превозу робе и путника, што може бити корисно за развој међународних веза и брзих превозних могућности. Ове различите динамике у различитим модалитетима саобраћаја у Републици Српској наглашавају потребу за флексибилним приступом у усмеравању будућих стратегија и инвестиција у инфраструктуру транспорта. Усаглашавање ових аспеката може бити кључно за оптимално и ефикасно функционисање транспортног сектора у складу са потребама друштва и економије.

2.1.3. Анализа у области заштите животне средине и енергетике

Квалитет животне средине

Постојећи квалитет животне средине у Републици Српској представљен је кроз преглед квалитета три компоненте животне средине: квалитет вода, ваздуха и земљишта. Са просјечним падавинама од око 1.250 mm територија Босне и Херцеговине (тима и Република Српска) представља једно од воднијих подручја Европе¹². Према ЕР¹³ индексу за **квалитет воде** (који се односи се на оцјену стања водних ресурса у земљи, чистоћу воде, присутност штетних елемената, одрживо управљање и кориштење водног ресурса), Босну и Херцеговину карактеризира релативно повољно просјечно стање (57,3 од укупно 100), у поређењу са државама у окружењу: Црном Гором (56,8), Србијом (60,5) и Албанијом (50,3). С друге стране, квалитет воде значајно варира под утицајем природних и антропогених фактора. Испитивања која се обављају на водотоцима у Републици Српској показују да одличан статус квалитета вода (I класа) имају мањи водотоци у планинским подручјима¹⁴, док већи водотоци припадају другој и трећој класи квалитета, услед изложености утицају нетретираних отпадних вода из домаћинства околних насеља, индустријских постројења, пољопривредних активности и површинском отицању са неуређених депонија и одлагалишта отпада.

Подземне воде имају очуван квалитет, као и изворишта питке воде. За већину подземних вода које служе за водоснабдијевање становништва у Републици Српској, осим обавезне дезинфекције, додатни третман није потребан, што указује да је квалитет подземних вода задовољавајући. Међутим, услед загађивања површинских вода постоји потенцијална опасност да се загађивање дугорочно пренесе на подземне воде у приобалним доњим токовима ријека у сјеверном дијелу Републике Српске, гдје су присутна највећа нарушавања квалитета. То је случај и са извориштима питке воде, која се такође, сматрају рањивим због различитих извора загађивања.

Приступ чистој води по глави становника се сматра важним индикатором за мјерење одрживости водних ресурса. За земље чланице ЕУ просјек је око 4-5.000 m³ по становнику. Према Свјетском извјештају о развоју вода УН-а, земља доживљава „водни стрес“ када су њени годишњи водни ресурси испод 1.700 m³ по становнику. За Босну и Херцеговину, водни ресурси по глави становника износе 9.100 m³¹⁵, што имплицира да

¹² Стратегија интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. године

¹³ EPI (Environmental Performance Index) - Индекс еколошких перформанси Универзитета Јејл у САД, користи се за процјену квалитета животне средине тако што прати прати више од 40 индикатора како би се одредиле еколошки најприхватљивије земље на свијету. Додатни индикатори које прати ЕПИ укључују ублажавање климатских промјена, квалитет ваздуха, управљање отпадом, биодиверзитет, управљање рибаљским фондом и др. ЕПИ мјери квалитет воде према DALY методологији (Disability-Adjusted Life-Years lost per 100,000 persons from unsafe drinking water), односно у контексту „добно стандардизираних животних година прилагођених инвалидности изгубљених на 100.000 особа због излагања неисправној води за пиће”.

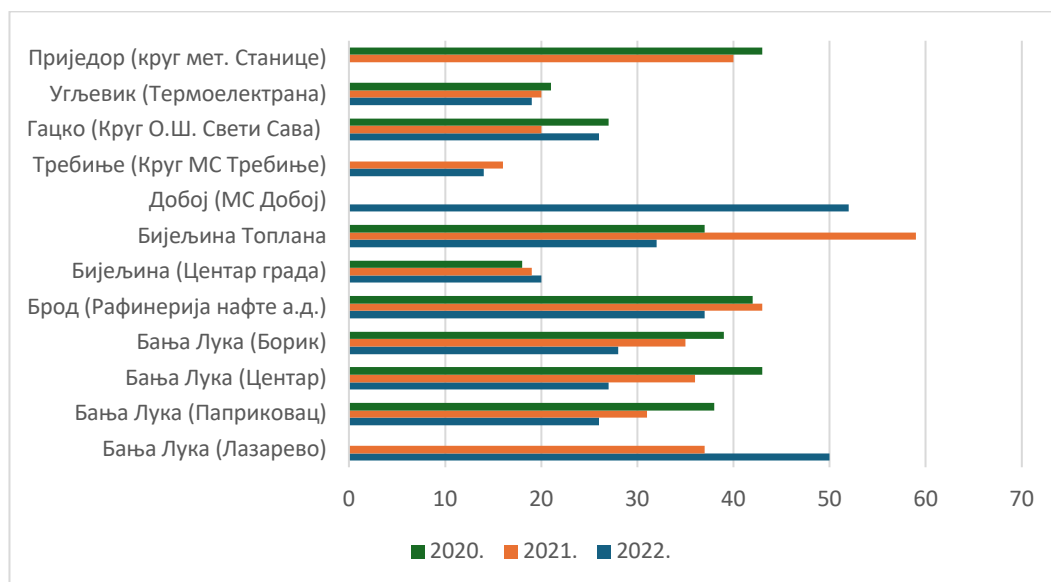
¹⁴ Стратегија интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. године

¹⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Water_statistics#Water_as_a_resource

Република Српска има значајно већи удио водних ресурса на располагању него већина земаља ЕУ, као и да је далеко изнад „водног стреса”.

Водни стрес и испуштање непречишћених отпадних вода су по правилу повезани, јер неодрживо управљање водама временом доприноси повећању притиска на водне ресурсе. У Републици Српској је у 2022. години, у водотоке је испуштено 95,8% отпадних вода, при чему је удио непречишћених отпадних вода у укупној количини испуштених отпадних вода износио 86,5%, док је удио пречишћених отпадних вода у укупно испуштеним отпадним водама износио 10,1%.¹⁶ У Европској унији 82% отпадних вода¹⁷ из урбаних насеља прикупља и третира у складу са прописаним стандардима.

Један од значајних изазова у области заштите животне средине у Републици Српској јесте одржавање задовољавајућег нивоа **квалитета ваздуха**. На основу прекорачене граничне вриједности средњих годишњих концентрација и толерантне вриједности средњих годишњих концентрација загађујућих материја (NO_2 , суспендоване честице PM_{10} и $\text{PM}_{2.5}$) током 2020. године, агломерације Бања Лука, Брод, Приједор и Бијељина су имале III категорију квалитета ваздуха – прекомјерно загађен ваздух, током 2021. године (на основу прекорачења суспендованих честица PM_{10} и $\text{PM}_{2.5}$), III категорију ваздуха су имале агломерације Бања Лука, Брод, Приједор и Бијељина, а 2022. године, (на основу прекорачења суспендованих честица PM_{10} и $\text{PM}_{2.5}$), III категорија ваздуха је одређена за агломерације Добој и Бања Лука. Највеће загађење ваздуха потиче од суспендованих честица, чије емисије су приказане на **Сликама 6. и 7.** у периоду од 2020-2022. године¹⁸ (Гранична вриједност PM_{10} – суспендоване/ лебдеће честице је $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$, а за $\text{PM}_{2.5}$ $25 \mu\text{g}/\text{m}^3$).

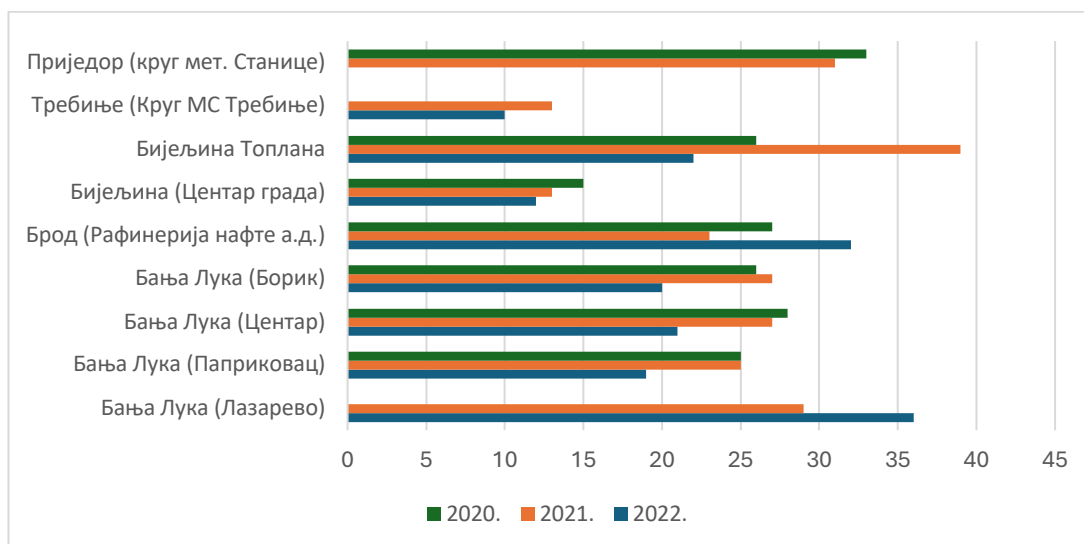

Слика 6. Просјечне годишње вриједности PM_{10} честица по регијама

¹⁶ Републички завод за статистику Републике Српске, 2022.

¹⁷ <https://water.europa.eu/freshwater/countries/uwwt/european-union>

¹⁸ Годишњи извјештај о квалитету ваздуха у Републици Српској за 2020., 2021. и 2022. годину

Слика 7. Просјечне годишње вриједности $PM_{2,5}$ честица по регијама

У 2023. години, на 56% мјерних мјеста, у републичкој мрежи за мониторинг квалитета ваздуха, дневне граничне вриједности емисија PM_{10} су прекорачене више од 35 дана (дневна гранична вриједност за PM_{10} је $50 \mu g/m^3$).

Поред природних и топографских карактеристика, кључан утицај на квалитет ваздуха имају емисије загађујућих материја из различитих антропогених извора. Релевантни подаци о количинама и удјелу емисија загађујућих материја из сектора индустрије, саобраћаја и у индивидуалних и колективних објектима на нивоу Републике Српске не постоје, али се може закључити да на повећани ниво емисија утиче постојећи квалитет коришћених енергената, високе потребе за топлотном енергијом, висока просјечна старост возила и технолошке карактеристике одређених индустријских постројења.

Земљиште у Републици Српској претежно се користи за пољопривреду, шумарство, грађевинске сврхе, експлоатацију минералних сировина и друге намјене, као што су нпр. спортско-рекреациони терени, а заузимају га водене површине, мочваре и др. Укупна површина пољопривредног земљишта у Републици Српској, у 2018. години, износила је 25,80% укупне територије, што представља 0,86 хектара пољопривредног земљишта по становнику, од чега обрадиво пољопривредно земљиште износи 0,69 хектара по становнику.

Основни проблеми везани за квалитет земљишта су појава ерозије и клизишта, контаминација земљишта тешким металима и другим загађивачима, поплаве и пожари, губитак плодности, те трајни губици тла због голих сјеча шума и непрописног одлагања индустријског, медицинског и комуналног отпада. Убрзана урбанизација сјеверних дијелова Републике Српске, која проистиче из унутрашњих миграција становништва које се интензивно сели у веће градове из мањих рурална подручја је посебан изазов у одрживом управљању квалитетом земљишта. Ова миграциона кретања доводе до трансформације великих површина пољопривредног земљишта у грађевинско, при чему је процес пренамјене пољопривредног у грађевинско земљиште неповратан и

коначан. У руралним подручјима, која чине значајан дио територије Републике Српске, због интензивних миграција становништва у посљедњим деценијама, дошло је до напуштања великих површина пољопривредног земљишта, које су сада прекривене жбунастом и дрвенастом вегетацијом повећавајући тако површину под шумама. Додатно, неконтролисана примјена пестицида и ђубрива (минералних и органских) утиче на контаминацију земљишта, што доводи до угрожавања површинских и подземних вода и биодиверзитета.

У свијету постоји све већи нагласак на очувању плодности земљишта кроз примјену одрживих пољопривредних техника, ротацију пољопривредних култура и смањење употребе пестицида. То је важно због очувања плодности земљишта и осигурања дугорочне продуктивности. Управљање земљиштем све више укључује заштиту природних станишта и биодиверзитета, јер очување шума, мочвара, ливада и других екосистема има кључну улогу у очувању еколошке равнотеже. Управљање урбаним земљиштем постаје кључно питање у контексту раста градских насеља и урбанизације.

У вези са обезбјеђивањем квалитета животне средине, очувањем **квалитета вода, ваздуха и земљишта** обезбјеђују се услови за одрживи развој различитих сектора индустрије и пољопривреде, као и здравље и благостање свих становника Републике Српске.

Комунална инфраструктура

Тренутно стање у Републици Српској у погледу фактора који утичу на квалитет животне средине могу се приказати кроз стање комуналне инфраструктуре. Комунална инфраструктура је кључна за одрживо управљање градова и насеља, јер пружа основне услуге становништву (услуге водовода, канализације, електродистрибуције, управљање отпадом, зелена инфраструктура), док истовремено одражава квалитет свакодневног живота и степен економске развијености.

Стање комуналне инфраструктуре на подручју Републике Српске карактерише неравномјерна територијална развијеност.

Становништво у Републици Српској се организовано снабдијева водом преко 61 централног општинског водоводног система и великог броја водоводних система мјесних заједница, малих сеоских, групних и индивидуалних система. Јавним водоводима је обухваћено око 48% становништва, док се око 52% становништва ослања на сеоске системе водоснабдијевања, сопствене бунаре, врела или изворе површинских вода. Покривеност јавним сервисом водоснабдијевања у урбаним срединама је око 87% становништва. Текућу воду у стамбеној јединици је 2015. године, имало 82,2% домаћинстава, 21,7% се снабдевало из појединачних извора (бунари, стајаће чесме), док се 8,8% становништва снабдијевало са заједничких чесми удаљених до 200 m и осталих извора.

Систем одводње отпадних вода је углавном ограничен на ужа градска подручја, па се прикљученост становништва на канализацију значајно разликује међу јединицама локалне самоуправе Републике Српске, а просјечна покривеност износи 41,40%.

Процењује се да се 52% отпадних вода пречишћава у свијету и док је тај удио у високо развијеним државама приближно 74%, земље у развоју у просјеку пречишћавају само 4,2%. Република Српска је са 3,6% у 2010. години, повећала удио пречишћавања отпадних вода на 9,8% у 2021. години. Око 18% општинских центара има изграђена постројења са одређеном врстом пречишћавања, при чему је у 2021. години, 4,7% становништва Републике Српске било прикључено на пречистаче отпадних вода. Од удјела отпадних вода, које су пречишћене, у Републици Српској је у 2022. години, 91,7% отпадних вода пречишћено у постројењима са секундарним, а остатак у постројењима које имају и терцијарни третман.¹⁹ С друге стране, У земљама Европске уније, од укупног броја постројења за пречишћавање отпадних вода (20.087) 70,4% њих је са терцијарним треманом, 27,7% са секундарним, а 1,82% њих посједује само примарни третман²⁰.

Биодиверзитет, заштита природе и управљање природним ресурсима

Република Српска обилује значајним природним вриједностима и разноликим екосистемима, које карактерише висок степен ендемичности и реликтности. У Републици Српској се у 2023. години, било је 34 заштићена подручја која заједно обухватају 73.038,43 ха, што чини 2,96% њене укупне територије²¹. Два строга резервата природе, три национална парка, 17 споменика природе, три заштићена станишта, шест паркова природе, један споменик парковске архитектуре и два парка шума су заштићени у складу са одредбама Закона о заштити природе („Службени гласник РС”, бр. 20/14). Више од 95% од укупно заштићене територије Републике Српске чине национални паркови (категорија II, 35,97% од укупно заштићене територије) и паркови природе (категорија V, 59,39% од укупно заштићене територије). Уредбом о строго заштићеним и заштићеним дивљим врстама („Службени гласник РС”, бр. 65/20) је заштићено укупно 1.438 врста биљака, животиња и гљива, од чега је 730 строго заштићених.

У Републици Српској се налазе и три подручја са статусом природног добра, која представљају богатство читавог човјечанства, јер су заштићена међународним конвенцијама и споразумима. То су Бардача (мочварни комплекс под заштитом Рамсарске конвенције²²), транснационални серијски локалитет „Прашума Јањ” (на УНЕСКО²³ листи, у оквиру „Исконских букових шума Карпата и других региона Европе”)

¹⁹ <https://water.europa.eu/freshwater/countries/uwwt/european-union>

²⁰ Републички завод за статистику Републике Српске, 2022.

²¹ Извјештај о стању природе у Републици Српској за 2023. годину, Републички завод за заштиту културноисторијског и природног наслеђа

²² Ramsar Convention - Конвенција о мочварним стаништима од међународне важности

²³ UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) - Организација Уједињених народа за образовање, науку и културу. Од 1972. године, када је усвојена Конвенција за заштиту свјетске

и Строги резерват природе „Прашума Перућница“ (на тентативној УНЕСЦО²⁴ листи природног наслеђа од свјетског значаја).

Површина заштићених подручја у цијелој Босни и Херцеговини износи 3,46% од њене укупне површине²⁵. Тренутни број заштићених подручја је 46 (34 у Републици Српској, 12 у Федерацији Босне и Херцеговине, док у Брчко дистрикту још увијек нема заштићених подручја). У вези са бројем заштићених копнених и слатководних екосистема, у Републици Српској је знатно већи пораст броја и површине заштићених копнених у односу на слатководне екосистеме. У периоду од 2015. до 2023. године, број заштићених копнених екосистема је порастао са 17 на 30, док је број за слатководни тип екосистема порастао са два на четири. На **Слици 8.** је приказан пораст површина под заштитом за наведени период²⁶.

Слика 8. Површина значајних мјеста за копнени и слатководни биодиверзитет која су покривена заштићеним подручјима, по врсти екосистема (ха)

И поред тога што број заштићених подручја и површина под заштитом у Републици Српској константно расте²⁷, површина под заштитом је и даље испод просјека ЕУ и глобалних стратешких циљева биодиверзитета, укључујући и Аичи циљ 11²⁸, који је предвиђао да до 2020. године, буде заштићено најмање 17% копнених и слатководних подручја сваке земље, а који је сада замијењен још амбициознијим стратешким циљем

културне и природне баштине, до априла 2024. године на УНЕСЦО Листу свјетске баштине је уписано укупно 1199 добара (природних, културних и мјешовитих). (<https://whc.unesco.org/en/soc/4149>)

²⁴ <https://www.worldheritagesite.org/tentative/id/6260>

²⁵ Процјена стања природе и управљања природним ресурсима у Босни и Херцеговини (ПСП БиХ) - Трећи нацрт процјене, јуни 2023. (<https://www.procjenapriode.ba/>)

²⁶ Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске

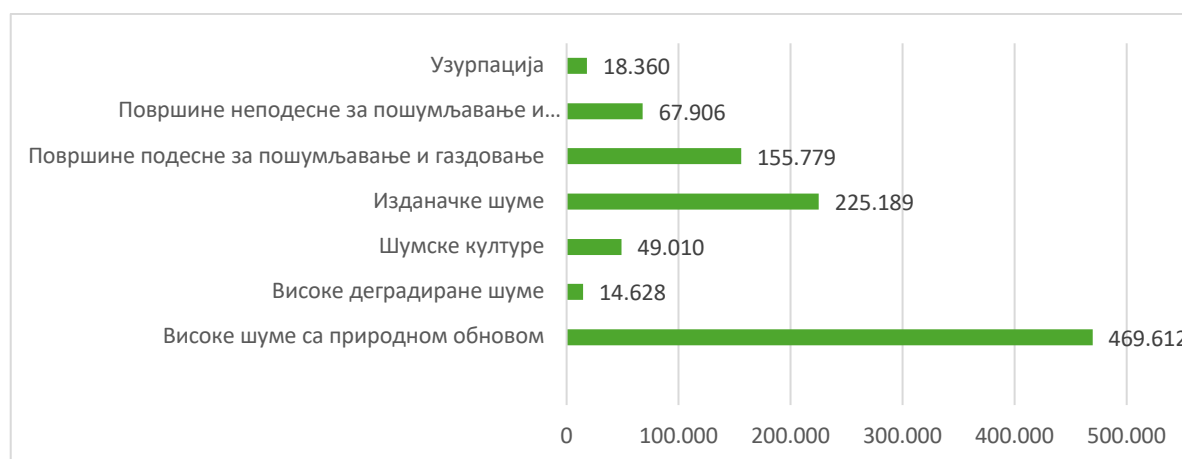
²⁷ <https://nasljedje.org/prirodno-nasljedje/>

²⁸ Конвенција о биолошком диверзитету Уједињених народа - (<https://www.cbd.int/kb/record/decision/12268>)

да се до 2030. године заштити најмање 30% копнених, водених, морских и обалних подручја²⁹

Према подацима онлајн доступног алата „Заштићена планета”³⁰, Босна и Херцеговина, а тиме и Република Српска, је веома ниско рангирана по индексу покривености заштићених подручја важних за копнени и слатководни биодиверзитет, јер се налази на посљедњем мјесту у односу на све земље у окружењу.

Имајући у виду велику површинску заступљеност различитих типова, њихов просторни распоред и квалитет, **шуме** представљају вриједан природни обновљиви ресурс Републике Српске. На дан 31.12.2023. године, укупна површина шума и шумског земљишта у Републици Српској износи 1.098.350 ha, што чини 44,57% укупне површине Републике Српске. Високе шуме чине највећи дио укупног шумског фонда Републике Српске, са учешћем од 46,9 %, док категорија изданичких шума чини 22,6 %³¹ (Слика 9).

Слика 9. Површине шума и шумског земљишта по категоријама шума, државне шуме – стање 31.12.2023.

У подручју шумарства, БДВ има тренд благог раста за период од 2018. године (око 15 милиона КМ) до 2022. године (20 милиона КМ). Наведени БДП представља укупну вриједност производа и услуга које се производе у шумарству и важан је економски показатељ, који се користи за праћење и анализу економске активности у шумарству, те одређивање укупног доприноса шумарства привреди једне земље (укључује вриједност свих шумских производа као што су дрво, дрвне масе, шумска биомаса, шумски производи и услуге, те додатних вриједности које се креирају кроз шумске операције).

²⁹ Глобални оквир за биодиверзитет Кунминг-Монтреал усвојен у децембру 2022. године на 15. Конференцији земаља чланица Уједињених народа Конвенције о биолошкој разноврсности (COP 15), обухвата укупно 23. циља до 2030. године. Један од циљева је и Циљ 3. који гласи: „Осигурати да се до 2030. године најмање 30% копнених, водених, морских и обалних подручја заштити кроз успостављена заштићена подручја или кроз друге учинковите мјере очувања за поједина подручја (енг: *Other effective area-based conservation measures/OECM*).

³⁰ Protected Planet (<https://www.protectedplanet.net/>), online alat креиран за праћење напретка заштићених природних подручја у свијету према циљевима одрживог развоја (Агенда 2030).

³¹ РЗС, Статистички билтен/ Шумарство 2024.

https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/sumarstvo/Bilten_Sumarstva_2024_WEB.pdf

У вези са **очувањем биодиверзитета и заштите шума**, поред већ постојећих заштићених површина, значајно је наставити повећање подручја под заштитом због њиховог значаја за привредни и друштвени развој и растуће потребе за кориштењем свих функција постојећих екосистема.

Климатске промјене и управљање ризицима од катастрофа

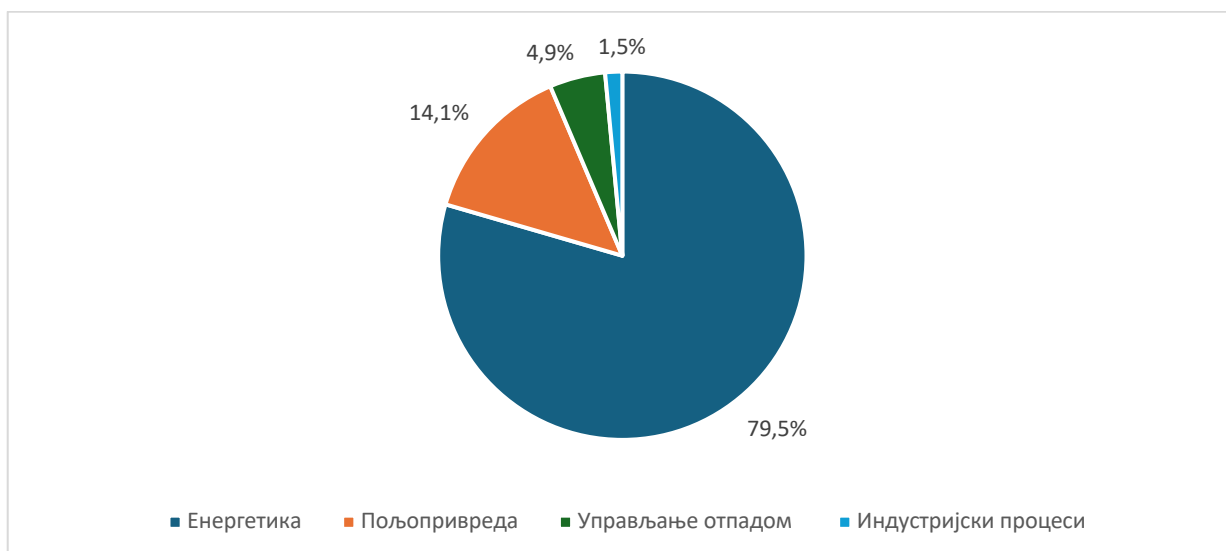
Босна и Херцеговина спада међу земље које имају најнижу вриједност емисија гасова стаклене баште по глави становника (*Greenhouse Gases/GHG*) у Европи (пет тона еквивалента угљен-диоксида по глави становника годишње ($\text{tCO}_2\text{-eq/становника/год}$), што износи приближно пола вриједности просјека ЕУ)³². Међутим, подручје Босне и Херцеговине је због своје географске позиције посебно осјетљиво и подложно посљедицама климатских промјена.

Љетне температуре су у неким мјестима порасле за 1,2°C током протеклих деценија, а промјене су присутне и у режиму падавина³³. Предвиђања указују на смањење годишњих падавина за 30% и смањење љетних падавина у подручју Посавине и на југу Босне и Херцеговине до 50%, што ће имати негативне импликације на пољопривреду и шумарство. Из тих разлога се настоје смањити емисије GHG. Највећи допринос емисијама GHG имају велики загађивачи из сектора индустрије и енергетике, попут термоелектрана, рафинерија и фабрика за производњу различитих сировина. Укупна емисија директних GHG (искључујући поноре) у Републици Српској у 2020. години, износила је 9.158,8 Gg $\text{CO}_2\text{-eq}$, што је за 5,4% мање у односу на претходну годину. Укупној емисији највише је допринео сектор енергетике, из којег потиче 79,5% укупно емитованих гасова³⁴ (**Слика 10**).

³² NDC 2030 (Nationally Determined Contributions of Bosnia and Herzegovina (NDC) for the period 2020-2030) - Утврђени допринос Босне и Херцеговине за период 2020-2030.

³³ Стратегија прилагођавања на климатске промјене и нискоемисиони развој Босне и Херцеговине 2020-2030.

³⁴ Републички завод за статистику Републике Српске

Слика 10. Емисија директних гасова са ефектом стаклене баште (искључујући поноре), по секторима, 2020.

Као посљедица сагоријевања фосилних горива је у 2020. години, емитовано 7.282,5 Gg CO₂-eq, што је за 6,3% мање у поређењу са претходном годином. Емисије из пољопривреде чиниле су 14,1% укупне емисије и мање су за 0,9% у односу на 2019. годину. Управљање отпадом допринјело је укупној емисији са 4,9%, што је нешто већи удио него у 2019. години, када је износио 4,4%³⁵. У Републици Српској су у 2021. години, емисије GHG, искључујући поноре, износиле **9362.2 Gg CO₂eq**.

Европска комисија је 2019. године, објавила Европски зелени договор са циљем да Европа постане први климатски неутралан континент на свијету. Године 2021, усвојен је Европски закон о клими, који обавезује ЕУ да постигне климатску неутралност до 2050. године и поставља циљ смањења нето емисија GHG за најмање 55% до 2030. године, у поређењу са нивоом емисија из 1990. године. Потписивањем Декларације о Зеленом програму за Западни Балкан, 10. новембра 2020. године, у Софији, Босна и Херцеговина, а тиме и Република Српска, се обавезала да ће спроводити мјере у областима ублажавања климатских промјена, енергетске транзиције, одрживе мобилности и циркуларне економије, као и заштити биодиверзитета, одрживе пољопривреде и производње хране. Утврђени допринос Босне и Херцеговине (eng. *Nationally Determined Contribution* – NDC)³⁶, припремљен у складу са Одлуком 1/CP.21 Париског споразума, који представља ревизију Првог намјераваног извјештаја о утврђеним доприносима Босне и Херцеговине (eng. *Intended Nationally Determined Contribution* - INDC), предвиђа смањење емисија GHG и то: безусловни циљ смањења емисије GHG-а за 2030. годину

³⁵ Емисије гасова са ефектом стаклене баште, Републички завод за статистику, Република Српска, 2020.

³⁶ [https://www.vladars.net/sr-SP-](https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mgr/Documents/%D0%A3%D0%A2%D0%92%D0%A0%D0%82%D0%95%D0%9D%D0%98%20%D0%94%D0%9E%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%9E%D0%A1%20%D0%91%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%95%20%D0%98%20%D0%A5%D0%95%D0%A0%D0%A6%D0%95%D0%93%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%9D%D0%95%20NDC%20BIH_180797339.pdf)

[Cyrl/Vlada/Ministarstva/mgr/Documents/%D0%A3%D0%A2%D0%92%D0%A0%D0%82%D0%95%D0%9D%D0%98%20%D0%94%D0%9E%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%9E%D0%A1%20%D0%91%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%95%20%D0%98%20%D0%A5%D0%95%D0%A0%D0%A6%D0%95%D0%93%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%9D%D0%95%20NDC%20BIH_180797339.pdf](https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mgr/Documents/%D0%A3%D0%A2%D0%92%D0%A0%D0%82%D0%95%D0%9D%D0%98%20%D0%94%D0%9E%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%9E%D0%A1%20%D0%91%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%95%20%D0%98%20%D0%A5%D0%95%D0%A0%D0%A6%D0%95%D0%93%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%9D%D0%95%20NDC%20BIH_180797339.pdf)

износи 12,8% у односу на 2014. годину, или 33,2% у односу на 1990. годину. Условни циљ (уз интензивнију међународну помоћ за декарбонизацију рударских области) за 2030. годину износи 17,5% у односу на 2014. годину, или 36,8% у односу на 1990. годину.

Подручје Републике Српске је изложено различитим природним непогодама, чији је степен озбиљности варијабилан у зависности од врсте непогоде (земљотреси, поплаве, суше, пожари на отвореном простору и др.), али је довољно висок да изазове значајне посљедице, угрози здравље и животе људи, те нанесе штету животној средини, материјалним добрима и привреди. Климатске промјене све чешће проузрокују екстремне временске прилике, које повећавају рањивост сектора вода, пољопривреде, шумарства, инфраструктуре, јавног здравља и др. Елементарне непогоде и катастрофе проузрокују друштвене, економске и еколошке штете, укључујући штете на шумама, које су један од значајних ресурса за борбу против климатских промена, јер представљају понор за смањење емисија GHG. За период од 2003–2007. године, деструктивним дјеловањем шумских пожара било је захваћено 26.222 ha, а штетним дјеловањем олујног вјетра 11.457 ha, што чини 3,7% површине државних шума у Републици Српској. Опожарена површина државних шума у 2010. години, износила је 1.325 ha, а у 2011. години 14.619 ha. Величина опожарених шума у приватном власништву је знатно нижа.

Сеизмичка активност чини Републику Српску подручјем с повећаним ризиком од земљотреса. Бања Лука, као највећи град и административни центар, представља једно од најизраженијих сеизмичких жаришта у региону. На овом подручју су се у прошлости догодили бројни разорни земљотреси (1884, 1935, 1969. и 1981.), чије су посљедице биле изузетно тешке, нарочито у урбаним срединама. Анализа доступних података показује да се земљотреси велике разорне моћи, оцијењени на 9–10° Меркалијеве скале, могу очекивати у три главна жаришна подручја: Бања Лука, Трескавица и Љубиње, с потенцијалом за озбиљне људске губитке и материјална разарања. Ова жаришна подручја посебно су истакнута на листи репрезентативних земљотреса у Босни и Херцеговини, што указује на њихову хисторијску важност и могућност појаве нових катастрофа у будућности. У осталим дијеловима Републике Српске могући су земљотреси јачине од 6–8° Меркалијеве скале.

Међу природним опасностима и суша представља значајну пријетњу Републици Српској, што резултира значајним економским, друштвеним и трошковима по питању заштите животне средине. Утицајем суше је посебно погођен пољопривредни сектор због његове зависности од стања земљишта и доступности воде, која се током сушних периода може значајно исцрпити и довести до деградације и ерозије земљишта, те губитка биодиверзитета. Учесталост шумских пожара такође се повећава током ових сушних услова, који обично погађају најугроженије групе, укључујући пољопривреднике са малим посједима, жене и децу. Суша се обично јавља од јуна до септембра, посебно у јужним (медитеранским) и источним деловима Републике Српске

У раздобљу од 1999. до 2014. године, од елементарних непогода су се најчешће догађале поплаве (52,4%) и проузроковале су највеће економске губитке (63%), праћене сушом (36%). Према процјени Републичке управе цивилне заштите, сваки водоток може

у одређеним условима бити узрок поплава. Водотоци, који у већој или мањој мјери, редовно изазивају поплаве су Сава, Уна, Врбас, Сана, Босна, Дрина, Жељезница и Укрина. Током поплава у мају 2014. године, око 90.000 људи било је принуђено на евакуацију, док је укупно погођено око 81 општина у цијелој Босни и Херцеговини. Процењује се да су укупна штета и губици премашили износ од две милијарде еура, што је износило 15% БДП-а државе у 2014. години.

Процењује се да је штета у Републици Српској износила око 0,97 милијарди еура. Систем заштите од поплава у Републици Српској састоји се од 250 km одбрамбених насипа, ободних канала (249,80 km) и 21 пумпне станице. Одбрамбени насипи изграђени су углавном за заштиту од великих вода ријеке Саве, Уне, Врбаса, Босне и Дрине. Стање насипа је лоше услед појаве већег броја несанираних клизишта (преко 20) и појаве нових (око 10) због чега се намеће потреба побољшања стања функционалности насипа и канала за одбрану од поплава.

По питању клизишта територија Републике Српске је знатно угрожена процесима нестабилности, које наносе изузетно велике материјалне штете. У базу података у ГеоИСПС до 2024. године, је регистровано око 3.500 клизишта, а општине и градови, који су највише угрожене процесом клизања су: Бања Лука, Дервента, Теслић, Прњавор, Модрича, Добој, Лопаре, Угљевик, Зворник, Вишеград, Фоча и Гацко.

У складу са наведеним, предузимање адекватних мјера за прилагођавање на измјењене климатске услове и смањење емисија GHG постаје императив ради ублажавања утицаја климатских промјена на друштво и животну средину, што укључује и спровођење преузетих обавеза у оквиру Зеленог програма за Западни Балкан.

Енергетски сектор и декарбонизација

Најзначајнији извори за производњу енергије у Републици Српској су: хидроенергија, угљ и биомаса, док се још користе енергија сунца и вјетра.

Производња угља (мрки угљ и лигнит) у Републици Српској се није значајно мијењала у периоду од 2015-2022. године (у распону од шест милиона тона до око 7,5 милиона тона). Од укупно расположиве количине угља у Републици Српској око 95% троши се за производњу енергије, док се остатак користи у широкој потрошњи³⁷. Од фосилних горива присутна је знатно мања производња деривата нафте, док Република Српска нема сопствених извора природног гаса и сву потребну количину увози³⁸.

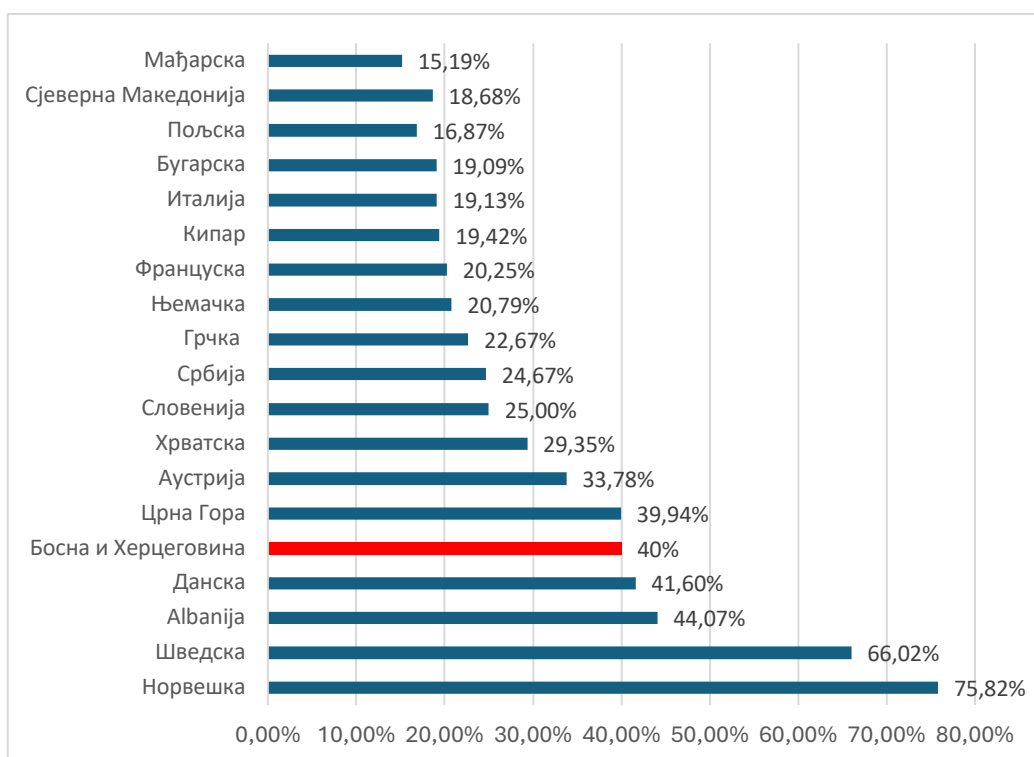
У Републици Српској у структури укупне нето производње електричне енергије, термоелектране су учествовале са 68,5%, хидроелектране са 30,0%, а остали произвођачи са 1,5%³⁹. Обновљиви извори енергије имају значајну улогу у производњи електричне енергије у Републици Српској, чије је учешће у укупној потрошњи

³⁷ Ово је Република Српска, 2023. (Републички завод за статистику Републике Српске)

³⁸ Улаз гаса у Републику Српску је преко транспортног гасовода у месту Шепак код Зворника, а затим пролази правцем Зворник-Кладањ-Сарајево-Источно Сарајево. Осим транспортног постоје и дистрибутивни системи природног гаса на подручју општина Зворник и Источно Сарајево

³⁹ Ово је Република Српска, 2023. (Републички завод за статистику Републике Српске)

електричне енергије варијабилно у различитим годинама, зависно од хидролошких услова и оперативне спремности свих капацитета. Удио електричне енергије произведене из обновљивих извора, уз нормализацију производње у великим хидроелектранама на основу података за посљедњих 15 година, закључно са 2019. годином, износи 60,9%. (поред хидроелектрана, инсталирано је 49 малих хидроелектрана, 139 соларних електрана⁴⁰ и једна вјетроелектрана). Од европских земаља, само Норвешка (75,82) и Шведска (66,02) имају већи удио из обновљивих извора енергије. Удио обновљивих извора енергије у укупној производњи енергије у земљама Европе је представљен на **Слици 11**, гдје је Република Српска представљена заједно са Босном и Херцеговином и циљем да до 2020. године има 40% удјела енергије из обновљивих извора.

Слика 11. Удио енергије из обновљивих извора у земљама Европе (%), 2022.

(Извор: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nrg_ind_ren/default/table?lang=en)

Енергетска продуктивност у Босни и Херцеговини износи свега 2,7 ЕУР/kg еквиваленте нафте (2022.) и најмања је у региону, док је просек ЕУ-27 9,31, а нпр. две најуспеније земље су Њемачка са 10,64 и Ирска са чак 26,77 ЕУР/kg еквиваленте нафте⁴¹.

Укупна потрошња енергије у Босни и Херцеговини по глави становника је 2,1 т_{ое} (21% испод просјека ЕУ у 2022.) са просјечном потрошњом електричне енергије по глави становника од 3.400 kWh (35% испод просјека ЕУ). Енергетски интензитет Босне и

⁴⁰ Стратегија заштите животне средине Републике Српске за период 2022-2032. године

⁴¹ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/energy/database>

Херцеговине је двоструко већи од просјека ЕУ и опада споријим темпом (-2% годишње у односу на 2010-2022. у поређењу са -2,8% годишње у ЕУ).

Укупно произведена топлотна енергија⁴² у 2022. години, износила је 1.496 ТЈ, од чега је 62,9% добијено из биомасе, 29,6% из угља, 3,8% из природног гаса и 3,7% из мазута. Од произведене топлотне енергије, највећи потрошачи су домаћинства са учешћем од 78,5%, слиједе остали потрошачи са 21,2% и индустрија са 0,4%. Јавна услуга даљинског гријања је доступна искључиво у урбаним подручјима или одређеним дијеловима урбаних средина (Бања Лука, Бијељина, Брод, Челинац, Дервента, Добој, Градишка, Источно Сарајево, Пале, Приједор, Соколац, Зворник)⁴³, при чему су у већим градовима најзаступљенији енергенти мазут и угаљ, док је у мањим срединама главни енергент био-маса⁴⁴. Међутим, расположиви подаци указују да већина становништва користи индивидуалне системе гријања, од којих су најзаступљенији системи на био-масу и угаљ.

Структура финалне потрошње енергије по секторима за 2022. годину у Републици Српској показује значајну диверзификацију у њеном кориштењу.

Саобраћај се издваја као највећи потрошач (35%), док индустрија (26%) и домаћинства (22%) такође, имају значајан удио у финалној потрошњи. Остали потрошачи, који укључују комерцијалне, јавне и индустријске објекте који нису обухваћени претходно наведеним секторима, доприносе финалној потрошњи са удјелом од 11%, док потрошња у области пољопривреде и грађевинарства износи 4%. Структура финалне потрошње по секторима приказана је на **Слици 12**⁴⁵.

⁴² Биланс топлотне енергије, 2022.

⁴³ Стратегија развоја енергетике Републике Српске до 2035. године

⁴⁴ Стратегија развоја енергетике Републике Српске до 2035. године

⁴⁵ Извор: Министарство енергетике и рударства Републике Српске

Слика 12. Структура финалне потрошњи по секторима за 2022. годину

Сектор енергетике у свијету посљедњих година пролази кроз значајне промјене, које су подстакнуте глобалним политикама о енергији из обновљивих извора и брзим развојем нових технологија које постају све више доступне на тржишту. У контексту саме структуре потражње на глобалном нивоу, присутан је тренд смањења учешћа нафте и угља, који са 60% учешћа у 2015. години, треба да падне на 52% у 2040. години⁴⁶. У контексту промјена у динамици и структури понуде и потражње енергије, Европа већ дуже времена предводи и подстиче политику „декарбонизације“ која промовише кориштење чисте енергије. Овај правац развоја доминантно је наглашен кроз Европски зелени договор, који представља стратегију развоја ЕУ у смањењу емисија и креирању нових послова са циљем очувања животне средине до 2050. године, када Европа треба да постане први карбонски неутралан континент. Потписивањем декларације о Зеленом програму за Западни Балкан, 2020. године, Босна и Херцеговина се обавезала да ће, између осталог спроводити мјере у области ублажавања климатских промјена и енергетске транзиције.

Интегрисани план за енергију и климу Босне и Херцеговине⁴⁷ прописује инструменте политике смањења енергетског интензитета за секторе индустрије и саобраћаја како би се постигли циљеви до 2030. године, а укључују између осталог унапређење законодавног оквира и успостављање одрживог система финансијских подстицаја, успоставу информационог система и извјештавање о енергетској ефикасности у индустрији, промоцију електрификације саобраћаја те кориштење енергетски ефикасних возила и видова транспорта. У Стратегији развоја енергетике Републике Српске до 2035. године, дата је процјена енергетских потенцијала по

⁴⁶ Стратегија развоја енергетике Републике Српске до 2035. године

⁴⁷ Интегрирани план за енергију и климу Босне и Херцеговине
(https://www.mvteo.gov.ba/data/Home/Dokumenti/Energetika/Nacrt_NECP_BiH_loc.pdf)

секторима (зградарство, индустрија и саобраћај) ради побољшања енергетске ефикасности као значајном сегменту енергетске политике Републике Српске.

Сходно наведеном, енергетски сектор представља један од најзначајнијих привредних сегмената Републике Српске са великим потенцијалом за даљи развој и улагања, првенствено у правцу декарбонизације, односно смањења зависности од фосилних горива.

Циркуларна економија и управљање отпадом

Циркуларна економија подстиче ефикасно кориштење ресурса и материјала који се користе, рециклирају и поново користе у процесу производње, смањујући количину отпада, емисије GHG и потребу за новим сировинама. Циркуларна економија у Републици Српској је у почетној фази развоја. За прелазак са линеарног на циркуларни модел, првенствено је потребно успоставити адекватан систем управљања отпадом.

У систему управљања отпадом, један од кључних елемената је адекватно збрињавање комуналног отпада. Становништво Републике Српске је током 2022. године, произвело укупно 382.341 тона комуналног отпада, а просјечна годишња производња отпада по становнику износила је 341 kg, односно 0,93 kg по становнику дневно. Око 40% комуналног отпада је органског поријекла, а 40% је амбалажни отпад (папир/картон, пластика, дрво, метал, вишеслојна амбалажа, стаклена и текстилна амбалажа), који се може одвојено прикупљати и припремити за рециклажу. Међутим, степен одвојеног прикупљања и рециклаже комуналног отпада је низак. У 2020. години, издвојено је и предато на даљу обраду 5.346 тона амбалажног отпада издвојеног из мијешаног комуналног отпада, што чини 1,9% од укупно прикупљеног отпада. У 2023. години, удио рециклираног отпада у односу на укупно генерисани отпад је износио 0,75%.

Током 2022. године, настало је укупно 7.271 тона опасног отпада. Највећи удио у укупној количини опасног отпада (81,91%), потиче из прерађивачке индустрије.

Доминантан начин збрињавања отпада је одлагање на депоније, при чему у Републици Српској постоје три санитарне депоније (у Бањој Луци, Бијељини и Зворнику), 43 неуређене општинске и преко 250 локалних и дивљих депонија. Регионалне депоније (Приједор и Добој, заједно са санитарним депонијама у Бањој Луци, Бијељини и Зворнику) покривају 25 јединица локалне самоуправе у Републици Српској (од укупно 64) што чини 39,1% покривености територије. Републичким планом управљања отпадом у Републици Српској за период 2019–2029. године, предвиђено је превођење регионалних депонија у регионалне центре за управљање отпадом (формирање нових центара у Мркоњић Граду, Фочи, Гацку).

Планирана изградња Центра за збрињавање радиоактивног отпада у непосредној близини границе са Републиком Српском (око 900 метара од ријеке Уне и приближно 2 километра од Новог Града), је изазвала забринутост локалног

становништва у пограничним областима, као и релевантних законодавних тијела у региону.

Фокус политика развијених земаља и ЕУ се све више усклађују са циљевима Европског зеленог договора, како би се постигла климатска неутралност до 2050. године. У том контексту, кориштење ресурса из отпада и прелазак на циркуларни модел пословања представљају нову врсту економије у којој ће сви имати своју улогу, како би се повећала продуктивност ресурса и креирала нова радна мјеста са ниским емисија GHG.

Постојећи финансијски инструменти нису довољни да значајније утичу на смањење стопе генерисања отпада, повећање рециклаже и смањење количина отпада које се трајно одлаже на депоније. У том смислу, за даљи напредак у увођењу циркуларне економије у Републици Српској је кључан развој иновација, нових технологија и пословних модела и процеса, који омогућавају ефикасније управљање отпадом, поновно кориштење ресурса и обновљивих извора енергије, чиме се доприноси одрживом економском расту и заштити животне средине.

2.1.4. Анализа у области друштвеног развоја

2.1.4.1. Демографија, унутрашње и спољне миграције

Према коначним резултатима Пописа из 2013. године, Република Српска је имала 1.170.342 становника. Према процјени Републичког завода за статистику Републике Српске, Република Српска је средином 2023. године, имала 1.114.819 становника, што је за 55.523 мање у односу на попис из 2013. године (**Табела 1**).

Табела 1: Процјене⁴⁸ становништва, према полу – средином године, Република Српска
Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Пол/ година	2013*	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
УКУПНО	1171179	1153017	1147902	1142495	1136274	1128309	1120236	1114819
Мушки	572298	563187	560795	558093	557422	555675	551376	548577
Женски	598881	589830	587107	584402	578852	572634	568860	566242

*Процјена броја становника према Попису 2013. године

Подаци о броју становника укупно и према полу, старосној структури, просторном распореду, броју домаћинстава, структури породице, пружају основу за разумијевање и анализу стања и трендова који утичу на друштвене, економске и еколошке аспекте Републике Српске, те су кључни за планирање и имплементацију политика и програма који циљају на остваривање одрживог развоја.

⁴⁸ Процјена израђена ревизијом процјена у односу на податке из Пописа 2013.

На основу података детаљне анализе стања, које представљају становништво у Републици Српској према старости (петогодишње групе) и полу, по Попису из 2013. године, може се извести неколико аналитичких закључака:

- становништво Републике Српске показује прилично уједначену расподелу између различитих старосних група до 54 године;
- у већини старосних група постоји релативно уједначен број мушкараца и жена, осим што у старосним групама изнад 50 година, постоји већи број жена, што је у складу са дужег животног вијека жена у поређењу са мушкарцима;
- највећи број становника се налази у старосним групама које чине радно способно становништво (15 и више година), што је позитиван показатељ за економију;
- удио становника (17,12%) у старосним групама изнад 65 година указује на потребу за планирањем и развојем услуга и подршке намијењених старијем становништву.

Република Српска се суочава са критичним демографским изазовима обиљеженим смањењем наталитета, старењем становништва, миграцијом радно способног и фертилног становништва. Ови фактори доприносе природном смањењу становништва, додатно погоршаном спољним миграцијама. Евидентан је значајан удио становништва изнад 65 година старости, што захтијева додатну пажњу у планирању развоја здравствене заштите, смјештаја и инфраструктуру прилагођену њиховим потребама. Неопходно је успоставити систем међусобно усклађених рјешења и оперативних циљева и концепција демографског развоја утврђених Просторним планом Републике Српске⁴⁹ и то:

- стимулисати повећање наталитета;
- успорити демографско пражњење руралних подручја;
- успорити тенденцију одласка радно активног становништва у иностранство и др.

Образовање

Образовна структура становништва представља кључан показатељ социо-економског развоја једног друштва зато што виши нивои образовања доприносе развоју вјештина и компетенција потребних за стварање иновација, повећање продуктивности и подстицање економског раста. Образовано радно активно становништво је способније за усвајање нових технологија и метода рада, што је кључно за конкурентност и одрживи развој.

Табела 2: Становништво у Републици Српској старо 15 и више година, према највишој завршеној школи⁵⁰ и полу, по Попису 2013.

⁴⁹ Измјене и допуне Просторног плана Републике Српске до 2025. године. фебруар, 2015. Издавач: ЈУ „Нови урбанистички завод Републике Српске”. За издавача: в.д. Дејан Тодоровић

⁵⁰ Доступни подаци Пописа 2013. године.

Највиша завршена школа	Укупно	Мушки	Женски
УКУПНО	1005535	487292	518243
Без икаквог образовања	58651	9370	49281
Непотпуно основно образовање	97022	33465	63557
Основна школа	212834	95682	117152
Средња школа	508414	280747	227667
Специјализација послје средње школе	7618	6324	1294
Виша школа и први степен факултета	33960	19142	14818
Висока школа /факултет / академија/ универзитет	87036	42562	44474

Република Српска има значајан проценат становништва са завршеном само основном школом, 21,17%.

Уколико се говори о писмености, Попис из 2013. године даје податак од 3,29% становништва Републике Српске старости 10 и више година које је неписмено. Карактеристично је да је далеко значајнији проценат неписмених становника женског пола у категорији неписмених лица (0,97% мушке популације и 5,48% женске популације).

У 2023. години, удио високообразованих лица од 30 до 34 године живота је износио укупно 28,1%, од чега је 35,4% било женског пола. У истој години, у 2023. години, удио младих (од 15 до 24 године живота), који нису обухваћени образовањем, запосленошћу или обуком износио је 15,9%⁵¹.

Предшколско образовање

У Републици Српској програм предшколског васпитања и образовања се реализује⁵² у 43 предшколске установе чији је оснивач јединица локалне самоуправе, 78 установа чији су оснивачи правна или физичка лица, односно вјерске заједнице, те у три установе социјалне заштите, једној основној школи и школама за дјецу са сметњама у развоју.

Према подацима Републичког завода за статистику Републике Српске и ресорног министарства⁵³, у радној 2023/2024. години број дјеце која су обухваћена неким програмом предшколског васпитања и образовања је 16.807. Од укупног броја дјеце, 52,5% су дјечаци, а 47,5% дјевојчице. Број дјеце која бораве у предшколским установама, у односу на 2022/2023. годину, већи је за 6,8%.

⁵¹ Републички завод за статистику Републике Српске, вриједности израчунате на основу података који су прикупљени у оквиру Анкете о радној снази 2023. године

⁵² Подаци ресорног министарства.

⁵³ У радној 2023/24. години, према подацима ресорног министарства, предшколске установе похађа 17.490 дјеце или 37,4%.

На мјесто у предшколским установама чека 3.778 дјеце што је у односу на претходну годину мање за 5,7%. У јавним предшколским установама на мјесто чека 3.230 дјеце, а у приватним установама њих 548. Број предшколских установа у радној 2023/2024. години је 121, док је укупан број објеката 231. Од укупног броја дјеце, око 2/3 обухваћено је програмом предшколског васпитања и образовања у јавним, а 1/3 у приватним предшколским установама.

У радној 2023/2024. години у јасличкој групи боравило је 4.239 дјеце, што је за 13,4% више у односу на претходну радну годину. Највећу групу чине дјеца узраста 2-3 године (57,0%).

Од 2.661 запослених у предшколским установама, 60,3% су васпитачи. Од укупно 1.605 васпитача, 22 су мушког пола.

Основно васпитање и образовање

Основно васпитање и образовање је дјелатност од општег друштвеног интереса и у Републици Српској траје девет година, обавезно је и бесплатно за сву дјецу од шест до 15 година живота. Паралелно са стицањем основног васпитања и образовања може се стицати и умјетничко образовање и васпитање (музичко, балетско и сл.) под условима и на начин прописан Законом о основном васпитању и образовању.

Основно васпитање и образовање обављају основне школе, основне школе за дјецу са сметњама у развоју и умјетничке школе. Према подацима Републичког завода за статистику Републике Српске, на почетку школске 2023/2024. године у 191 основне школе, које обухватају 664 објекта, у образовни процес било је укључено 83.708 ученика. У односу на почетак школске 2022/2023. године укупан број ученика мањи је за 1,1%, док је број уписаних ученика у I разред мањи за 1,9%. Ниже разреде (I - V) похађа 54,3% ученика, док је у вишим разредима (VI - IX) 45,7% ученика.

Од укупног броја ученика, 83.353 ученика похађа редовну основну школу, а основну школу за дјецу са сметњама у развоју 355 ученика. У васпитно образовни рад редовних основних школа укључен је 1.567⁵⁴ ученик са сметњама у развоју. У основним школама за дјецу са сметњама у развоју 2/3 ученика наставу похађа по нивоима образовања. Преостала 1/3 ученика наставу похађа по разредима (I - IX).

Основну школу у периоду од 26. септембра 2022. до 25. септембра 2023. године, завршило је 9.733 ученика. Редовну основну школу завршило је 9.695 ученика, а школу за дјецу са сметњама у развоју 38 ученика.

На почетку школске 2023/2024. године у основним школама било је запослено 7.878 наставника. У односу на почетак школске 2022/2023. године број наставника већи је за 1,9%. Број наставника приказан у еквиваленту пуне запослености у основним школама износио је 6.407,2 наставника.

⁵⁴ Податак ресорног министарства.

Средње образовање и васпитање

Према саопштењу Републичког завод за статистику, на почетку школске 2023/2024. године у 95 средњих школа, које обухватају 97 објекта, у образовни процес било је укључено 34.825 ученика. У односу на почетак школске 2022/2023. године укупан број ученика мањи је за 0,5%, док је број уписаних ученика у I разред већи за 2,8%. Први разред похађа 27,42% ученика, други разред 25,87%, трећи разред 25,69%, а четврти разред 21,02% ученика.

Од укупног броја ученика, 34.759 ученика похађа редовну средњу школу, а средњу школу за дјецу са сметњама у развоју 66 ученика. У васпитно образовни рад редовних средњих школа укључено је 549 ученика са сметњама у развоју. Гимназије похађа 6.011 ученика (15,89%), средње техничке школе 23.024 ученика (66,11%), средње стручне школе 5.317 ученика (15,26%), умјетничке школе 298 ученика (0,8%), вјерске школе 109 ученика (0,31%) и школе за дјецу са сметњама у развоју 66 ученика (0,19%).

Средњу школу у школској 2022-2023 години завршило је 9.432 ученика. Редовну средњу школу завршило је 9.411 ученика, а школу за дјецу са сметњама у развоју 21 ученик.

На почетку школске 2023/2024. године у средњим школама било је запослено 3.780 наставника. У односу на почетак школске 2022/2023. године број наставника мањи је за 6,6%. Број наставника приказан у еквиваленту пуне запослености у средњим школама износио⁵⁵ је 2.165 наставника.

Високо образовање

Систем високог образовања⁵⁶ у Републици Српској креиран је као бинарни, троциклични систем у којем се изводе двије врсте студијских програма (академски и струковни) на три нивоа (први, други и трећи). На трећем нивоу, тј. Циклусу, могу се изводити само академски студијски програми. Први ниво студија се изводи у трајању од три и четири године, са изузетком интегрисаних студија првог и другог циклуса (студиј медицине, стоматологије и фармације) који могу трајати пет или шест година. Други ниво студија се изводи у трајању од годину дана, односно двије године – у зависности од дужине трајања првог циклуса студија, док се трећи ниво (докторске студије) изводе у трајању од три године. Други циклус студија који се организује након првог циклуса траје једну или двије године, а трећи циклус организује се након другог циклуса и траје три године. Сва три нивоа вредновани су са одговарајућим бројем ECTS бодова на начин прописан Законом. Универзитети могу изводити сва три циклуса студија, док високе школе могу изводити само први циклус студија.

⁵⁵ Податак ресорног министарства.

⁵⁶ Извор: Стратегија развоја науке и технологије, високог образовања и информационог друштва у Републици Српској за период 2023–2029. године.

Према подацима Републичког завода за статистику, у академској 2023/2024. години на први циклус студија високог образовања, укључујући и интегрисане студије првог и другог циклуса, у зимски семестар уписано је 23.709 студената, од чега су 61,8% студентике. Редовно студира 86,5% студената.

У академској 2023/2024. години настављен је тренд опадања броја уписаних студената. У односу на претходну академску годину, број студената мањи је за 2,3%, односно 558 студената. У Републици Српској, на четири јавне високошколске установе, уписано је скоро 16.019 студената, односно 67,6% укупно уписаних. Јавне високошколске установе су Универзитет у Бањој Луци, Универзитет у Источном Сарајеву, Висока медицинска школа у Приједору и Висока школа за туризам и хотелијерство у Требињу. На Универзитету у Бањој Луци студира 2/5 укупно уписаних студената.

На 14 приватних високошколских установа студира 32,4% укупно уписаних, односно 7.690 студента.

Посматрано према областима образовања које су усклађене са Међународном стандардном класификацијом образовања (ISCED-F 2013), 22,8% од укупног броја студената студира у области Здравство и социјална заштита. Од 5.414 студената у наведеној области, 75,9% су студентике.

Табела 3. Број установа високог образовања, у периоду од пет академских година

	Број установа	Високе школе	Универзитети ⁵⁷			
			број универзитета	организационе јединице		
				факултети	академије	теолошки факултети
2018/2019	21	12	9	93	5	2
2019/2020	20	11	9	93	5	2
2020/2021	20	11	9	93	5	2
2021/2022	19	10	9	92	5	2
2022/2023	18	9	9	69	4	1

Имајући у виду трендове у области зелене транзиције, развоја нових технологија, дигитализације и вјештачке интелигенције, планирање развоја образовања треба да буде усмјерено на превазилажење изазова с којим се суочава Република Српска у погледу демографских кретања, даљег одрживог економског развоја и потребе укључивања у међународне ланце вриједности. С тим у вези, потребно је да се повећа обухват дјецe и младих који завршавају предшколско, основно и средње образовање, као и да се унаприједи постојећи и креирају нови наставни садржаји. Потенцијал за развој предшколског, основног и средњег образовања првенствено се односи на

⁵⁷ Извор: Републички завод за статистику Републике Српске, од 2023. године разврстане установе ван сједишта установе.

увођење иновација у наставне планове и програме, увођење нових метода у наставу које подржавају стваралачко размишљање и проблемско рјешавање задатака, развој стручних и специфичних вјештина за тржиште рада, примјену нових технологија у настави, првенствено ИКТ и вјештачке интелигенције и др.

Просторно прилагођавање потребних ресурса према стварним потребама ученика и наставног процеса, укључујући и приступ широкопојасном интернету, развијене ИКТ вјештине наставника и већи број младих који завршавају средњу школу, оставља већи потенцијал за повећање броја студената, односно повећања удјела високообразованог становништва за потребе развоја у будућности.

Потенцијал за развој високог образовања пружа осигуравање високог квалитета услова, програма (курикулума), процеса наставе и учења и исхода учења кроз развој и примјену система акредитације, као и развој истраживачких центара, научно-истраживачких паркова и интернационализација високог образовања.

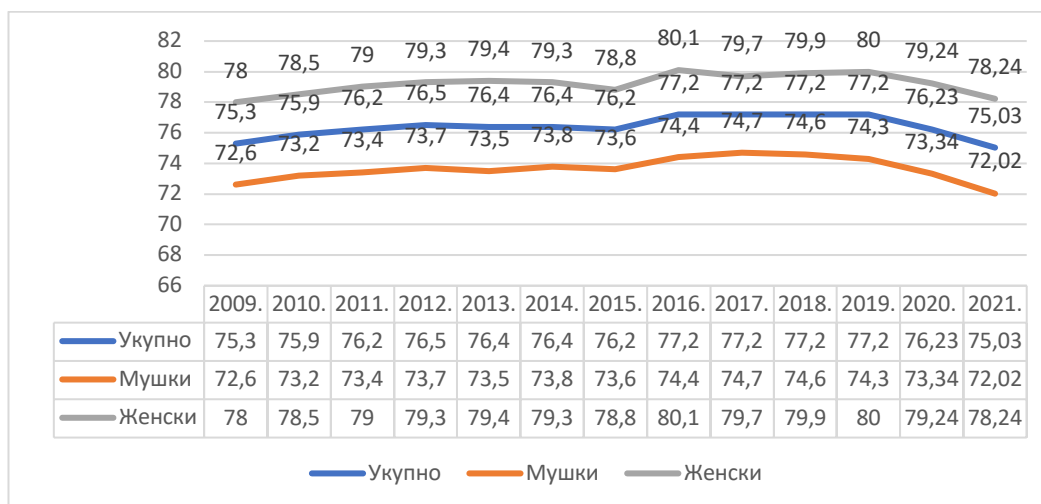
Даљи развој система образовања одраслих, који треба да подржи лични развој појединца, омогућавајући им стално стручно усавршавање у складу са технолошким промјенама, већу запошљивост, независност, здрав и активан живот је значајан потенцијал за економски и друштвени развој Републике Српске.

Здравље и благостање

Здравље, према дефиницији Светске здравствене организације, не представља само одсуство болести или изнемоглости, већ подразумијева и стање потпуног физичког, психичког и социјалног благостања⁵⁸.

Очекивано трајање живота на рођењу може се, уз бројне друге факторе, повезати и са процјеном здравственог стања популације и са ефикасности здравственог система. Очекивано трајање живота на рођењу у Републици Српској у 2021. години, било је просјечно 75,03 године. За жене је овај показатељ износио 78,24, а за мушкарце 72,02 године, што чини разлику од 6,22 године (**слика 13**).

⁵⁸ *Preamble to the Constitution of the World Health Organization as adopted by the International Health Conference, New York, 19 Jun – 22 July 1946; signed by the representatives of 61 states (Official Records of the World Health Organization, no. 2, p. 100) and entered into force on 7 April 1948.*

Слика 13. Очекивано трајање живота на рођењу у Републици Српској у периоду од 2009. до 2021. године (у годинама, разврстано по полу)⁵⁹

У 2021. години очекивано трајање живота на рођењу у Европској унији било је 80,1 година (за жене 82,9 година, за мушкарце 77,2 године), док је у једном броју земаља тај показатељ био мањи: Румунији (72,8 година), Републици Србији (72,8 година), Републици Сјеверној Македонији (73,2 године), Бугарској (73,6 година), Републици Црној Гори (73,8 година), Мађарској (74,3 године), Словачкој (74,6 година) и др.

У поређењу са другим земљама, Република Српска је у периоду од 2012. до 2021. године, имала мањи пад очекиваног трајања живота на рођењу од 1,47 година, у односу на неке друге земље код којих је то смањење било веће и то у: Бугарској (-3,0 године), Републици Црној Гори (-2,5 година), Републици Србији (-2,1 година), Словачкој (-1,7 година), Републици Сјеверној Македонији (-1,7 година) и Румунији (-1,6 година).

У 2023. години, очекивано трајање живота на рођењу за укупно становништво је процијењено на 78,85 године (за мушкарце 76,04, за жене 81,70 година)⁶⁰.

Здравље мајки и дјеце

У погледу показатеља одрживог развоја који указују на квалитет и општу доступност здравствене заштите, као и постојање инфраструктуре за подршку здрављу мајки и дјеце, Република Српска има добре резултате. Подаци показују да Република Српска успјева у обезбјеђивању приступа квалитетној здравственој заштити, укључујући приступ вакцинацији, превентивној здравственој заштити, као и адекватној здравственој заштити током трудноће, порођаја и раног детињства.

Стопа смртности мајки је у периоду од 2009. до 2021. године, кретала се у распону од нула (2009, 2012, 2013, 2014, 2017, 2019. и 2021. године) до 10,7 (у 2015.

⁵⁹ Извор: „Индикатори одрживог развоја Републике Српске, 2022“, Републички завод за статистику Републике Српске, 2022, Бања Лука

⁶⁰ Републички завод за статистику Републике Српске, саопштеља Скраћене (апроксимативне) таблице морталитета 2023. https://www.rzs.rs.ba/front/article/6546/?left_mi=34&up_mi=12&add=34

години) на 100.000 живорођених, што је изузетно ниско и карактеристично за високо развијене земље са напредним здравственим системима, у којим се тај показатељ креће до 10 на 100.000 живорођених (изузетак је 2020. година, када је тај број износио 32,7 на 100.000 живорођених)⁶¹. У периоду од 2009. до 2021. године, у Републици Српској, распон удјела порођаја уз присуство квалификованог здравственог особља износио је од 99,4% (2010. године) до 100% (2020. и 2021. године).

Стопа смртности одојчади⁶² (дјеце до 364 дана живота) у 2021. години, износила је 1,8 на 1.000 живорођених, од чега је новорођенчади (дјеце до 27 дана живота) било 64,7%, односно стопа смртности новорођенчади је износила 1,2⁶³.

Стопа смртности дјеце млађе од пет година⁶⁴, у 2021. години, је износила 2,2. То је знатно ниже од постављеног подциља 3.2 одрживог развоја да све земље свијета до 2030. године, сведу смртност новорођенчади на мање од 12 случајева на 1.000 живорођене дјеце и смртност дјеце млађе од пет година на мање од 25 случајева на 1.000 живорођене дјеце. Просјечна вриједност стопе смртности одојчади у земљама са високим приходима, у 2021. години, је приказана на **Слици 14.**⁶⁵

Слика 14. Стопа смртности одојчади (на 1.000 живорођених) у Републици Српској, земљама из окружења, ЕУ и земљама разврстаним према приходу 2021. године⁶⁶

Стопа рађања код адолесценткиња узраста од 10 до 14 година кретала се између 0, колика је била 2010, 2011, 2013, 2014, 2017 и 2021. године, и 0,07, колика је

⁶¹ Податак Републички завод за статистику Републике Српске.

⁶² Број умрле дјеце до 364 дана живота помножен са 1.000 па подијељен са бројем живорођене дјеце

⁶³ „Статистички годишњак Републике Српске 2023“, Републички завод за статистику Републике Српске, 2023

⁶⁴ Стопа смртности деце млађе од пет година представља број дјеце која умру прије навршених пет година живота, на 1.000 живорођене дјеце

⁶⁵ <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN?end=2021&start=1960&view=chart> (приступљено 5.3.2024. године)

⁶⁶ Извор: „Ово је Република Српска 2022“, Републички завод за статистику Републике Српске, 2022 и подаци Свјетске банке

била 2020. године. Стопа рађања код адолесценткиња од 15 до 19 година живота у Републици Српској у посматраном периоду, била је највиша 2009. године (16 на 1.000), а најнижа 2018. године (7,7 на 1.000). Иако је стопа рађања код адолесценткиња у Републици Српској ниска, сваки такав случај рађања у том узрасту представља здравствени и социјални изазов, указујући на потребу за спровођењем ефикасних програма сексуалног образовања и веће доступности контрацепције. Потребно је да се развијају програми подршке за младе родитеље, укључујући образовне програме за наставак школовања и програме за развој вјештина који омогућавају економску независност.

Незаразне болести

Хроничне болести, као што су кардиоваскуларне болести, малигне неоплазме, хроничне респираторне болести и дијабетес, водећи су узрок смртности, како у Републици Српској, тако и у свијету. Оне су узроковане или погоршане бројним факторима ризика, укључујући пушење, гојазност, недостатак физичке активности, лошу исхрану и конзумирање алкохола. У периоду од 2009. до 2014. године, стопа смртности становништва млађег од 65 година, која се приписује хроничним незаразним болестима у Републици Српској (на 100.000 становника млађих од 65 година)⁶⁷ биљежила је раст (од 150,7 до 194,5, респективно), док је у периоду од 2015. до 2021. године, присутно благо опадање (од 184,6 до 147,9, респективно).

За умрла лица млађа од 65 година у Републици Српској, у 2021. години, водећи узрок морталитета биле су малигне неоплазме, са 88,5 смртних случајева на 100.000 становника. Посматрано у периоду од 2009. до 2021. године, стопа смртности за исхемичне болести срца и смртност од малигних неоплазми била је већа код мушкараца него код жена. Веће стопе смртности мушкараца од наведених болести у односу на жене, могу се повезати са већом изложеношћу факторима ризика или чињеницом да мушкарци мање користе превентивне услуге у здравственој заштити. И када се посматрају респираторне болести, мушкарци су имали већу стопу смртности у односу на жене, што дјелимично може бити због виших стопа конзумирања цигарета, а што представља важан фактор ризика за многе респираторне болести. Узроци највећих стопа смртности жена у 2022. години, биле су болести система крвотока (635,6/100 000 становника) и тумори (196,2/100 000 становника), посматрано према групама болести у оквиру Међународне класификације болести 10 (МКБ10)⁶⁸.

⁶⁷ Стопа смртности од хроничних болести дефинисана је као стандардизована стопа смртности одређених хроничних болести. Стопа смрти због хроничних болести израчунава се дијељењем броја лица млађих од 65 година који су умрли због хроничне болести, са укупним бројем становника млађих од 65 година. Хроничне болести укључене у индикатор су малигне неоплазме, дијабетес мелитус, исхемичне болести срца, цереброваскуларне болести и болести јетре.

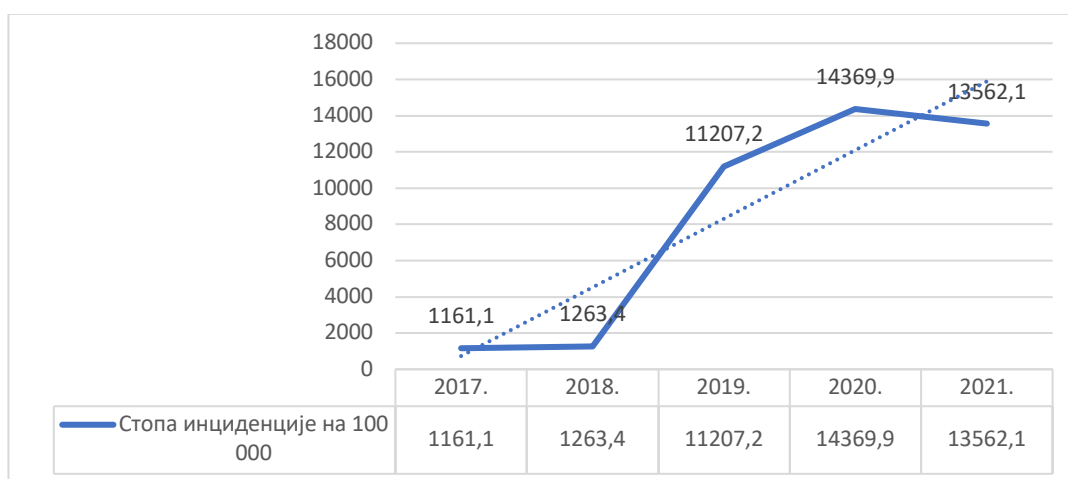
⁶⁸ Публикација „Здравствено стање становништва Републике Српске 2022. године“, Института за јавно здравство Републике Српске, 2023

Стопа самоубиства у Републици Српској била је највећа 2011. године, и износила је 24,0 самоубиства на 100.000 становника, док је у наредним годинама дошло до благог пада, да би у 2021. години, износила 17,2 самоубиства на 100.000 становника. У Републици Српској стопа самоубиства по полу у посматраном периоду је била већа код мушкарца него код жена.

Стопа смртности услед повреда у саобраћајним несрећама у Републици Српској на 100 000 становника, у периоду од 2009. до 2021. године, је током година била променљива, али је генерално има тренд опадања (754,9 у 2009, 421,0 у 2021).

Заразне болесѝи

У Републици Српској је регистровано 154.102 лица обољела од заразних и паразитарних болести са стопом инциденције од 13.562,1 на 100.000 становника (слика 15).

Слика 15. Стопе инциденције пријављених заразних болести у Републици Српској (на 100.000) у периоду од 2017. до 2021. године⁶⁹

У току 2021. године, је без акутних респираторних инфекција (енглески: *Acute Respiratory Infections/ARI*), болести сличних грипу (енглески: *Influenza Like Illnes/ILI*) и тешких акутних респираторних инфекција (енглески: *Severe Acute Respiratory Infections/SARI*), регистровано 59.662 лица обољелих од заразних и паразитарних болести са стопом инциденције од 5.250,6 на 100.000 становника. У 2021. години, умрло је 2.515 болесника од заразних болести, а стопа морталитета износила је 2,21 на 1.000 становника. Од укупног броја умрлих, само два смртна случаја су се односила на друге болести (AIDS један, туберкулоза један), а осталих 2.513 се односе на COVID-19.

У 2021. години, у Републици Српској је пријављено 56 лица обољелих од вакцинабилних заразних болести, са стопом инциденције 4,9 на 100.000 становника што је значајно мање у односу на претходни посматрани период. Највиша стопа

⁶⁹ Извор: „Здравствено стање становништва Републике Српске 2021. године“, Институт за јавно здравство Републике Српске, 2022

оболијевања од вакцинабилних болести у посматраном периоду била је 2018. године, (31,3 на 100.000 становника), што је у корелацији са епидемијском појавом морбила у тој години, која је настала као посљедица смањеног обухвата вакцинације вакцином против морбила, рубеоле и паротитиса у претходном периоду.

Програм обавезне имунизације дјеце и омладине у Републици Српској се спроводи у складу са календаром имунизације, дефинисаним у оквиру Инструкције за имунизацију Програма мјера за спречавање и сузбијање, елиминацију и ерадикацију заразних болести. Успјешност спроведене вакцинације у 2021. години, се кретала од 71,21% за MRP вакцинацију (вакцина против морбила, рубеоле и паротитиса) до 94,49 за BCG* вакцину против туберкулозе.

Организација и финансирање здравственог заштити

У оквиру здравственог система у Републици Српској, здравствене установе у јавном власништву су: 54 дома здравља у Републици Српској⁷⁰, 13 болница⁷¹, шест завода и један институт⁷².

Подаци показују да је у периоду од 2017. до 2021. године, укупан број здравствених радника запослених у здравственим установама у јавном власништву имао тренд раста (9.376 у 2017, 10.177 у 2021), као и број доктора медицине (2.520 у 2017, 2.694 у 2021) и број осталих здравствених радника (6.856 у 2017, 7.483 у 2021.)⁷³

Број болесничких постеља такође, је имао тренд раста (4.550 у 2017, 5.150 у 2021). док су у истом периоду, број болесника отпуштених из болнице (224.715 у 2019, 169.186 у 2020, 197.399 у 2021) и број болесничких дана (1.303.894 у 2019, 1.100.031 у 2020, 1.236.613 у 2021. години) били највиши 2019. године, а најнижи 2020. године.

У Републици Српској је у 2021. години, потрошња у здравству по становнику била 639 еура. Укупна потрошња у здравству по становнику (еура/по становнику) била је највећа у: Швајцарској (9.267,91), Норвешкој (7.720,39), Луксенбургу (6.402,14), Данској (6.223,01) и Шведској (5.812,60, а међу најмањима у: Грчкој (1.576,75), Републици Хрватској (1.195,09), Мађарској (1.170,72) Бугарској (884,18), Румунији (817,47), Републици Србији (781,29).

⁷⁰[https://vladars.rs/sr-SP-](https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/zdravstvena_zastita/%D0%97%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B5%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5/Documents/domovi%20zdravlja.pdf)

[Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/zdravstvena_zastita/%D0%97%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B5%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5/Documents/domovi%20zdravlja.pdf](https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/zdravstvena_zastita/%D0%97%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B5%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5/Documents/domovi%20zdravlja.pdf)

⁷¹[https://vladars.rs/sr-SP-](https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/zdravstvena_zastita/%D0%97%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B5%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5/Documents/bolnice-converted.pdf)

[Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/zdravstvena_zastita/%D0%97%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B5%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5/Documents/bolnice-converted.pdf](https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/zdravstvena_zastita/%D0%97%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B5%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5/Documents/bolnice-converted.pdf)

⁷² ЈУ Завод за судску медицину Републике Српске, ЈУ Завод за трансфузијску медицину Републике Српске, ЈЗУ Завод за медицину рада и спорта Републике Српске, ЈЗУ Завод за форензичку психијатрију Републике Српске, ЈЗУ Завод за стоматологију Републике Српске, ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске и ЈЗУ Институт за физикалну медицину, рехабилитацију и ортопедску хирургију "Др Мирослав Зотовић"

⁷³ „Статистички годишњак Републике Српске 2023“, Републички завод за статистику Републике Српске, 2023

Укупна потрошња у здравству и потрошња за превентивну здравствену заштиту, у периоду од 2017. до 2021. године, у Републици Српској је расла од 1,072 милијарде КМ до 1.410 милијарде КМ, респективно. Удио потрошње за превентивну здравствену заштиту у односу на укупну потрошњу за здравство у 2021. години, износио је 2,91%, односно 18,6 еура по становнику, док је та потрошња у приватном сектору износила 0,07%. Према подацима *Eurostat*-а, у 2021. години, превентивна здравствена заштита чинила је 6% издатка за здравство у ЕУ⁷⁴. Највећи удио потрошње за превентивну здравствену заштиту имале су Аустрија (10,13%), Данска (8,9%) и Холандија (8,7%), а најмање Малта (1,2%), Словачка (1,6%) и Пољска (2,1%). Тај удио у Републици Србији је износио 3,4%, односно 26,5 еура по становнику.

Однос укупних прихода (са примицима) и расхода (са издацима) Фонда здравственог осигурања Републике Српске у периоду од 2018. до 2022. године приказан је на **Слици 16**.

Слика 16. Укупни расходи здравственог осигурања у Републици Српској у периоду од 2017. до 2021. године (у хиљадама КМ)⁷⁵

Према публикацији „Стратешки развојни план 2024 -2028. година“⁷⁶, спорији раст расхода у односу на раст прихода, уз рационалну потрошњу, довео је до тога да се текући дефицит смањи са -15% на -2%, односно 7,5 пута. Однос просјечног мјесечног прихода (103 КМ) и просјечног мјесечног расхода (115 КМ) по осигуранику 2022. године, је око 90% (89,57%). Покриће просјечног мјесечног расхода по осигуранику мјесечним приходом категорије корисника пензија (4,11 КМ) је око 4% (3,57%).

⁷⁴ <https://www.makroekonomija.org/zdravstvo/evrostat-preventivna-nega-cinila-je-6-izdataka-za-zdravstvo-u-eu-u-2021/>, преузето 28.5.2024.

⁷⁵ „Статистички годишњак Републике Српске 2023“, Републички завод за статистику Републике Српске, 2023

⁷⁶ https://www.zdravstvo-srpske.org/files/dokumenti/Strateski-plan_2024-2028.pdf, Фонд здравственог осигурања Републике Српске: „Стратешки развојни план 2024 -2028. година, Бања Лука, септембар 2023.“

Уставом Републике Српске (чл. 37)⁷⁷ је, као једно од основних људских права, утврђено право на заштиту здравља. Законом је прописано да дјеца, труднице и стара лица имају право на здравствену заштиту из јавних прихода, а друга лица под условима утврђеним законом. У периоду од 2017. до 2021. године, укупан број осигураних лица има тренд пада (913.275 у 2017, 857.133 у 2021.), као и број осигураних лица ван радног односа (166.209 у 2017, 648.629 у 2021.) и број чланова породице носиоца осигурања (303.815 у 2017, 207.924 у 2021.)⁷⁸. Тренд пораста има број активних осигураника (229.442 у 2017, 261.313 у 2021.) и број уживалаца осигурања из ПИО (213.809 у 2017, 239.267 у 2021.).

Кључни изазови за очување и побољшање здравља и благостања у Републици Српској, као предуслова за одрживи економски и друштвени развој, су повезани са неповољан демографским кретањима и старењем становништва, што може довести до пораста инциденције и преваленције малигних и хроничних дегенеративних обољења, затим са ширењем заразних болести, које је последица климатских промена, као и појавом нових заразних болести, као што је био Covid-19.

Побољшање здравствених исхода и повећање очекиваног трајања живота на рођењу се може постићи већим улагањима у превентивну здравствену заштиту, затим јачањем организације система здравствене заштите, како би се омогућио равномјеран регионални приступ квалитетним здравственим услугама, као и постизање широке покривености здравственим осигурањем.

Такође, унапређење квалитета здравствених услуга, како би здравствени систем могао да одговори на изазове у будућности, може се постићи јачањем спремност за брзу процјену корисности и економске оправданости за увођење и увођење нових здравствених технологија. Додатно, интегрисање здравственог систем кроз дигитализацију, као и отвореност за примјену вештачке интелигенције уз поштовање етичких стандарда, може бити један од најзначајнијих потенцијала за прилагођавање здравственог система промјенама у економским и друштвеним кретањима, укључујући и климатске промјене.

Приступ основним услугама и животни стандард, угрожене групе, социјална инклузија, социјална и дјечија заштита и борачко инвалидска заштита

Правни оквир система социјалне, дјечије и породично-правне заштите у Републици Српској је сложен и уређен са више од 50 законских и подзаконских прописа, чија је примјена, директно или индиректно, значајна за реализацију права грађана у области социјалне, дјечије и породично-правне заштите. Као системски законски

⁷⁷ „Службени гласник Републике Српске“, број 21/92 – пречишћени текст, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05 и 48/11

⁷⁸ Статистички годишњак Републике Српске 2023.

прописи који уређују систем социјалне, дјечије и породично-правне заштите могу се издвојити: Закон о социјалној заштити⁷⁹, Закон о дјечијој заштити⁸⁰ и Породични закон⁸¹.

Табела 4. Број корисника права по основу Закона о социјалној заштити у Републици Српској – по годинама, укупно⁸²

Остварено право	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Новчана помоћ	4.312	4.487	4.076	4.142	3.947	3.865
Додатак за помоћ и његу другог лица	26.394	27.774	28.270	29.691	32.007	33.831
Подршка у изједначавању могућности дјеце и омладине са сметњама у развоју	382	236	223	248	173	221
Смјештај у установу социјалне заштите	1.145	1.078	1.179	1.190	1.177	1.152
Збрињавање у хранитељску породицу	390	373	370	333	314	285
Помоћ и њега у кући	201	233	186	152	137	125
Дневно збрињавање	312	395	335	433	338	352
Једнократна новчана помоћ	11.418	9.732	9.735	9.152	10.434	10.158
Лична инвалиднина	4.192	4.944	6.278	6.727	6.705	6.231
Савјетовање	0	0	0	0	1.258	971
УКУПНО	48.746	49.252	50.652	52.068	56.490	57.191

Табела 5. Број корисника права по основу Закона о социјалној заштити у Републици Српској – по годинама, малољетне особе⁸³

Остварено право	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Новчана помоћ	167	169	85	121	93	106
Додатак за помоћ и његу другог лица	1.538	1.689	1.982	2.021	2.186	2.399
Подршка у изједначавању могућности дјеце и омладине са сметњама у развоју	325	147	141	134	82	106
Смјештај у установу социјалне заштите	170	154	152	159	130	110
Збрињавање у хранитељску породицу	223	210	206	208	167	176
Помоћ и њега у кући	1	1	0	0	1	0
Дневно збрињавање	107	127	161	192	108	159
Једнократна новчана помоћ	625	643	560	575	379	286
Лична инвалиднина	1.048	1.214	1.445	1.626	1.639	1.616
Савјетовање	0	0	0	0	70	96
УКУПНО	4.204	4.354	4.732	5.036	4.855	5.054

⁷⁹ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 37/12, 90/16 и 94/19, 42/20 и 36/22.

⁸⁰ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 114/17, 112/18, 107/19, 119/21.

⁸¹ „Службени гласник Републике Српске“, број 17/23.

⁸² Извор: Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, 2024.

⁸³ Извор: Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, 2024.

Табеле приказује број корисника социјалне заштите⁸⁴ у Републици Српској у периоду од 2018. до 2023. године, укупно и малољетне кориснике. Општи тренд је повећање броја корисника социјалне заштите током овог периода. Укупан број корисника повећао се са 48.746 у 2018. години, на 57.191 у 2023. години. Сличан тренд је забиљежен и у подкатегоријама. Број малољетних корисника социјалне заштите повећао са 4.204 на 5.054 корисника.

У буџету Републике Српске обезбјеђују⁸⁵ се средства за: суфинансирање права на новчану помоћ у висини од 50%, суфинансирање права на додатак за помоћ и његу другог лица у висини од 50%; суфинансирање здравственог осигурања корисника у висини од 50%; финансирање права на личну инвалиднину у висини од 100%; финансирање права на подршку у изједначавању могућности дјеце и омладине са сметњама у развоју; суфинансирање трошкова смјештаја корисника, смјештених од центара за социјални рад, у установама социјалне заштите чији је оснивач Влада; финансирање изградње, адаптације, санације, опремања и дијела трошкова гријања и одржавања установа социјалне заштите чији је оснивач Влада; финансирање одржавања републичког информационог система социјалне заштите; финансирање развојних програма којима се унапређује систем и дјелатност социјалне заштите и финансирање активности интервентне помоћи Републике у случајевима изузетног угрожавања животних услова и животног стандарда великог броја грађана, проузроковано економским, социјалним и хуманитарним разлозима.

У буџету јединице локалне самоуправе обезбјеђују се средства за: суфинансирање права на новчану помоћ у висини од 50%; суфинансирање права на додатак за помоћ и његу другог лица у висини од 50%; суфинансирање здравственог осигурања корисника; финансирање права на смјештај у установама; финансирање права на збрињавање у хранитељским породицама; финансирање права на дневно збрињавање; финансирање права на помоћ и његу у кући; финансирање права на једнократну новчану помоћ; финансирање проширених права у социјалној заштити; финансирање рада центара за социјални рад и других установа социјалне заштите, чији су оснивачи јединице локалне самоуправе.

Када се посматрају укупна годишња издвајања за социјалну заштиту, са оба нивоа, она су у 2023. години износила 115.118.128 КМ.

Табела 6. Финансијски показатељи издвајања за права из Закона о социјалној заштити за период 2018-2023, КМ⁸⁶

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Новчана помоћ	7.164.419	7.047.024	7.936.918	7.200.214	8.281.017	10.944.935
Додатак за помоћ и његу другог лица	34.436.723	37.079.285	39.471.047	44.800.000	52.331.642	72.936.169

⁸⁴ По основу Закона о социјалној заштити Републике Српске.

⁸⁵ Стратегија социјалне заштите Републике Српске за период 2023–2029. године (нацрт).

⁸⁶ Извор: Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, 2024.

Подршка у изједначавању могућности дјеце и омладине са сметњама у развоју	566.133	414.076	333.479	259.746	228.711	315.736
Смјештај у установу социјалне заштите	7.878.116	7.888.776	8.197.788	8.391.498	8.854.651	10.339.716
Збрињавање у хранитељску породицу	2.154.022	2.229.597	2.242.882	2.236.961	2.207.586	2.769.996
Помоћ и њега у кући	305.552	460.830	357.550	363.728	386.766	492.574
Дневно збрињавање	373.225	438.542	559.405	668.838	736.615	859.981
Једнократна новчана помоћ	1.672.903	1.636.686	1.661.461	1.730.434	2.226.739	2.362.002
ЛИЧНА ИНВАЛИДНИНА (од јула 2018. Године)	2.090.500	5.533.200	8.394.365	9.622.143	11.279.511	14.097.016
Савјетовање	-	-	-	-	-	-
УКУПНО	56.641.596	62.728.020	69.154.899	75.273.564	86.533.241	115.118.128

Финансијски показатељи издвајања за права из Закона о социјалној заштити за период 2018-2023, показују стабилан тренд раста у посматраном периоду и он је око 2 пута већи у односу на полазну годину (2018).

Табела 7. Број корисника⁸⁷ права по Закону о дјечијој заштити у Републици Српској

Остварено право	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Додатак на дјецу	22.205	18.358	15.848	14.572	20.251	19.942
Матерински додатак	4.674	5.146	5.385	5.329	5.096	4.353
Помоћ за опрему новорођенчета	9.705	9.171	9.539	8.707	9.420	8.550
Пронаталитетна накнада 3 и 4 дијете	1.591	1.655	1.710	1.621	1.710	1.794
Накнада родитељу-његоватељу	-	-	432	499	625	610
Накнада плате за вријеме коришћења породичног одсуства	4.255	3.977	4.394	4.111	4.440	5.214
Рад са једном половином пуног радног времена (рпр)	213	262	290	348	385	452
Рад са једном половином пуног радног времена (рпр до три године)	5	18	18	17	23	29
Социјализација дјеце Републике Српске	2.100	2.088	0	1.683	2.018	2.046
УКУПНО	44.748	40.675	37.616	36.887	43.968	42.990

⁸⁷ Извор: Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, 2024.

Табела показује број корисника права по Закону о дјечијој заштити у Републици Српској за периоду од 2018. до 2023. године. На основу приказаних података могуће је констатовати следеће:

- Број корисника се генерално смањио од 2018. до 2023. године.
- Насупрот томе, број корисника специфичних права: Пронаталитетне накнаде 3 и 4 дијете, накнада родитељу-његователу, накнада плате за вријеме коришћења породичног одсуства, накнаде за рад са једном половином пуног радног времена имају тренда раста.

Табела 8. Финансијски⁸⁸ показатељи издвајања за права из Закона о дјечијој заштити за период 2018-2023, КМ

Остварено право	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Додатак на дјецу	16.179.641	13.431.959	12.816.387	14.062.647	29.081.584	34.859.032
Матерински додатак	12.674.590	25.003.485	26.163.405	25.896.510	24.766.965	21.155.175
Помоћ за опрему новорођенчета	2.426.250	2.292.750	2.384.750	2.176.750	4.709.500	4.275.000
Пронаталитетна накнада 3 и 4 дијете	918.750	950.100	986.250	932.250	979.500	1.019.700
Накнада родитељу-његователу	0	0	362.588	781.168	4.042.798	4.755.590
Накнада плате за вријеме коришћења породичног одсуства	28.501.208	40.475.738	57.133.428	59.791.738	65.773.139	81.137.721
Рад са једном половином пуног радног времена (РПР)	908.966	1.287.617	2.403.096	2.837.561	3.199.434	4.232.699
Рад са једном половином пуног радног времена (РПР до три године)	5.459	77.721	57.152	97.189	121.582	142.659
Цоцијализација дјеце републике српске	1.059.848	1.113.372	0	923.877	1.174.992	1.469.147
УКУПНО	62.674.712	84.632.742	102.307.056	107.499.690	133.849.494	153.046.723

Финансијски показатељи издвајања за права из Закона о дјечијој заштити за период 2018-2023, јасно показују динамичан тренд раста, у посматраном периоду овај раст је био близу 2,5 пута у односу на полазну годину (2018).

Тренутно У Републици Српској, у 2024. години, постоје следеће установе социјалне заштите⁸⁹: Центри за социјални рад и службе социјалне заштите (51 Центар за социјални рад и 11 служби социјалне и дјечије заштите). Установе социјалне заштите за

⁸⁸ Извор: Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, 2024.

⁸⁹ Извор: Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, 2024.

смјештај корисника чији је оснивач Влада Републике Српске (укупно 7): један (1) Дом за дјецу и омладину без родитељског старања „Рада Врањешевих“, Бања Лука; два (2) Дома за старија лица (Приједор и Источно Сарајево), један (1) Геронтолошки центар Бања Лука, два (2) Дома за лица са инвалидитетом (Приједор и Вишеград) и један (1) Центар за дјецу и омладину са сметњама у развоју „Будућност“, Дервента.

Број запослених у установама социјалне заштите у Републици Српској, има тренд раста, осим благог пада запослених у центрима/службама за социјални рад у 2023. години. У 2023. години, запослених стручних радника у центрима/ службама за социјални рад је било 507, у односу на 2018. када их је било 373, а стручних радника и радника који раде непосредно са корисницима у установама социјалне заштите, чији је оснивач Влада је било запослено 353, у односу на 292 у 2028. години.⁹⁰

У документу „Анализа стања у области борацко-инвалидске заштите“ Министарства рада и борацко инвалидске заштите, Владе Републике Српске⁹¹, наводи се да борацке категорије којим се обезбјеђује заштита кроз прописе из области борацко-инвалидске заштите су: борци, војни инвалиди, чланови породица умрлих војних инвалида и чланови породица погинулих бораца.

Табела 9. Број категорисаних бораца по категоријама, јун 2024. године⁹²

Категорија борца	Број бораца по категоријама	Укупан број категорисаних бораца јун 2024.
	јун 2024	
I КАТЕГОРИЈА	105.469	I-II КАТЕГОРИЈЕ - 119.227
II КАТЕГОРИЈА	13.758	
III КАТЕГОРИЈА	14.155	I-V КАТЕГОРИЈЕ – 162.245
IV КАТЕГОРИЈА	17.234	
V КАТЕГОРИЈА	11.629	
VI КАТЕГОРИЈА	13.458	VI-VII КАТЕГОРИЈЕ - 30.870
VII КАТЕГОРИЈА	17.412	
Укупан број категорисаних бораца од I до VII категорије	193.115	I - VII КАТЕГОРИЈЕ - 193.115

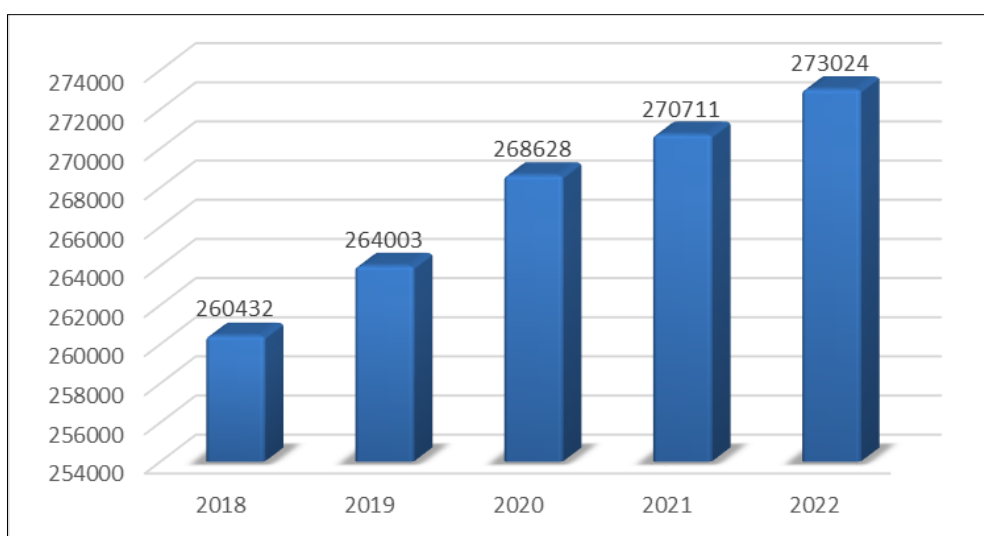
Право на пензију се може остварити по основу старосне, инвалидске или породичне пензије у Републици Српској. Старосну пензију могу остварити осигураници у 2024. години, мушкарац са 65 година живота и најмање 15 година стажа осигурања, са 45 година стажа осигурања, без обзира на године живота или жена са 63 године и осам

⁹⁰ Извор: Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, 2024.

⁹¹ Извор: Влада Републике Српске- Министарство рада и борацко инвалидске заштите (2021.), „Анализа стања у области борацко-инвалидске заштите“ - интерни документ

⁹²Извор: Влада Републике Српске- Министарство рада и борацко инвалидске заштите (2024.) - „Анализа издвајања за борацко-инвалидску заштиту за мјесец јун 2024. године“ - интерни документ

месеци живота и најмање 15 година стажа осигурања или са 45 година стажа осигурања, без обзира на године живота. Наведена старосна граница се снижава осигураницима који су радили на пословима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем, што им омогућава ранији одлазак у пензију. Право на превремену старосну пензију могу остварити осигураници у 2024. години, Мушкарац са 40 година стажа осигурања и најмање 60 година живота или жена са 40 година стажа осигурања и најмање 60 година живота.

Слика 17: Број корисника права на пензију, годишњи просјек⁹³

Табела 10. Проценат становништва који живи испод националне линије сиромаштва, по полу и старости

Година	Релативна линија сиромаштва (КМ)	Сиромашна домаћинства	Сиромашни појединци	Величина сиромаштва %, Домаћинства	Величина сиромаштва %, Појединци
2004	298,96	63.973	199.752	16,1	15,8
2007	350,22	64.708	182.389	17,3	15,6
2011	381,09	53.234	152.909	14,8	14,4
2015	362,34	49.805	126.043	13,9	12,8
2021/22	528,65	49.316	125.656	12,3	11,2

На основу датих показатеља, релативног сиромаштва приказаних у Табели 10, од 2004. до 2015. године, примјетан је тренд смањења сиромаштва како код домаћинстава, тако и код појединаца. Мјесечна релативна линија сиромаштва по члану домаћинства показује благи пораст од 2004. до 2011. године, са накнадним смањењем до 2015. године. Број осиромашених домаћинстава и појединаца се смањило током периода од 11 година. Укупна величина сиромаштва, како у домаћинствима тако и код појединаца,

⁹³ Извор: Републички завод за статистику: Статистички годишњак Републике Српске, 2023.

показује опадајући тренд, што указује на постепено ублажавање сиромаштва. У периоду 2021/2022 година, удио становништва који живи испод националне линије сиромаштва износио је 11,2%, док је испод лине сиромаштва било 12,3% домаћинстава⁹⁴.

На основу наведених података о приступу основним услугама и података о постепеном смањењу удјела становништва, које живи испод линије сиромаштва, може се закључити да су издвајања у области социјалне заштите допринијела побољшању стања у овој области. Међутим, даљи напредак у погледу смањења сиромаштва и ризика од сиромаштва зависи од даље досљедне примјене подршке угроженим група.

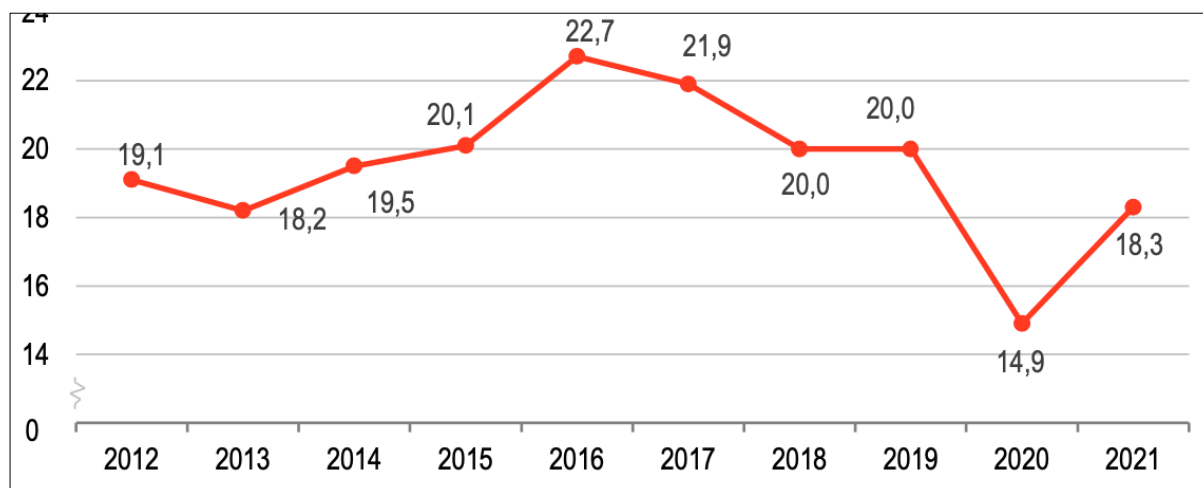
С тим у вези, за напредак у овој области потенцијал се односи на јачање међусекторске сарадње у креирању програма подршке циљано за одређене угрожене групе (подршка породици, младима, старима, ослобама са инвалидитетом и др.), укључујући програме социјалне инклузије (образовање, запошљавање, здравствена заштита), којима се промовише једнакост, смањује социјална изолација, осигурава достојанство и приступ основним правима и омогућава кориштење потенцијала свих грађана Републике Српске за њен економски и друштвени развој. Такође, у контексту демографских кретања, промоција активног старења и охрабривање старијих особа да остану активни у друштву кроз програме доживотног учења, волонтеризма и друштвеног укључивања, има значајан потенцијал за остваривање развојних циљева у другим секторима.

Равноправност полова

Обавезујући правни акти за Босну и Херцеговину, односно Републику Српску, су УН Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (CEDAW), као међународни правни акт, и Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини, као домаћи правни акт, којим се уређује, промовише и штити равноправност полова и гарантују једнаке могућности свим грађанима, како у јавној, тако и у приватној сфери друштва, те спречава директна и индиректна дискриминација заснована на полу.

У Републици Српској је 2001. године, успостављен Гендер центар - Центар за једнакост и равноправност полова, који пружа стручну и савјетодавну помоћ и подршку институционалним и ванинституционалним партнерима, ради повећања знања и капацитета за примјену стандарда и принципа равноправности полова, што у коначном резултату доводи до унапређења равноправности мушкараца и жена у свим областима друштвеног живота. Гендер центар, као институционални механизам на републичком нивоу, прати и анализира стање примјене ових стандарда и на локалном нивоу и с тим у вези даје одређене смјернице, препоруке и мишљења за унапређење стања и за предузимање програма и мјера.

⁹⁴ Републички завод за статистику, саопштење "Анкета о потрошњи домаћинстава", 2021/22. https://www.rzs.rs.ba/front/article/6041/?left_mi=None&up_mi=&add=None

Слика 18: Родни јаз у запослености, %

Родни јаз у запослености представља разлику између стопа запослености мушкараца и жена старости од 20 до 64 године. Смањење родног јаза у запослености веома је важно за једнакост и одрживу економију. У 2021. години, проценат запослених мушкараца у Републици Српској био је за 18,3 процентна поена већи него проценат запослених жена, док је та разлика у ЕУ-27 износила 10,8 процентних поена у истој години (слика 18).

Упркос брижљиво⁹⁵ осмишљеном правном, стратешком и институционалном механизму за јачање равноправности полова у БиХ, односно Републици Српској, жене су и даље суочене са многим изазовима и препрекама на путу ка пуној једнакости у свим областима живота. Кључни изазови за остваривање равноправности полова у политичком учешћу и доношењу одлука у БиХ, а тиме и у Републици Српској, заснивају се на перцепцији традиционалних родних улога, тј. културолошким факторима утемељеним на убјеђењу о прихватљивим родним улогама када се ради о учешћу у политици и одлучивању. На тај начин подржава се раширен став да су мушкарци бољи лидери, а да женама више одговарају улоге у приватној сфери, економска зависност и недостатак услуга за подршку ограничава жене у доношењу одлуке о томе да ли да преузму активне улоге у политици и одлучивању. Ипак, одређени трендови се постепено мијењају и данас је могуће видјети значајно већи број запослених жена у јавној управи, образовању, култури, банкарском или неком другом сектору, што свакако има значајан друштвени али и економски подстрек за жену и породицу.

Потенцијали за даљу досљедну примјену принципа равноправности полова постоје кроз јачање институционалних механизма за развијање и досљедну примјену јавних политика и прописа у погледу равноправности полова, као и кроз увођење принципа равноправности полова у свакодневне активности управе и самоуправе.

⁹⁵ Профил родне равноправности у БиХ, UN WOMEN, 2021.

Култура

У Републици Српској тренутно дјелује⁹⁶ укупно 12 јавних установа културе чији је оснивач Влада Републике Српске, а које су у надлежности Министарства просвјете и културе Републике Српске⁹⁷. Поред установа културе, за ову област су надлежне и републичке управне организације: Завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа, Архив Републике Српске и Републички секретаријат за вјере. На локалном нивоу, област уређују и развијају културни центри, градска позоришта, музеји и библиотеке, чији су оснивачи јединице локалне самоуправе. Независну сцену развијају организације цивилног сектора, односно удружења грађана, као и самостални предузетници, те умјетници и стручњаци у култури.

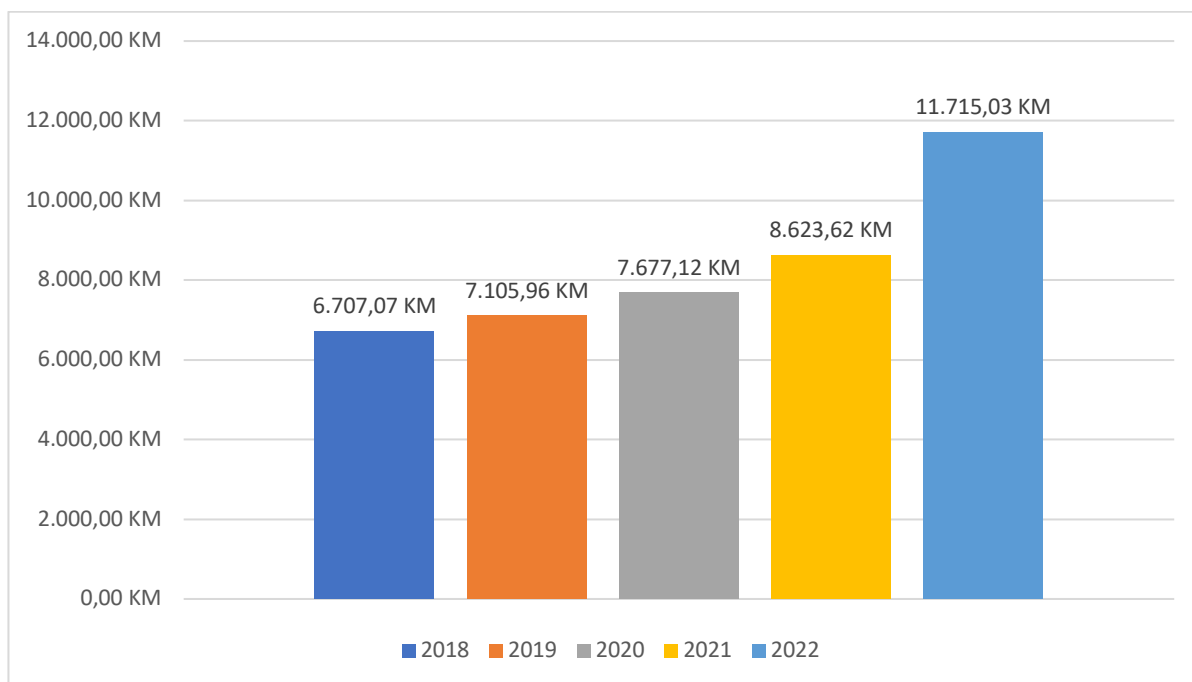
Напредак у развоју културе, између осталог, зависи од извора финансирања, односно висине средстава која се улажу у њен развој. Уколико су издвајања мања од 1% буџета, према свјетским мјерилима су таква издвајања крајње недовољна. Буџет за културу Републике Српске је за 2022. годину, износио 0,92% њеног укупног буџета.

У периоду важења претходне Стратегије развоја културе (2017–2022. године), из буџета Републике Српске је у културу уложено око 108 милиона КМ (слика 19) и то највећим дијелом за плате запослених и материјалне трошкове установа културе – 79,5 милиона КМ. Преостали износ, око 28,5 милиона, био је намијењен за реализацију програма и пројеката и инфраструктурна улагања.

Рад и програмске активности установа културе највећим дијелом се финансирају из републичког буџета и преосталим дијелом из буџета јединица локалне самоуправе.

⁹⁶ Извор: Стратегија развоја културе Републике Српске за период 2023. до 2030. године.

⁹⁷ Музеј Републике Српске, Музеј савремене умјетности Републике Српске, Народно позориште Републике Српске, Дјечије позориште Републике Српске, Народно позориште Републике Српске у Источном Сарајеву, Аудио-визуелни центар Републике Српске, Кинотека Републике Српске, Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, Специјална библиотека за слијепа и слабовида лица Републике Српске, Спомен-подручје Доња Градина и Археолошки музеј „Римски мунципијум“. Одлуком („Службени гласник Републике Српске“, бр. 60/24) Влада Републике Српске је основала ЈУ „Меморијални центар Републике Српске“.

Слика 19: Издвајања за ЈУ културе на годишњем нивоу чији је оснивач Република Српска, у хиљадама КМ

Установе културе имају могућност да стичу и сопствене приходе обављањем својих дјелатности и пружањем услуга, спонзорством, донаторством и слично, али и узимањем активног учешћа у аплицирању за међународне фондове.

У Стратегији развоја културе Републике Српске 2023-2030.⁹⁸ утврђени су стратешки правци културног развоја Републике Српске и кључни носиоци културног развоја. Као приоритет је препознат значај подизања општег вредновања културе и умјетности, као кључног фактора у стварању, одржавању и промоцији културног идентитета.

Успјешан развој и опште унапређење квалитета културног садржаја, прије свега, зависи од обезбјеђених стабилних извора прихода, што подразумијева, у првом кораку, планирање већих средстава за развој културе у републичком буџету и буџетима јединица локалних самоуправа. Постојећи потенцијал за развој културе у Републици Српској се може искористити путем веће подршке, подстицајима и суфинансирањем вишегодишњих пројеката у различитим културним дјелатностима и бољим праћењем њиховим учинака, препознавањем и спровођењем капиталних пројеката, успостављањем фонда за подршку међународним пројектима и привлачењем међународних донатора. Такође, редефинисање начина финансирања програмских активности јавних установа културе, веће улагање у очување и увећање културног наслеђа, као и улагање у инфраструктуре капацитете од пресудног је значаја за даљи развој културе. Још један од могућих начина за развој нових потенцијала је промоција културних вриједности, подршка раду струковних удружења, оснаживање постојећих и

⁹⁸ <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpk/media/vijesti/Pages/usvojena-strategija-razvoja-kulture.aspx>

оснивање нових установа културе, одржавање института слободних умјетника, као и успостављање система награда у различитим дисциплинама умјетности и културе.

Спорт

У Републици Српској постоји око 800 спортских организација односно клубова од тога њих 450 су регистровани у Министарству породице, омладине и спорта. У Републици Српској има око 70.000 спортиста у мушкој и женској конкуренцији у пионирској, кадетској, јуниорској и сениорској узрасној категорији распрострањени у 39 спортских савеза и у шест савеза спортиста инвалида.

Спортски савези за спортисте са инвалидитетом дају велики допринос укључивању ових лица не само у такмичарске, већ и у спортско-рекреативне активности, што доприноси њиховој интеграцији, рехабилитацији и социјализацији у друштву.

Рад канцеларија спортских савеза и савеза лица са инвалидитетом је подржан, а посебним конкурсним процедурама су финансирани пројекти, редовне спортске активности, организација и учешће на међународним такмичењима ових спортских савеза и клубова.

Посебна пажња, у Републици Српској се посвећује школском спорту. Годинама уназад се организују Мале олимпијске игре Републике Српске, које су саставни дио васпитно-образовног процеса, а чија се реализација остварује кроз рад ваннаставних активности (секција). Систем школских такмичења даје значајан допринос развоју система позитивних ефеката у физичком васпитању и представља фактор који утиче на побољшање и унапређење спортске културе, пружа изванредне могућности да се ученици основних и средњих школа опредјељују према својим склоностима и способностима за одређени спорт. Република Српска је постала и члан Међународне федерације школског спорта и Европске школске федерације.

Надлежно министарство континуирано на годишњем нивоу врши додјелу спортских стипендија перспективним спортистима, спортистима са инвалидитетом и потенцијалним олимпијским кандидатима, у циљу стварања услова за остваривање што бољих индивидуалних спортских резултата, који ће допринијети афирмацији надарених појединаца и унапређењу спорта. Такође, Влада Републике Српске и надлежно министарство годинама подржавају велике спортске манифестације.

Од 64 јединица локалне самоуправе у Републици Српској, укупно 45 јединица посједује спортске дворане којима управљају, док је у три јединице локалне самоуправе у току⁹⁹ изградња или технички пријем дворана. Пет јединица локалне самоуправе има више од једне спортске дворане којима управља (Бањалука, Добој, Брод, Источна Илиџа, Требиње), а у 27 јединица локалне самоуправе мање површине, које имају мањи број становника и спортских организација, не постоје спортске дворане.

У Републици Српској се за спорт издваја укупно око 1,15 мил. ЕУР, што је ниже у односу на издвајања земаља у окружењу, нпр. Република Словенија улаже у спорт око

⁹⁹ Подаци који су подложни промјенама у погледу стауса и изградње објеката.

33 мил. ЕУР, Република Србија 27 мил. ЕУР, Република Хрватска 20,7 мил. ЕУР, а на нивоу БиХ издвајају се средства у износу од 0,6 мил.

У вези са даљим развојем спорта, постоји потреба за изградњом мањих спортских дворана, које би задовољиле потребе грађана, као и подстакле на оснивање спортских организација, које би се организовано бавиле дворанским спортовима (борилачки спортови, мали фудбал, кошарка, рукомет, одбојка и друго). С обзиром да је у неким општинама искориштеност постојећих спортских дворана мања од 50%, указује да је потребно додатно промовисати спортске активности у тим општинама и користити школске или спортске дворане за развој и унапређење рекреативног спорта, као великог потенцијала за унапређење здравља становништва. Такође, потенцијал постоји и за развој масовног спорта кроз бесплатне школске и спортске секције, унапређење универзитетског спорта и сл. („спорт доступан свима“).

2.1.5. Анализа у области јавне управе

Ефикасност, транспарентност и инклузивност рада јавне управе

Ефикасна, транспарентна и инклузивна јавна управа, способна за усвајање и provedбу правне стечевине Европске уније представља један од кључних предуслова за пружање квалитетних услуга грађанима и привредним субјектима у Републици Српској. Реформа јавне управе има за циљ да осигура пружање квалитетних јавних услуга према грађанима и привредним субјектима што у крајњем треба довести и до већег задовољства свих интересних група. Додатно, један од 14 приоритета из Мишљења Европске комисије и захтјева за чланство БиХ у ЕУ, наглашава да је потребно“ завршити неопходне кораке у реформи јавне управе осигуравањем професионалне и деполитизоване државне службе“. Све наведене препоруке и захтјеви ЕУ су интегрисани и у Стратешки оквир за реформу јавне управе у БиХ за период 2018-2022. године¹⁰⁰ (у даљем тексту: Стратешки оквир) као и Акциони план за реформу јавне управе у БиХ за период 2018-2022. године (у даљем тексту: Акциони план). Због ограниченог напретка у процесу реализације Стратешког оквира за наведени период (тренутни степен реализације Стратешког оквира и Акционог плана је 15%), одлуком Владе Републике Српске¹⁰¹, период важења Стратешког оквира је продужен до краја 2027. године.

Према Извјештају о имплементацији Акционог плана за период 2020-2022. године као и Извјештаја о имплементацији Акционог плана за 2023. годину, показатељи који се односе степен повјерење грађана у управу и опште задовољство јавним услугама (на основу *Balkan Opinion Barometer*) су још увијек далеко од утврђених циљаних вриједности за БиХ пројектованих за 2027. годину.

Извјештајем се констатује да је Република Српска у реформској области *израда њолиџика и координација* остварила значајне резултате док је у области *државне службе и управљања људским њоџенцијалима*, према Извјештају о имплементацији Акционог плана за период 2020-2022. године, као и Извјештају о имплементацији Акционог плана за 2023. годину, Република Српска постигла одређени степен напретка. Један од запаженијих резултата јесте успостављање функције планирања кадрова. Остварен је напредак и у успостављању информационог система за управљање људским потенцијалима. Агенција за државну управу Републике Српске сваке године врши обуку државних службеника и намјештеника а у 2023. години организовано је 11 обука са укупно 202 полазника.

У реформској области *одговорносџ*, споро спровођење и одгађање реформи утицало је на остварење слабијег учинка.

У области *пружања услуга*, у посматраном периоду од 2020. до 2022. године, утврђено је да није постојао оквир за управљање квалитетом. Међутим, Стратегија развоја локалне самоуправе Републике Српске за период 2023. до 2029. године,

¹⁰⁰ Стратешки оквир је 2020. године усвојила Владе Републике Српске (77. сједница одржана 26.06.2020. године)

¹⁰¹ Закључак Владе Републике Српске, број: 04/1-012-2-2405/22, од 07.07. 2022. године

препознаје CAF (*Common Assessment Framework*) као пожељан алат за увођење система управљања квалитетом у институцијама на локалном нивоу власти. Иако су направљени одређени помаци на успостављању тачака за пружање услуга по принципу “све на једном мјесту”, дигитализација јавне управе и услуга је још увијек у раној фази развоја.

У домену *управљања јавним финансијама* Република Српска има усвојену Стратегију управљања јавним финансијама за период 2021-2025. године¹⁰². Усвојена стратегија има за циљ да осигура ефикасно и ефективно управљање јавним финансијама, али и да повећа транспарентност и усклађивање с међународним и стандардима ЕУ. Главни изазови, који су препознати у наведеној стратегији, се односе на: стварање услова за примјену међународних стандарда у фискалној области одговорности, побољшање макроекономских пројекција и пројекција прихода. Такође, битно је успостављање капацитета за праћење, анализу извјештавања у смислу фискалног ризика и успостављање надзора над пословањем јавних предузећа.

У области унутрашње финансијске контроле, препознато је да је потребно кадровски ојачати Централну хармонизацијску јединицу ради имплементације финансијског управљања и контроле и интерне ревизије у јавном сектору Републике Српске.

Такође, као кључни изазови препознати су и недовољни капацитети институција за спровођење процеса ЕУ интеграција са фокусом на непостојање посебних организационих дијелова, односно недовољан број запослених, који се баве искључиво пословима из области ЕУ интеграција, недовољан број стручних лица у области ЕУ интеграција, службеника са знањем енглеског језика и преводиоца, службеника за усклађивање са законодавством ЕУ и програмирање средстава из ЕУ фондова, итд.

Јединице локалне самоуправе

Територију Републике Српске чине 64 јединице локалне самоуправе, и то 53 општине, десет градова који немају општине у свом саставу и Град Источно Сарајево, који је једини град у Републици Српској који има више од једне општине у свом саставу.

Надлежности јединица локалне самоуправе у Републици Српској одређене су Законом о локалној самоуправи (Службени гласник Републике Српске број 97/16). Локална самоуправа остварује се у градовима односно општинама, а извршавају је органи јединица локалне самоуправе и грађани у складу са Уставом Републике Српске, Законом и статутом јединице локалне самоуправе. Кључне области услуга у надлежности јединица локалне самоуправе у Републици Српској су:

- образовање;
- социјална заштита;
- брига о младима и дјечи;
- здравствена заштита;

¹⁰² Влада Републике Српске усвојила је на 124. сједници Приједлог Стратегије управљања јавним финансијама Републике Српске за период 2021 - 2025. година

- просторно планирање и грађење;
- јавни превоз и становање;
- ред и мир.

Осим наведених услуга, јединице локалне самоуправе имају значајан ниво одговорности за пружање услуга у области цивилне заштите, спорта, информација, занатства, туризма, угоститељства и заштите животне средине. На нивоу Владе Републике Српске постоји Министарство управе и локалне самоуправе које обавља управне и друге стручне послове који се односе на: систем и организацију државне управе, систем јавних служби, израду законских и подзаконских аката из надлежности Министарства, давање мишљења о усклађености акта о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста органа управе са законом и другим прописима, студијско-аналитичке и аналитичко-кадровске послове, управни надзор, послове инспекцијског надзора у области управе, послове управног рјешавања у другом степену, послове координације реформе јавне управе, административни надзор над радом органа јединице локалне самоуправе и законитошћу аката, административно-стручне послове, укључујући и информационо-документационе послове, којима се обезбјеђује планирање, праћење и извршавање програма Министарства, послове који се односе на европску интеграциону стратегију и политику у области управе и локалне самоуправе, усклађивање прописа са законодавством ЕУ у области управе и локалне самоуправе и друге послове у складу са законом.

Министарство управе и локалне самоуправе врши и управне и друге стручне послове републичке управе који нису овим законом дати у надлежност других републичких органа управе и по својој природи не могу се сврстати у дјелокруг послова тих органа. ("Службени гласник Републике Српске", број 115/18).

У Републици Српској обавеза одређивања степена развијености јединица локалне самоуправе и њиховог рангирања у четири категорије утврђена је Законом о локалној самоуправи (**Табела 11.**). Према наведеном Закону, јединице локалне самоуправе се према степену развијености дијеле на:

- развијене јединице локалне самоуправе
- средње развијене јединице локалне самоуправе
- неразвијене јединице локалне самоуправе и
- изразито неразвијене јединице локалне самоуправе

Табела 11: Класификација општина и градова према степену развијености за 2024. годину¹⁰³

¹⁰³ Извор: "Службени гласник Републике Српске" број 93/23

<i>Развијене јединице локалне самоуправе</i>	<i>Средње развијене јединице локалне самоуправе</i>	<i>Неразвијене јединице локалне самоуправе</i>	<i>Изразито неразвијене јединице локалне самоуправе</i>
Бања Лука	Билећа	Братунац	Берковићи
Бијељина	Брод	Вишеград	Вукосавље
Гацко	Козарска Дубица	Власеница	Источни Дрвар
Градишка	Котор Варош	Доњи Жабар	Источни Мостар
Дервента	Милићи	Костајница	Источни Стари Град
Добој	Модрича	Љубиње	Језеро
Зворник	Соколац	Невесиње	Калиновик
Источна Илиџа	Србац	Нови Град	Кнежево
Источно Ново Сарајево	Фоча	Петровац	Крупа на Уни
Лакташи	Челинац	Петрово	Купрес
Мркоњић Град		Рибник	Лопаре
Пале		Рогатица	Ново Горажде
Приједор		Хан Пијесак	Осмаци
Прњавор		Шамац	Оштра Лука
Станари		Шипово	Пелагићево
Теслић			Рудо
Требиње			Сребреница
Угљевик			Трново
			Чајниче
			Шековићи

Бројни су изазови са којима се суочавају јединице локалне самоуправе, као што су: демографски проблеми и изазови, велики економски изазови и проблеми неравномјерног развоја, како унутар Републике Српске, тако и између урбаних и руралних дијелова јединица локалне самоуправе, чијем рјешавању локална самоуправа не може да одговори у већој мјери без значајнијих реформских и системских захвата, негативан утицај глобалних политичких, економских и здравствених дешавања на функционисање, финансирање и развој локалне самоуправе у Републици Српској, низ изазова и прилика које доносе глобални трендови дигитализације и одрживог развоја, са електронском управом, могућностима за креирање и коришћење паметних и мобилних рјешења, енергетска транзиција и поступени прелаз ка зеленој економији, при чему су улога и утицај јединица локалне самоуправе објективно лимитирани капацитетом за коришћење европских и регионалних фондова, кандидовање властитих и заједничких пројеката, као и учествовање у међународним пројектима подршке. Ту су изазови и потребе веће и боље међуопштинске и регионалне сарадње, сарадње са републичким органима, пословним сектором и организацијама цивилног друштва, при

чему ће напредак у овим областима зависити од опште политичке и друштвене климе, те од отворености и спремности органа јединица локалне самоуправе за међусобну сарадњу; изазови и потребе у погледу веће доступности и квалитета јавних услуга, бољег управљања имовином и ресурсима. Коначно, потребно је усаглашавање стратешких праваца и циљева развоја локалних заједница са стратешким документима донесеним на републичком нивоу, у областима попут развоја индустрије, малих и средњих предузећа и слично. Такође, потребно је донијети мјере за успостављање уравнотеженог развоја свих географских подручја Републике Српске.

Дигитализација јавне управе, владавина права и борба против корупције

Дигитализација јавне управе и услуга које управа пружа грађанима и привредним субјектима представља један од кључних реформских процеса и приоритета у Републици Српској. Најзначајнији ИКТ пројекти у јавној управи Републике Српске су: Централна база другог примјерка матичних књига (е-матичар), е-беба, е-грађевинска дозвола, е-поступци Пореске управе Републике Српске.

Оснивање “Data центра” предвиђено је у Програму економских реформи Републике Српске за 2024. годину. У “Data центру” ће бити складиштена и одржавана комплетна информационо-комуникациона инфраструктура и подаци система управе. Један од значајнијих резултата сује и успостављен “one stop shop” за регистрацију пословних субјеката, успостављен портал Јединствена контакт тачка за пословање, као и омогућен јавни приступ пословним подацима привредних друштава и предузетника путем регистра пословних субјеката.¹⁰⁴

На Порталу Јединствене контакт тачке за пословање у Републици Српској, доступна је база података коју чини класификација са четири хијерархијска нивоа – све дјелатности (подручје, област, грана и разред) означена шифром дјелатности у складу са Законом о класификацији дјелатности („Службени гласник Републике Српске“, број 66/13) и Уредбом о класификацији дјелатности Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 08/14). У оквиру сваке привредне дјелатности, укључујући и услуге доступне су информације о правној форми регистрације за обављање конкретне дјелатности. Поред поступка регистрације, могу се пронаћи и информације о предрегистрационим, односно пострегистрационим формалностима за оне дјелатности за које су исте прописане. Предрегистрационе формалности су оне формалности које претходе поступку регистрације и које је неопходно прибавити прије самог поступка регистрације, а пострегистрационе формалности су оне које је неопходно да правни субјект прибави послје поступка регистрације, да би отпочео са обављањем одређене дјелатности.

У наредном периоду потребно је и даље радити на поједностављењу административних процедура, подстицању учешћа пословне заједнице, цивилног

¹⁰⁴ <http://bizreg.esrpska.com/>

друштва, грађана, те академске заједнице у изради прописа и стратешких докумената као и унапређењу процеса селекције кадрова у управи.

Поједностављење административних процедура је кључна претпоставка за управу која је сервис грађана, те привредних и осталих субјеката. Ово поједностављење постиже се по два основа:

- оптимизацијом управних поступака, као и укидањем непотребних управних поступака;
- електронском размјеном података између органа, што за исход има мањи утрошак времена и новца за странке, као и брже и лакше управљање подацима који су органима управе потребни у раду што даље води смањењу фискалног оптерећења за грађане, привредне и остале субјекте.

Поједностављењем административних процедура, са једне стране постиже се ефикасна управа која грађанима, привредним и осталим субјектима пружа лако доступне услуге, док са друге стране пословно окружење у Републици Српској постаје конкурентније.

Са учешћем пословне заједнице, цивилног друштва, грађана, академске заједнице у изради прописа и стратешких докумената постиже се отвореност и повјерење између управе и заинтересоване јавности. На тај начин, остварује се транспарентна и одговорна управа, чији је циљ израда прописа којима се унапређује одређена управна област и рјешавају идентификовани проблеми. Ипак, у пракси није значајно учешће заинтересоване јавности у изради свих прописа и стратешких докумената. Из тог разлога, органи управе требају подстицати заинтересовану јавност да више узме учешће у изради прописа и стратешких докумената.

У оквиру селекције кадрова у управи потребно је акценат ставити на привлачење и запошљавање радника са потребним компетенцијама, који могу допринијети квалитету услуга у области управе. Поред ангажовања квалитетних радника, значајно је и задржати стручне службенике, који су мотивисани да раде у управи и да доприносе остваривању циљева од јавног интереса.

Владавина права је основна претпоставка која омогућава грађанима да уживају своја права и слободе. Када је ријеч о институционалном амбијенту у Републици Српској, на крају 2022. године је било укупно 28 судова опште надлежности, а седам судова посебне надлежности. За разлику од броја судова у Републици Српској, број тужилаштва се није мијењао у периоду од 2017. до 2022. године. Укупан број тужилаштва је седам. Према подацима Министарства правде Републике Српске, тужилаштва у Републици Српској у периоду од 2020. до 2022. године биљеже раст броја пријава кривичних дјела са елементима корупције.

Када су у питању показатељи стања у области владавине права, за Републику Српску се не прате посебни индикатори па је тако Босна и Херцеговина, према Индексу владавине права Свјетског пројекта правде (World Justice Project – WJP) добила оквирну оцјену 0,51, на скали од 0 до 1, што је према према подацима за 2022. годину сврстало

на 75. мјесто у односу на 142 земље обухваћене истраживањем а што је лошије од Словеније (на 27. мјесту), Хрватске (45.), Црне Горе (57.), Сјеверне Македоније (67.) а боље од Србије (93. мјесто) и Албаније (91. мјесто).

У сфери борбе против корупције, Индекс перцепције корупције према извјештају Transparency International за Босну и Херцеговину је у 2023. години износио 35 што је лошији резултат у односу на све земље региона¹⁰⁵.

Јавна безбједност

Према званично доступним статистичким подацима када се говори о безбједности грађана и имовине, могуће је закључити да Република Српска има позитивне трендове у свим сегментима безбједности, а који укључују јавни ред и мир, криминалитет и саобраћај. У периоду од 2019. до 2023. године, Република Српска биљежи благи пад броја извршених кривичних дјела, као један од најважнијих показатеља стања у области криминалитета.

Имајући у виду важност малољетничке деликвенције, статистички подаци показују да се, у задњих шест година, број пријављених малољетних починиоца извршилаца кривичних дјела у Републици Српској континуирано смањивао. Статистика се процентуланом значајно не разликује ни у случају пунољетних извршилаца кривичних дјела. У периоду од 2017. до 2022. године, у задњих шест година, евидентан је пад броја пријављених пунољетних извршилаца кривичних дјела.

Јавне финансије

Ефективност институција и системи управљања јавним финансијама имају пресудну улогу у provedби националних развојних политика и политика смањење сиромаштва. Ако се проведе на правилан начин, управљање јавним финансијама осигурава ефикасну наплату јавних прихода и њихово одговарајуће и одрживо кориштење.

Према подацима Министарства финансија Републике Српске, примјетан је раст јавних инвестиција у периоду од 2016. године до 2022. године. Интензиван скок је био 2018. године, кад су издвајања за развојне пројекте из буџета Републике Српске износила 78.184.500 КМ. У периоду од седам година, значајно је истаћи да су се буџетска средства намијењена за јавне инвестиције удесетостручила.

¹⁰⁵ <https://ti-bih.org/indeks-percepcije-korupcije-cpi-2023/>

Слика 20: Преглед извршења буџета на плате и доприносе

Подаци приказани на **Слици 20** показују континуирани раст извршења буџета на плате у органима законодавне и извршне власти¹⁰⁶. У протеклом периоду од седам година, сходно потребама, осниване су нове институције, те се и број запослених повећавао. Највећи број запослених је у Министарству унутрашњих послова Републике Српске. Они чине више од 50% укупног броја запослених у Републичким органима управе.

Према извјештају Глобалне иницијативе против транснационалног организованог криминала (Ги-ТОЦ) за 2022. годину, неформални сектор чини више од 25% економије Босне и Херцеговине. У Републици Српској, и Федерацији Босне и Херцеговине, примјетан је напредак у спречавању илегалних финансијских токова, али усклађеност прописа са земљама Европске уније је још увијек ниска.

¹⁰⁶ Извор: Министарство финансија Републике Српске

2.2. СТРАТЕШКО ФОКУСИРАЊЕ

2.2.1. SWOT анализа

Синтеза кључних налаза ситуационе анализе по тематским областима представљена је у наредном тексту у виду прегледа снага/предности и слабости/недостатака, утврђених на бази чињеничног стања и уочених трендова. Уз кључне снаге и слабости идентификоване су и главне прилике/могућности као и пријетње из перспективе будућег развоја Републике Српске. Потенцијалне прилике и пријетње су препознате на основу процјене стања, сагледавања трендова вањских фактора утицаја и будућих очекивања. Заједно, ова четири прегледа (снаге, слабости, прилике и пријетње) су интегрисана у јединствену SWOT анализу.

Током израде стратешке платформе припремљене и појединачне SWOT матрице, за сваку тематску област посебно, на основу којих је припремљена јединствена SWOT анализа. Појединачне SWOT матрице су наведене у прилогу документа као саставни дио ситуационе анализе за тематске области: економија, друштвени развој, заштита животне средине и јавна управа.

Са методолошког аспекта, SWOT анализа помаже да се у наредним корацима израде стратешког документа одреде кључна, стратешка усмјерења и то на начин да се будуће интервенције заснивају на утврђеним снагама, препознатим компаративним предностима Републике Српске и повољним приликама у окружењу, уз истовремено избјегавање пријетњи и отклањање главних слабости и недостатака.

Табела 12. SWOT матрица

S - (Strengths) СНАГЕ	W - (Weaknesses) СЛАБОСТИ
+ Стабилан дугорочни економски раст, тренд раста запошљавања и плата + Привредна структура прилагодљива на промјене + Растући број извозно-оријентисаних фирми интегрисаних у европске ланце вриједности + Потписани споразуми о слободној трговини који дају слободан приступ тржишту од око 600 милина потрошача (трговински споразуми са ЕУ ЦЕФТА, ЕФТА Турска) и Споразум о специјалним и паралелним везама са Србијом + Релативно висока додатна вриједност, профити и плате у	– Одлазак квалификоване радне снаге (нарочито младих) у иностранство – Негативан природни прираштај – Ниска додатна вриједност производа и услуга у појединим областима што резултира ниским просјечним платама и ниским профитима – Релативно мале стране директне инвестиције у Републици Српској у поређењу с окружењем – Ниска позиција већине домаћих фирми у европским ланцима вриједности – Технолошка заостајање привреде у односу на конкуренцију

секторима као што су ИКТ и метална/електро индустрија + Значајни природни ресурси, развијени капацитети и добар међународни углед у производњи дрвних производа + Значајни природни ресурси за развој производње енергије, те релативно ниске и конкурентне цијене електричне енергије + Значајни природни ресурси и богато културно-историјско наслеђе + Повољни природни услови за пољопривредну производњу и изграђени капацитети за прераду хране + Разграната ријечна мрежа и богатство водних ресурса + Значајан удио пољопривредног земљишта и површина под шумама + Доступност и богатство обновљивих извора енергије (сунце, вјетар, вода, геотермални извори, биомаса) + Изузетна биолошка разноврсност и богатство биљних и животињских врста + Висок степен електроенергетске независности + Јединствен образовни систем доступан свима под једнаким условима + Значајан број изграђених и успостављених васпитно-образовних установа те добар бројни однос наставник/ученик/студент + Широки обим права из домена обавезног здравственог осигурања + Значајан раст укупних издвајања за финансирање социјалне заштите у периоду 2018-2022. година + Јединствен управни простор – два нивоа власти (републички и локални) + Препознат значај система за управљање квалитетом рада републичких институција и ЈЛС кроз	– Недовољна концентрација привреде на иновације и знање – Недовољна знања и вјештине у привреди (управљачке способности, маркетинг, финансија, итд.) и ниска свијест о потреби преласка на зелену и циркуларну економију – Недовољно развијена туристичка инфраструктура и субструктура (смјештајни капацитети, капацитети туристичких агенција, сигнализација, путна инфраструктура) – Недовољна расположивост нових финансијских инструмената (ризици капитал, crowdfunding, итд) – Недовољан број постројења за третман отпадних вода – Незадовољавајући степен покривености становништва водним услугама (водоснабдијевање, одводње и пречишћавања отпадних вода) – Енергетско сиромаштво – Пракса претварања пољопривредног земљишта у грађевинско – Неодрживо управљање водним, пољопривредним и шумским ресурсима – Неодрживо управљање отпадом и ниска стопа поновног кориштења материјала – Недовољни материјални и технички капацитети за прилагођавање климатским промјенама – Неразвијена гасна инфраструктура – Значајан дио територија (167,86 km²) који се води као сумњиво опасна површина због угрожености од минско-експлозивних средстава и неексплодираних убојних средстава
---	---

стратешки оквир (енгл. CAF - <i>Common Assessment Framework</i>) + Успостављен каталог услуга (административних процедура и формалности на републичком нивоу) за пословну заједницу и осигурана његова доступност на интернету	– Неизграђена противплавна инфраструктура – Индустријска постројења која не примјењују адекватне технологије заштите животне средине – Недовољна подршка привреди за спровођење зелене транзиције и прелазак са линеарног на циркуларни модел пословања – Тренд демографског пражњења руралних подручја – Неповољна образовна структура (сваки пети становник Републике Српске има завршену само основну школу) – просјечан мјесечни расход по осигуранику Фонда здравственог осигурања Републике Српске већи од просјечног мјесечног прихода по осигуранику Фонда здравственог осигурања Републике Српске – Слабости и озбиљне потешкоће у финансирању основних права из домена социјалне заштите у већем броју неразвијених и изразито неразвијених општина – Недовољна улагања у културу и спорт, посебно школски и аматерски спорт – Неравномјеран развој, како унутар Републике Српске, тако и између урбаних и руралних дијелова јединица локалне самоуправе – Висок степен перцепције корупције у институцијама јавног сектора – Споро прилагођавање јавне администрације на промјене које настају у процесу реформе јавне управе – Недовољни капацитети институција за спровођење процеса интегрисања у ЕУ
О – (Opportunities) ПРИЛИКЕ	Т - (Threats) ПРИЈЕТЊЕ

↑↑ Процес интеграције у ЕУ ушао у фазу преговора ↑↑ Развој дигиталне економије и четврте индустријске револуције нуди нове могућности за раст и иновације у циљу раста продуктивности привреде ↑↑ Нове технологије у образовању и вјештачка интелигенција нуде нове, ефикасније и ефектније начине образовања и обуке радне снаге ↑↑ Зелена и циркуларна економија нуде нове пословне могућности ↑↑ Пословни и инвестициони потенцијал дијаспоре ↑↑ Већи фокус на декарбонизацију енергије, домаћинства и саобраћаја ↑↑ Увођење Система трговања емисијама (ETS) и ESG извјештавање у циљу одрживог пословања компанија	↓↓ Глобални економски шокови, геополитичке тензије, трговински ратови и оружани сукоби у свијету ↓↓ Ескалација политичке нестабилности ↓↓ Наставак убрзаног одласка квалификоване радне снаге и инжењерског кадра ↓↓ Негативни демографски трендови ↓↓ Недостатак адекватних извора задуживања и подстицајних средстава за развојне потребе ↓↓ Политичке препреке које заједничке институције БиХ постављају развоју одређених виталних сектора у Републици Српској (нпр. енергетика) ↓↓ Глобални тренд све већег загађивања воде, ваздуха и земљишта ↓↓ Угрожена сигурност снабдијевања енергентима у контексту сложене геополитичке ситуације ↓↓ Учесталост екстремних природних временских непогода ↓↓ Ризик губитка радних мјеста у процесу декарбонизације енергетског сектора ↓↓ Прекогранични утицај изградње одлагалишта отпада ниске и средње радиоактивности на Трговској гори ↓↓ Све израженији јаз између комерцијалних интереса и потребе за заштитом животне средине ↓↓ Кибернетички криминал, прање новца и преваре ↓↓ Закони ЕУ који олакшавају и потичу запослење страних радника ↓↓ Сигурносни аспект миграција (организовани криминал, трговина људима и др.) ↓↓ Блокада ЕУ фондова због неиспуњења услова у процесу ЕУ интеграција ↓↓ Политичка неслагања у БиХ
--	--

	↓ Пренос надлежности са Републике Српске на БиХ
--	---

2.2.2. Стратешки фокуси

Дефинисање стратешких фокуса представља наредни корак у изради стратешке платформе којим се одређују кључна усмјерења будућег одрживог развоја Републике Српске и то из перспективе конкурентских предности које треба искористити и најкритичнијих проблема или слабости које захтијевају стратешке интервенције.

Сходно томе, на основу кључних налаза претходне анализе стања и SWOT анализе предложени су сљедећи стратешки фокуси будућег одрживог развоја Републике Српске:

Стратешки фокус 1: Развој људских потенцијала

Људи су највећа снага и кључна развојна перспектива Републике Српске пред којом је озбиљан изазов да, суочена са негативним демографским трендовима, у предстојећем стратешком циклусу понуди конкретан и брз одговор у смислу развоја људских потенцијала и бриге за своје становништво и изградње друштва једнаких могућности.

Налази ситуационе анализе указују на потребу снажније промоције улагања у људе, вредновање знања, компетентности и стручности у свим областима, у сврху достизања компетенција за развој економије базиране на иновацијама, која ће бити конкурентнија и обезбиједити задржавање радно способног становништва у земљи као и инклузију рањивих група како нико не би био изостављен у предстојећој транзицији.

У складу с тим овај стратешки фокус подразумеива интервенције од приоритетног значаја у домену политика образовања (формалног и неформалног образовања), социјалне и здравствене заштите, културе, спорта, истраживања и развоја, подршке младима те јачање сарадње са дијаспором и изградњу капацитета цивилног сектора.

Стратешки фокус 2: Развој одрживе економије са вишом додатном вриједности базираној на иновацијама и паметној специјализацији

Стабилан дугорочни економски раст, раст запошљавања и плата те континуиран раст извоза са релативно великим извозним секторима као што су металска/електро индустрија, дрвопрерада и енергетике, говоре о значајним развојним перспективама Републике Српске када се посматра њена економија. Међутим, иако постоји растући број извозно-оријентисаних фирми интегрисаних у европске и глобалне ланце вриједности, још увијек се ради о производима и услугама ниске додатне вриједности што резултира ниским просјечним платама и ниским профитима.

У складу са налазима ситуационе анализе намеће се потреба за паметним и одрживим развојем привреде уз ефикасно и одрживо кориштење свих ресурса (материјалних, енергетских и др.), примјену еколошких стандарда и постепени прелазак са линеарног на циркуларни модел пословања. При томе фокус треба бити стављен на повећање додатне вриједности производа и услуга и, посљедично, повећању плата и профита, посебно у секторима са високим потенцијалом (метал/електро, дрвопрерада, пластике, туризам, храна, ИКТ и нове индустрије). Такође, треба смањити трошкове производње ради постизања веће конкурентности за извоз, замијенити досадашње обрасце производње базиране на природним ресурсима и релативно јефтиној радној снази, како би се привреда Републике Српске позиционирала у ланце вриједности на вишим нивоима и на тај начин дугорочно осигурала већа стопа раста.

Примјена концепта паметне специјализације подразумејева улагање у знање и нове технологије кроз дигитализацију привреде и друштва, развој нових производа, иновације, повећање способности радне снаге у складу са потребама тржишта рада и захтјевима економије будућности. Реализација овог стратешког фокуса захтијева успоставу стабилних модела сарадње између представника јавне управе, пословне заједнице, истраживачких, академских (образовних) институција, те представника цивилног друштва.

Стратешки фокус 3: Очување природних ресурса, обезбјеђивање квалитета животне средине и изградња друштва отпорног на климатске промјене

Република Српска располаже значајним природним богатствима и због тога очување и заштита животне средине представља један од главних стратешких фокуса за наредни период. У складу са налазима ситуационе анализе и раније усвојене Стратегије заштите животне средине Републике Српске за период 2022 – 2032. година, неопходно је да се пажња усмјери на побољшање коришћења природних ресурса у функцији развоја. Од посебног значаја је заштита природе и заштита и унапређење биодиверзитета, укључујући разноврсност врста, станишта, екосистема и предјела, са посебном пажњом на угрожене врсте са Црвене листе, а кроз повећање научног знања, побољшање оквира политика и кадровско-материјално јачање институција.

У оквиру овог стратешког фокуса приоритетне интервенције треба усмјерити на одрживо управљање животном средином (вода, ваздух и земљиште), смањење количине отпада и повећање количине материјала за поновно кориштење (циркуларна економија). Додатно, неопходно је тежити ка унапређењу коришћења земљишта, природних ресурса у пољопривреди, рударству, шумарству и рибарству, с циљем побољшања њиховог квалитета, али и избјегавања драматичних деградација које прате претјерану експлоатацију. Такође, посебан аспект овог стратешког фокуса односи се на смањење ризика од неповољних временских прилика и елементарних непогода. У том смислу потребно је посебну пажњу усмјерити на изградњу капацитета за реаговање у ситуацијама природних непогода и екстремних временских неприлика (земљотреси, поплаве, пожари, олујни вјетрови, град, суше). У вези с тим треба осигурати да изграђена

инфраструктура буде отпорна и одржива, као и јачати способност прилагођавања најрањивијих сектора на измијењене климатске услове.

Још један важан аспект у оквиру овог стратешког фокуса односи се на декарбонизацију и праведну транзицију енергетског сектора, изградњу отпорне енергетске инфраструктуре и побољшање енергетске ефикасности. С тим у вези, потребно је повећати удио енергије из обновљивих извора и осигурати приступ поузданим, приступачним енергетским услугама за све.

Стратешки фокус 4: Владавина права и безбједност грађана

Владавина права је један од темељних принципа на којем почива уставно уређење Републике Српске. У складу с тим потребно је осигурати досљедну и потпуну примјену успостављеног нормативног и законског оквира, у циљу подизања степена правне сигурности и заштите основних људских права и слобода, укључујући осигурање равноправности полова и превенцију свих облика насиља и дискриминације.

Поред правне сигурности фокус треба бити усмјерен и на сигурност и безбједност грађана и имовине. У свјетлу сложених геополитичких дешавања, заоштрених односа на глобалном нивоу и других неповољних вањских утицаја (климатских промјена), пред Републиком Српском су бројни изазови, ризици и пријетње које захтијевају правовремене одлуке у циљу ефективне и ефикасне заштите грађана, имовине и инфраструктуре (укључујући и информатичке ресурсе).

Стратешки фокус 5: Улагање у друштвену и комуналну инфраструктуру у складу са развојним специфичностима Републике Српске и потребом за смањење јаза између развијених и неразвијених подручја

Налази ситуационе анализе указују на изражен јаз у степену развијености различитих географских подручја у Републици Српској и између појединих општина и градова. Постојање значајног броја неразвијених и изразито неразвијених општина (35 од 64 јединице локалне самоуправе), посебно у источном и јужном дијелу Републике Српске, намеће потребу дефинисања другачијег концепта локалног и регионалног развоја који ће узети у обзир специфичности појединих географских подручја и омогућити значајно већа улагања у изградњу и обнову инфраструктуре како би се смањио постојећи јаз и зауставио негативан миграциони тренд становништва са тих подручја. Додатно, од стратешке је важности завршити започете пројекте за повезивање саобраћајном инфраструктуром разуђене територије Републике Српске.

Стратешки фокус 6: Квалитет, ефикасност и доступност јавних услуга

Кључна претпоставка за успјешну примјену концепта одрживог развоја је постојање одговорне и ефикасне јавне управе. У том смислу, као један од стратешких фокуса будућег одрживог развоја Републике Српске, намеће се потреба за наставком

активности на реформи јавне управе (израда политика и координација, развој људских потенцијала у државној служби, одговорност, пружање услуга, управљање јавним финансијама) и јачањем њених капацитета у циљу подизања нивоа квалитете, ефикасности и доступности јавних услуга.

У складу са налазима ситуационе анализе, у оквиру овог стратешког фокуса посебну пажњу треба усмјерити према модернизацији јавне управе кориштењем информационо-комуникационих технологија, дигитализацију и безбједну примјену вјештачке интелигенције. Такође, треба створити услове за дигитално повезивање јавних установа, као и за дигитализацију привреде и укључивање у 4.0 индустријску револуцију, имајући у виду потребу равномјерног развоја Републике Српске. Важан аспект овог стратешког фокуса је и капацитет за пружање квалитетних, ефикасних и доступних јавних услуга на локалном нивоу. У вези са тим треба имати у виду налазе Стратегије развоја јединица локалне самоуправе у Републици Српској за период 2023 – 2029. година који говоре о идентификованим несразмјерама између величине/капацитета јединица локалне самоуправе, с једне стране, и надлежности и додијељених послова, с друге стране, као и несразмјера у погледу развијености, инфраструктуре и услуга између урбаних и руралних дијелова унутар јединица локалне самоуправе.

2.2.3. Визија развоја

Визија будућег одрживог развоја Републике Српске полази од дефинисаних стратешких фокуса као кључних усмјерења за дјеловање у предстојећем стратешком периоду. Она је заснована на концепту међусобно усклађеног, интерсекторског дјеловања са три основне одреднице будућег развоја - здрава, паметна и стабилна Република Српска.

“Здрава Српска” као прва одредница визије будућег развоја Републике Српске ставља акценат на здравље у ужем и ширем смислу, почев од здравља појединца, промоције здравих животних стилова и рада на превенцији здравствених ризика код свих категорија становништва, све до изградње здравих друштвених односа уз његовање културе дијалога, уважавања различитих потреба становника, поштовања владавине права и принципа да нико не смије бити искључен. Здрава Српска такође подразумијева и изградњу здравог односа према природи, развијање јавне свијести и активно дјеловање на пољу очувања и заштите животне средине.

“Паметна Српска” подразумијева приступ по којем ће се Република Српска у наредном периоду изграђивати као друштво које вреднује знање и стручност, препознаје значај образовања и активно користи достигнућа и модерне технологије за развој људских потенцијала, стварање високе додатне вриједности и развој привреде са високим платама и профитима, доприносећи општем благостању и бољем животу уз

одрживо кориштење природних ресурса. Улагање у знање и људски капитал, уз примјену концепта паметне специјализације, треба да буду срж овог развојног процеса а модерна, транспарентна и ефикасна јавна управа један од његових кључних покретача.

“Стабилна Српска” је трећа важна одредница будућег развоја Републике Српске која узима у обзир сложене гео-политичке односе, неповољне климатске и друге утицаје. У таквим околностима потребно је радити на јачању институција и стварању стабилног окружења као кључним претпоставкама за савладавање бројних изазова, ризика и пријетњи, а све са циљем пружања сигурности и заштите грађана, имовине и кључне инфраструктуре.

Приједлог визије одрживог развоја Републике Српске

“Српска расте здраво, паметно и стабилно”

2.2.4. Стратешки циљеви са индикаторима

На основу дефинисаних стратешких фокуса и предложене визије развоја, утврђена су четири стратешка циља будућег одрживог развоја Републике Српске у периоду до 2030. године.

Стратешки циљ 1: Омогућити пуни развој људских потенцијала и обезбиједити једнаке могућности за све.

Стратешки циљ 2: Подстаћи развој конкурентне економије засноване на паметној специјализацији, иновацијама и дигитализацији.

Стратешки циљ 3: Осигурати одрживо управљање природним ресурсима у функцији економског развоја и заштите животне средине уз изградњу друштва отпорног на климатске промјене.

Стратешки циљ 4: Унаприједити ефикасност, одговорност и транспарентност јавне управе уз поштовање владавине права и осигурања безбједности свих грађана.

Табела 13. Преглед стратешких циљева са пратећим индикаторима утицаја

Ознака стратешког циља	Назив стратешког циља	Индикатори утицаја		
		Назив	Полазна вриједност и година	Циљна вриједност (2030.)
Стратешки циљ 1.	Омогућити пуни развој људских потенцијала и обезбиједити једнаке могућности за све	Удио високообразованих лица од 30 до 34 године живота, %, У/Ж*	28,1/35,4 (2023)	35,5/42,1
		Удио младих (од 15 до 24 године живота), који нису обухваћени образовањем, запосленостју или обуком, %	15,9 (2023)	< 10
		Стопа запослености, %	42,6 (2023)	> 55

		Проценат становништва који живи испод националне линије сиромаштва, %	11,2% (2021/22)	< 10
		Очекивано трајање живота на рођењу, у годинама, У/М/Ж**	78,85/76,04/81,70 (2023)**	≥78,85/76,04/81,70
Веза са ЦОР	 			

*У-укупно, Ж-жене

**У-укупно, М-мушкарци, Ж-жене

Ознака стратешког циља	Назив стратешког циља	Индикатори утицаја		
		Назив	Полазна вриједност и година	Циљна вриједност (2030.)
Стратешки циљ 2.	Подстаћи развој конкурентне економије засноване на паметној специјализацији, иновацијама и дигитализацији	Стопа економског раста (раст БДП у %) (седмогодишњи просјек)	2,5 (2016-2022)	4 (2024-2030)
		Ниво продуктивности рада (брuto додатна вриједност по раднику у КМ)	45.751 (2023)	70.000
		Покривеност увоза извозом, %	73,6 (2023)	>80
		Однос просјечне цијене 1 kg извезене и увезене робе у Републици Српској	0,56 (2023)	>0,75
		Однос просјечне исплаћене плате у Републици Српској и ЕУ27	0,269 (2022)	>0,4
Веза са ЦОР	 			

Ознака стратешког циља	Назив стратешког циља	Индикатори утицаја		
		Назив	Полазна вриједност и година	Циљна вриједност (2030.)
Стратешки циљ 3.	Осигурати одрживо управљање природним ресурсима у функцији економског развоја и заштите животне средине уз изградњу друштва отпорног на климатске промјене	Удио мјерних мјеста на којима је дневна гранична вриједност емисија ПМ10 прекорачена више од 35 дана у календарској години* , % *гранична вриједност за ПМ10 50 µg/m3	56 (2023)	0
		Удио становништва прикљученог на пречишћавање урбаних отпадних вода, за насеља са више од 2.000 становника, %	4,7 (2021)	88 (2033)
		Удио рециклираног комуналног отпада,%	0,75 (2023)	>10
		Удио површине под заштићеним подручјима,%	2,96 (2023.)	14,50
		Проценат смањења емисија GHG у односу на 2014. године (%)* *Укупне емисије GHG из енергије, искључујући поноре: 7738,1 Gg CO ₂ eq (2014) 9362.2 Gg CO ₂ eq (2021)	/	17,5
Веза са ЦОР	6 ЧИСТА ВОДА И САНИТАРНИ УСЛОВИ 7 ДОСТУПНА И ОДРЖИВА ЕНЕРГИЈА 11 ОДРЖИВИ ГРАДОВИ И ЗАЕДНИЦЕ 12 ОДГОВОРНА ПОТРОШЊА И ПРОИЗВОДЊА 13 АКЦИЈА ЗА КЛИМУ 15 ЖИВОТ НА ЗЕМЉИ 			

Ознака стратешког циља	Назив стратешког циља	Индикатори утицаја		
		Назив	Полазна вриједност и година	Циљна вриједност (2030.)
Стратешки циљ 4.	Унаприједити ефикасност, одговорност и	Степен реализације мјера и активности предвиђени стратешким оквиром и	15 (2023)	60

	транспарентност јавне управе уз поштовање владавине права и објезбјеђивање сигурност	Акционим планом за реформу јавне управе, %		
		Повјерење грађана у управу (% који указују потпуно и дјелимично повјерење) - Балкан Барометар	21 (2023)	60
		Опште задовољство јавним услугама (% који оцјењују да су потпуно или углавном задовољни) - Балкан Барометар	22 (2022)	60
		Стопа криминалитета – укупан број евидентираних кривичних дјела на 100.000 становника – седмогодишњи просјек	641,6 (2017-2023)	<600 (2024-2030)
		Глобални индекс владавине права за БиХ (<i>World Justice Project – WJP</i>)	0,51 (2023)	> 0,55
		Индекс перцепције корупције (годишња оцјена према извјештају Transparency International)	35 (2023)	> 40
Веза са ЦОП				